

Bei längerer, scharfer Beobachtung vermag man auch Besonderheiten der Bewohner anderer Kärntner Täler oder sogar einzelner Orte zu erkennen. Diese Mannigfaltigkeit wird noch dadurch vermehrt, dass im Süden des Landes ausser Deutschen Slowenen («Windische») leben, die sich gleichfalls voneinander abheben; je nachdem ob sie in Südostkärnten oder im Rosental oder im unteren Gailtal siedeln, und als Gesamtheit auch von den deutschen Kärntnern abweichen, auffällig besonders in ihrer Rede durch die singende Betonung, auch dann, wenn sie, was sie alle können, deutsch sprechen.

Vom Kärntner Volkscharakter von Oswin Moro,
Carinthia I, 1957, Heft 3. u. 4, str. 772.

Pretres avstrijskega popisa prebivalstva leta 1951 z ozirom na jezikovno strukturo prebivalstva na Koroškem

Dr. Vladimir Klemenčič, docent

V znanstveni in poljudnoznanstveni literaturi ter v dnevnem časopisju, je bilo že pogosto načeto vprašanje, koliko je Slovencev na Koroškem, kakšno je njihovo razmerje do števila nemškega prebivalstva v celotnem delu južne Koroške in po posameznih geografskih regijah. To vprašanje predstavlja prav zaradi manjšinske zaščite Slovencev zelo obsežno področje za razglabljanje, zlasti, ker so podatki o jezikovnih razmerah, objavljeni na osnovi rezultatov zadnjega popisa prebivalstva iz leta 1951, med seboj zelo različni in si pogosto celo nasprotujejo. V doslej objavljenih uradnih avstrijskih statističnih publikacijah moramo naštetih nič manj kot 16 skupin prebivalstva po občevalnem jeziku. Se bolj pa je značilno to, da se število pod isto jezikovno označbo kot n. pr. »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »slowenisch« in »sonstige, unbekante« po uradnih statističnih publikacijah brez posebnega komentarja med seboj močno razlikujejo. (Glej preglednico na str. 102.)

Veliko zmedo je povzročila v rezultatih popisa uporaba kategorij, ki so povezane z oznako »windisch«. Na Koroškem žive le Slovenci in Nemci, jezikovne skupine ali naroda »windisch« pa med koroškim prebivalstvom doslej etnično, lingvistično ali historično še ni mogel nihče

utemeljiti, zato tudi te oznake pri avstrijskih ljudskih štetjih pred drugo svetovno vojno, poleg kategorij »deutsch« in »slowenisch«, ne moremo zaslediti. S to oznako so prvič koroške Slovence uradno označile nacistične oblasti in to pri popisu prebivalstva leta 1939, ki ugorov tedanjega slovenskega tiska zoper to oznako sploh niso upoštevale.⁵

1. »deutsch« po prvi varianti	428 784 ^{1, 2}
2. »deutsch« po drugi varianti	448 345 ^{3, 4}
3. »deutsch-slowenisch« po prvi varianti	8 617 ¹
4. »deutsch-slowenisch« po drugi varianti	19 561 ²
5. »slowenisch-deutsch« po prvi varianti	5 888 ¹
6. »slowenisch-deutsch« po drugi varianti	11 218 ²
7. »slowenisch« po prvi varianti	7 707 ¹
8. »slowenisch« po drugi varianti	11 316 ²
9. »slowenisch« po tretji varianti	22 534 ¹
10. »deutsch-windisch«	10 944 ¹
11. »windisch-deutsch«	5 330 ¹
12. »slowenisch-windisch«	117 ¹
13. »windisch-slowenisch«	38 ¹
14. »windisch«	3 454 ¹
15. »sonstige, unbekannt« po prvi varianti	3 885 ²
16. »sonstige, unbekannt« po drugi varianti	26 419 ³

Kako naj razumemo, da se je mogla, pri avstrijskem ljudskem štetju leta 1951, ponovno uveljaviti oznaka »windisch«. Taka in podobna preimenovanja tudi drugih narodov s strani nacistične »znanosti« so služila kot oznaka za manjredne in brezpravne rase, ki so jih podobno kot Slovence, nameravali nacisti sistematično izseliti ali iztrebiti.

¹ Volkszählungsergebnisse der Gemeinden mit zweisprachigen Schulen 1890—1951, Beilage zum Sonderabdruck aus Nr. 49 der »Kärntner Landes-Zeitung« vom 18. Dez. 1953. »Entwurf zum neuen Kärntner Schulgesetz«.

² Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951. nach Gemeinden Kärnten. Bearbeitet und herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952, str. 14.

³ Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951. nach Gemeinden Kärnten. Bearbeitet und herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952, str. 3—13.

⁴ Statistisches Handbuch für die Republik Österreich. Herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952, str. 14.

⁵ »Slowenisch« in ne »windisch«. Koroški Slovenec 10. maja 1939 št. 19, stran 3.

Zur Beachtung bei der Volkszählung, Kärntner Grenzruf, Celovec, 13. in 14. maj 1939.

Lojze Ude: Teorija o »vindišarjih«, Celovec 1956.

Upravna razdelitev slovenskega in mešanega ozemlja Koroške
 The administrative map of Slovene and linguistically mixed territories in Carinthia

1. sedeži občin — County seats
2. sedeži sodnih okrajev — Seats of district courts
3. sedeži političnih okrajev — Centres of political districts
4. meje občin — County borders
5. meje sodnih okrajev — Borders of court districts
6. meje političnih okrajev — Borders of political districts

DVOJEZIČNI SEZNAM OBČIN SLOVENSKEGA IN JEZIKOVNO MEŠANEGA OZEMLJA JUŽNE KOROŠKE
 A BILINGUAL LIST OF COUNTIES IN THE SLOVENE AND LINGUALLY MIXED TERRITORIES OF SOUTHERN CARINTHIA

Sodni okraj:
Court Districts:

Občina:
Counties:

Šmohor-Hermagor

Blače — Vorderberg
Brdo — Egg
Goriče — Görtschach
Sv. Štefan — St. Stefan an der Gail

Beljak okolica —
Villach Land

Bekštanj — Finkenstein
Bistrica na Zilji — Feistritz an der Gail
Marija na Zilji — Maria Gail
Podklošter — Arnoldstein
Smerče — Emersdorf
Straja ves — Hohenthurn
Vernberk — Wernberg

Rožek — Rosegg

Kostanje — Köstenberg
Ledince — Ledenitzen
Lipa — Lind
Loga ves — Augsdorf
Rožek — Rosegg
St. Jakob — St. Jakob
Vrba — Velden

Borovlje — Ferlach

Bistrica v Rožu — Feistritz i. R.
Borovlje — Ferlach
Medborovnica — Unterferlach
Sele — Zell
Slovenji Plajberk — Windisch Bleiburg
Svetna ves — Weizelsdorf
Šmarjeta v Rožu — St. Margarethen im Rosental
Trdnja ves — Hörtendorf
Zgornja Vesca — Oberdörfel

Celovec okolica —
Klagenfurt Land

Bilčovs — Ludmannsdorf
Dholica — St. Martin am Techelsberg
Grabštanj — Grafenstein
Hodiše — Keutschach
Kotmara ves — Köttnannsdorf
Medgorje — Mieger

Otok — Maria Wörth
Pokrče — Poggersdorf
Radiše — Radsberg
Škofiče — Schiefeling
St. Tomaž — St. Thomas
Vetrinj — Viktring
Žihpolje — Maria Rain
Žrelec — Ebenthal

Dobrla ves —
Eberndorf

Dobrla ves — Eberndorf-
Galicija — Gallizien
Globasnica — Globasnitz
Škocijan — St. Kanzian
Žitara ves — Sittersdorf

Pliberk — Bleiburg

Bistrica — Feistritz
Blato — Moos
Libeliče — Leifling
Libuče — Loibach
Pliberk — Bleiburg
Žvabek — Schwabegg

Velikovec —
Völkermarkt

Djekše — Diex
Grebinj — Griffen
Ruda — Ruden
Sv. Peter na Vašinjah — St. Peter am
Wallersberg
Tinje — Tainach
Važenberk — Waisenberg
Velikovec — Völkermarkt
Vovbre — Haimburg

Železna Kapla
Eisenkappel

Bela — Vellach
Železna Kapla — Eisenkappel

ZEMLJA JUŽNE KOROSKE

FIXED TERRITORIES OF SOUTHERN CARINTHIA

Otok — Maria Wörth
Pokrče — Poggersdorf
Radiše — Radsberg
Škofiče — Schiefing
St. Tomaž — St. Thomas
Vetrinj — Viktring
Žihpolje — Maria Rain
Žrelec — Ebenthal

Dobrla ves — Eberndorf
Galicija — Gallizien
Globasnica — Globasnitz
Škocijan — St. Kanzian
Žitara ves — Sittersdorf

-g

Bistrica — Feistritz
Blato — Moos
Libeliče — Leifling
Libuče — Loibach
Pliberk — Bleiburg
Žvabek — Schwabegg

Velikovec —
Velikovecmarkt

Djekše — Diex
Grebinj — Griffen
Ruda — Ruden
Sv. Peter na Vašinjah — St. Peter am
Wallersberg
Tinje — Tainach
Važenberk — Waisenberg
Velikovec — Völkermarkt
Vovbre — Haimburg

Železna Kapla —
Eisenkappel

Bela — Vellach
Železna Kapla — Eisenkappel

Podrobna analiza podatkov o prebivalstvu po občevalnem jeziku, avstrijskega popisa prebivalstva iz leta 1951, nam služi kot šolski primer kakšna zmeda nastane, če prevladajo v statistiki nestrokovna načela. Po rezultatih vseh dosedanjih popisov moremo razlikovati slovenske, nemške in jezikovno mešane kraje. Po rezultatih zadnjega popisa, so popisovali prebivalstvo v deset jezikovnih kategorij: »slowenisch«, »windisch-deutsch«, »sonstige, unbekannt« ter še v šestih kombiniranih kategorijah. Pri tem je nastala taka zmešnjava, da dva sosedna kraja iste občine ter dve občini iste regije ali sodnega okraja južne Koroške nimata podobne jezikovne strukture.

V naslednjih poglavjih bomo na konkretnih primerih in s podrobno analizo podatkov za manjše ali večje enote, kraje, šolske okoliše, občine, sodne in politične okraje ter regije, ugotovili, da so velika nasprotja in razlike v jezikovni strukturi med večjimi ali manjšimi enotami, posledica različnih načinov popisovanja. Preko popisnih komisij se izražajo subjektivna stremljenja, ki skušajo zabrisati dejansko podobo jezikovnih razmer na celotnem južnem Koroškem in tudi v lokalnem merilu.

Po uradnih in neuradnih virih ter terenskih zapažanjih moremo zagotovo trditi, da so popisovalci uvrščali prebivalstvo s slovenskim občevalnim jezikom brez vsakega notnega principa in po subjektivni presoji, v osem nenemških jezikovnih skupin, ali pa kar v kategorijo »deutsch«. Zato bi lahko vse prebivalstvo, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije, šteli za Slovence.⁶ Ker pa je ugotovljeno, da so tudi del prebivalstva, ki govori doma in z domačim prebivalstvom slovensko, uvrstili v kategorijo »deutsch« in ker živijo Slovenci tudi na ozemlju Koroške, kjer so pri popisu upoštevali za občevalni jezik le kategorijo »deutsch«, lahko upravičeno trdimo, da je število Slovencev na Koroškem večje od 42 095, kolikor so jih skupno našteali v nenemških kategorijah občevalnega jezika.

Iz statističnih podatkov o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku, ki so bili objavljeni v različnih avstrijskih statističnih publikacijah, ne moremo dobiti prave predstave o dejanskih jezikovnih razmerah na Koroškem. Žal te podatke avstrijski in tudi nekateri tuji strokovnjaki uporabljajo kot osnovo pri obravnavi narodnostne strukture prebivalstva na Koroškem, ne da bi se v izvor podatkov dodobra poglobili.

Zmeda, ki jo je prinesla nedoslednost v objavljanju popisnih rezultatov po uradnih statističnih publikacijah, naravnost sili k podrobni analizi celotnega postopka popisa prebivalstva za strukturo po občevalnem jeziku. Ne moremo si enostavno predstavljati, da bi moglo na tako majhnem teritoriju obstajati tako veliko število jezikovnih skupin. Razen tega so pa številke za kategorijo »deutsch« za vse regije južne Koroške odločno previsoke.

Za utemeljitev navedenih pomislekov o vrednosti podatkov o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku iz leta 1951, na katere se zakono-

⁶ Prim. J. Pleterski, Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni v isti številki »Razprave in gradivo«.

dajalci manjšinskih pravic pogosto sklicujejo, se moramo temeljito seznaniti z izvorom statističnih podatkov. Nastanek in izvor podatkov pa moremo spoznati, če po vrsti analiziramo vse faze popisa:

- a) uradna navodila;
- b) priprave na popis prebivalstva na Koroškem;
- c) izvedbo popisa na terenu;
- d) izbor popisovalcev po politični pripadnosti;
- e) obdelavo in objavo, pri popisih zbranega, statističnega gradiva.

Za analizo priprav in izvedbo popisa prebivalstva ne razpolagamo s potrebnimi dokumenti. Iz dokumentov za prvi dve fazi popisa prebivalstva bi odkrili mnogo temeljno važnih pojavov, ki so odločilno vplivali na ves nadaljnji razvoj popisa prebivalstva, namreč kakšno vlogo so odigrali politični činitelji.

Kakor bomo videli v naslednjih poglavjih, so bile tudi pri sestavi navodil za kategorizacijo prebivalstva po občevalnem jeziku na južnem Koroškem zaradi strankarskega vmešavanja strokovno statistične norme le drugotnega pomena. Kako bi mogli sicer po splošno znanih statističnih načelih predvideti tako veliko število nesmiselno zasnovanih jezikovnih skupin, ki niso in ne bodo na Koroškem nikdar obstajale.⁷

Dejansko obstajata na Koroškem le dve jezikovni skupini, za popis pa so jih avtorji popisa predvideli deset. Zato posameznih kategorij v navodilih o jezikovni pripadnosti niso mogli jasno opredeliti. Popisne komisije različnih stopenj od deželne, mimo popisnih komisij političnih okrajev do občinskih, so si kategorizacijo prebivalstva po občevalnem jeziku različno in po svoje tolmačile. Popisovalci sami pa so bili pri registraciji prebivalstva v kategorije občevalnega jezika prepuščeni subjektivni presoji.

Iz navodil za popis prebivalstva je razvidno, da bi morali popisovalci pri razvrščanju prebivalstva po občevalnem jeziku upoštevati jezik, ki ga človek pretežno uporablja v dnevnem življenju.⁸

Popisovalci so uvrščali prebivalstvo v naslednjih deset jezikovnih kategorij:

- »deutsch«,
- »deutsch-slowenisch«,
- »deutsch-windisch«,
- »slowenisch«,
- »slowenisch-deutsch«,
- »windisch«.

⁷ Kadar popis na terenu ne izvajajo posebej strokovno šolani statistični kadri, se v statistiki običajno držimo načela, da je treba število vprašanj o enem pojavu, če je le mogoče, čimbolj skržiti in vsako vprašanje čimbolj jasno opredeliti.

⁸ »Kärntner Gemeindeblatt«, 17. maja 1951, Nr. 27 Ordentliche Volkszählung am 1. Juni 1951 (Landeshauptmann) Zl. 6981-2/1951 vom 8. Mai 1951.

- »windisch-deutsch«,
- »windisch-slowenisch«,
- »slowenisch-windisch«,
- »sonstige, unbekannt«.

Zelo verjetno je, da avtorjem navodil za izvedbo popisa prebivalstva ni bilo jasno, kaj pomeni ena ali druga skupina in kako se ena skupina od druge razlikuje, saj bi sicer bile karakteristike za posamezne jezikovne skupine tako ali drugače tudi objavljene.

Avtorji popisnih navodil in objavljenih podatkov niso na nobenem mestu povedali, v čem se razlikuje govorica ljudi, ki so uvrščeni v kategorije v kombinaciji z »windisch« od govorice ljudi, ki so uvrščeni v kategorijo občevalnega jezika v kombinaciji »slowenisch« ter kakšna je razlika med kategorijami prebivalstva »windisch-slowenisch« in »slowenisch-windisch«. Tega tudi niso mogli napraviti, saj sta poznana na Koroškem le slovenski in nemški jezik, ki se od področja do področja razlikujeta le po dialektu. Prav tako v nobeni statistični publikaciji, kjer so objavljeni podatki o občevalnem jeziku na osnovi rezultatov popisa prebivalstva, ni označeno, da prebivalstvo ni razvrščeno v jezikovne kategorije po lastni želji, temveč le po subjektivni presoji popisovalcev.

Očitno je, da so pri vseh fazah popisa imeli v rokah iniciativo faktorji, ki niso težili za tem, da bi popis ugotovil dejansko stanje.⁹

⁹ Načelno stališče koroških Slovencev do popisa leta 1951 označujeta naslednji dve objavi v koroških slovenskih listih:

— Proglas Demokratične fronte delovnega ljudstva k ljudskemu štetju 1. VI. 1951: »Dne 1. junija 1951 bo v vsej državi redno ljudsko štetje, ki je obvezno za vse prebivalstvo v državi. — Mimo dejstva, da 'občevalni jezik' nikakor ne more služiti kot podlaga narodnostni statistiki, Demokratična fronta delovnega ljudstva izjavlja, da vnaprej odreka vsakršnim iz kakršne koli izjave pri ljudskem štetju izvirajočim zaključkom o narodnostnem stanju na Koroškem le veljavnost in priznanje. — Koroški Slovenci imamo iz komaj pretekle dobe pretežke izkušnje, ko so narodnostne izjave bile vzrok vsesplošnemu preganjanju našega ljudstva. — Po takih izkušnjah za naše koroške Slovence nobeno ljudsko štetje in nobena izjava nikdar ne more biti več podlaga za ugotavljanje narodnostnega stanja ali za reševanje nacionalnega vprašanja na Koroškem. — Pri rednem ljudskem štetju 1. junija 1951 pa je predvideno edino le vprašanje po 'občevalnem jeziku', to je jeziku, katerega se človek v vsakdanjem življenju izključno ali vsaj pretežno poslužuje. — Številni naši rojaki, ki so prisiljeni služiti si svoj kruh v nemških krajih, bodo mogli navesti le nemški občevalni jezik, ker je v popolnoma nemški okolici občevanje v drugem jeziku nemogoče. — Za vse naše ljudstvo do malih izjem pa je zaradi neenakopravnosti našega jezika v javnem življenju in uzakonjeni dvojezičnosti v šolah po vsej nujnosti 'občevalni jezik' dvojen, pri čemur tudi navedeni vrstni red ne igra vloge in je kakršno koli ugotavljanje oziroma zaključevanje o narodnostni pripadnosti neuporabno in nemerodajno. — Ljudsko štetje 1. junija 1951 zato tudi iz tega razloga ne more nikdar služiti kot podlaga za narodnostno statistiko ali kakršno koli presojo nacionalnega stanja na Koroškem. — Celovec, dne 10. maja 1951. — Demokratična fronta delovnega ljudstva.« (Slovenski vestnik, 30. V. 1951, št. 36, str. 2.)

— V zvezi z ljudskim štetjem je vložil Narodni svet koroških Slovencev 30. 8. 1950 in 12. 9. 1950 vloži na notranje ministrstvo. V prvi vlogi zahteva

Ob pretirano visoki številki prebivalstva z nemškim občevalnim jezikom in drugih pojavih, pa lahko tudi domnevamo, da so komisije in popisovalci pri izvedbi popisa pomešali pojme občevalnega jezika s pojmi znanja jezika, narodnostne pripadnosti in materinskega jezika.

Zaradi zmede in nejasnosti, ki jo je vsekakor vnesel vpliv nestrokovnih gledanj na izvajanje popisa prebivalstva, so bili prebivalci Koroške, pri kategorizaciji prebivalstva po občevalnem jeziku, prepuščeni subjektivnemu odločanju popisnih komisij in popisovalcev, ki so lahko uvrščali prebivalstvo po svojem čustvenem odnosu do Slovencev in do slovenskega narodnostnega vprašanja. To se prav lepo zrcali v podrobnih rezultatih popisa prebivalstva za naselja, šolske okoliše, občine, sodne ter politične okraje in v sumarnih podatkih za celotno južno Koroško. Metodo in vlogo posameznih popisovalcev lahko razberemo iz končnih rezultatov, zato nam podatkov za študij in analizo popisa ni potrebno iskati na terenu ali v arhivih. V nadomestilo nam bo smotrno razvrščanje statističnih podatkov po ustreznih upravnih in geografskih enotah v medsebojni primerjavi.

*Prebivalstvo po občevalnem jeziku
v uradnih avstrijskih statističnih publikacijah*

Rezultati štetja prebivalstva po občevalnem jeziku so bili doslej objavljeni na štiri različne načine. Podatki po principu razdelitve prebivalstva v deset jezikovnih skupin, v katere so dejansko uvrščali prebivalstvo, so bili objavljeni v posebni prilogi »Kärntner Landeszeitung« pod naslovom »Vokszählungsergebnisse der Gemeinden mit zweisprachigen Schulen«,¹⁰ ki so jo umaknili iz cirkulacije. Rezultati popisa prebivalstva, ki so bili objavljeni v tej tabeli, so samo člen številnih dokazov, iz katerih je razvidno, do kam lahko privede dosledno politično pragmatistično usmerjanje popisa prebivalstva. Ilustracija tega so absurdne jezikovne skupine, ki jih po podatkih popisa tvori 38 ljudi (»windisch-slowenisch) ali 117 ljudi (»slowenisch-windisch«), ki živijo ločeno in raztreseno po širokem ozemlju. Da gre pri tem tudi še za površnost, nam dokazujejo tudi razmerja med številom »sonstige, unbekannt« (3885) in ostalimi jezikovnimi skupinami; tako je na primer število »sonstige, unbekannt« večje od skupine »windisch« (3454) in ne dosti manjše od števila prebi-

Narodni svet paritetične komisije in v drugi uradno ugotovitev, da je občevalni jezik, jezik, ki ga govorimo v družini. — Notranje ministrstvo je z dopisom z dne 8. maja 1951 št. 75.818-7/51 (S. L.) odgovorilo med drugim, da z navedbo občevalnega jezika ni označen materinski jezik in ne narodna pripadnost. — »Mi smo že v zadnji številki lista naglasili,« piše list Narodnega sveta, »da tako dolgo ne moremo priznati ljudskemu štetju pomena v narodnostnem pogledu, dokler v števni komisijah niso zastopani tudi Slovenci. — Sedaj pa je uradno tudi s strani notranjega ministrstva ugotovljeno, da rezultati ljudskega štetja niso nikaka podlaga za reševanje narodnostnih vprašanj.« (Naš tednik — Kronika, 30. maja 1951, št. 22, str. 1.)

¹⁰ Glej opombo št. 1.

Koroško prebivalstvo po občevalnem jeziku, ob ljudskem štetju leta 1951,
v dostej objavljenih avstrijskih publikacijah

Tabela št. 1

I.	Volkszählungsergebnisse der Gemeinden mit zweisprachigen Schulen 1890—1951. Beilage zum Sonderabdruck aus Nr. 49 der »Kärntner Landes-Zeitung« vom 18. Dez. 1953. »Entwurf zum neuen Kärntner Schulgesetz«	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch-deutsch«	»slowenisch-windisch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»windisch«	»sonstige unbekannt«	3885
		428 784	8617	10 944	5888	5330	7707	117	38	3454	
II.	Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951 nach Gemeinden Kärnten. Bearbeitet und herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952, str. 14.	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»windisch«	»sonstige unbekannt«	3885
		428 784	19 561	11 218				11 316			
III.	Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951 nach Gemeinden Kärnten. Bearbeitet und herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952, str. 4—14	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»windisch«	»sonstige unbekannt«	3885
		448 345	448 345	26 419							
IV.	Statistisches Handbuch für die Republik Österreich. Herausgegeben vom Österreichischen Statistischen Zentralamt Wien 1952.	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«	»windisch«	»sonstige unbekannt«	3885
		448 345	22 534								

valstva v skupini »slowenisch-deutsch« (5888) in »windisch-deutsch« (5330) ter skoraj polovica števila jezikovnih skupin »slowenisch« (7707), »deutsch-slowenisch« (8617) in »deutsch-windisch« (10 944).

V ostalih treh, doslej objavljenih avstrijskih tabelah, pa so objavljeni statistični podatki, ki se od podatkov, do katerih so prišli direktno s popisom, bistveno razlikujejo. Predvsem je treba poudariti, da so v teh tabelah podatki s preračunavanji predelani, s čimer so ustvarjene nove jezikovne skupine. Glavna razlika je v tem, da kategorij z oznako »windisch« sploh ne poznajo. S preračunavanjem podatkov in ustvarjanjem novih kategorij so se jim izognili. (Tabela št. 1.)

V glavni publikaciji Ergebnisse der Volkszählung,¹¹ kjer so bili objavljeni skoraj vsi pri popisu zbrani demografski podatki po občinah Koroške, so priobčili strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku za občine na dva načina. V dodatni tabeli na zadnji strani (tabela št. 1 pod II) so enostavno sešteli pri popisu pridobljene številke jezikovnih kategorij »deutsch-windisch«, »deutsch-slowenisch« ter ustvarili novo skupino »deutsch-slowenisch«, v kateri se je od prvotne variante »deutsch-slowenisch« povečalo število od 8617 na 19 561. Nadalje so združili popisni kategoriji »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch« v novo skupino »slowenisch-deutsch«, zaradi česar se je prvotno število jezikovne kategorije »slowenisch-deutsch« povečalo od 5888 na 11 218 ljudi. Iz popisnih kategorij »slowenisch«, »slowenisch-windisch«, »windisch-slowenisch« ter »windisch« pa so ustvarili novo skupino »slowenisch«, ki je tako povečala število svojega prebivalstva v primerjavi s prvotno skupino »slowenisch« od 7707 na 11 316. Skupini »deutsch« in »sonstige, unbekannt« pa sta obdržali pri popisu ugotovljeni števili.

V glavnih tabelah iste publikacije, kjer so bili objavljeni tudi drugi demografski podatki, pa so bili objavljeni rezultati popisa prebivalstva po občevalnem jeziku zopet pod čisto drugačnim in na videz zelo poenostavljenem načinu, ki pa je s statistično-teoretičnega vidika nesprejemljiv, za Slovence pa žaljiv (tabela št. 1 pod III). Prebivalstvo jezikovnih skupin »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« so prišteli k jezikovni skupini »deutsch«, ki se je s tem pomnožila od 428 784 na 448 345; ostale nenemške jezikovne skupine in kategorijo »sonstige, unbekannt« so pa sešteli in ustvarili »novo« skupino »sonstige, unbekannt«, ki se je številčno povečala od 3885 na 26 419. V znani avstrijski statistični publikaciji Statistisches Handbuch,¹² ki ima dolgoletno tradicijo (tabela št. 1 pod IV), je ostalo število prebivalstva v jezikovni skupini »deutsch«, v primerjavi s poprej navedeno tabelo (tabela št. 1 pod III), nespremenjeno: od »sonstige, unbekannt« 26 419 so odšteli le število 3885, ali pa združili popisne kategorije »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch«, »windisch-deutsch«, »slowenisch-windisch« ter »windisch-slowenisch« in ustvarili tretjo varianto jezikovne skupine »slowenisch«, ki šteje 22 534 ljudi.

¹¹ Glej opombo št. 2.

¹² Glej opombo št. 4.

Ce analiziramo s popisom pridobljene podatke prebivalstva po občevalnem jeziku in metode preračunavanja teh podatkov po tabelah, lahko pridemo do zaključka, da gre v celotnem postopu za prikrivanje dejanskega stanja. Statistiki so skušali s preračunavanji za vsako ceno zmanjšati število nenemškega, torej slovenskega prebivalstva.¹³ Očitno je, da je bilo statistikom število jezikovnih skupin v kombinaciji s »slowenisch« in z »windisch« za objavljanje v tabelah previsoko. Zato so v preglednih in pravzaprav glavnih tabelah za Koroško, v statistični publikaciji *Ergebnisse der Volkszählung* (tabela št. 1 pod III), enostavno priključili prebivalce, ki so jih pri popisu uvrstili pod »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« v jezikovno skupino »deutsch«, ostalemu delu prebivalstva so pa dali videz ljudstva z nerazvitim narodnostnim čutom in so jih enostavno označili kot »sonstige, unbekannt«. Pri preimenovanju slovenskega prebivalstva v »sonstige, unbekannt« so statistiki prezrli, da je prikrivanje avtohtonega slovenskega prebivalstva, ki živi v Srednji Evropi pod oznako »deutsch« in »sonstige, unbekannt«, težko opravičiti.

V dunajski statistični publikaciji *Statistisches Handbuch* (tabela št. 1 pod IV) se Slovenci zopet pojavljajo v novi varianti, pa vendar v večjem številu, kot so jih našeli v kategoriji »slowenisch« s popisom leta 1951. Število prebivalstva s slovenskim in nemškim občevalnim jezikom narašča torej od ene do druge statistične publikacije: z občevalnim jezikom »slowenisch« od 7707 na 11 316 in končno na 22 534, z občevalnim jezikom »deutsch« pa od 428 784, kolikor so jih našeli pri popisu, na 448 345. Po tem, kako so objavili strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku na Koroškem v statistični publikaciji *Statistisches Handbuch*, ki je dostopna in namenjena široki svetovni javnosti, lahko sklepamo, da se avstrijski statistiki zavedajo, da svetovni javnosti ne morejo predstaviti posebne jezikovne skupine »windisch« na Koroškem. Kakor je iz tabel razvidno, je bilo za navidezno povečanje prebivalstva z občevalnim jezikom »deutsch« ter za zmanjšanje dejanskega števila ljudi z občevalnim jezikom »slowenisch« potrebnih mnogo s statistično-teoretičnega vidika nedopustnih popisnih in računskih kombinacij. S pomočjo preračunavanja popisnih podatkov se je število prebivalstva z občevalnim jezikom »deutsch« povečalo od 428 784 na 448 345, število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom pa po dosedanji praksi lahko koleba med 7703 in 22 534.

Do kakó nemogoče spremembe v jezikovni strukturi prebivalstva je privedlo prištevanje kategorij »deutsch-windisch« in »deutsch-slowenisch« v kategorijo »deutsch«, in prištevanje prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v druge nenemške kategorije, v kategorijo »sonstige, unbekannt«, pokažejo podatki statistične publikacije *Ergebnisse der Volkszählung* za občini Sele na Karavankah in Medgorje na Gurah, pa tudi za številne druge občine južne Koroške.

¹³ Očiten je namen, da ne bi prišli v nasprotje s sumaričnim rezultatom avstrijskega popisa leta 1934, ki je naštel na Koroškem 26.796 Slovencev. Odtod toliko kombinacij in toliko hotene nejasnosti.

V občini Medgorje so pri uradnem popisu od 881 ljudi šteli 75 ljudi pod »deutsch«, 731 pod »deutsch-slowenisch«, 60 pod »slowenisch« in 14 pod »slowenisch-deutsch«.^{13a} V statistični publikaciji *Ergebnisse der Volkszählung*^{13b} so pa te podatke pregrupirali tako, da so v kategorijo »deutsch« šteli 806 ljudi, pod »sonstige, unbekannt« pa 75 ljudi. Na ta način so s preračunavanji za občino Medgorje umetno povečali delež Nemcev od 9 % na 91 %.

Za občino Sele na Karavankah so popisne rezultate, po katerih je bilo uvrščenih 55 ljudi pod »deutsch«, 4 pod »deutsch-slowenisch«, 921 pod »slowenisch« in 39 pod »slowenisch-deutsch«, s preračunavanji tako prekjčili, da pripada kategoriji »deutsch« 59 ljudi, skupini »sonstige, unbekannt« pa 960 ljudi. Po tem načinu objavljanja podatkov, bi lahko domnevali, da koroški ali avstrijski statistiki, ne marajo vedeti tega, kar ve svetovna javnost in priča zgodovina, da namreč na Koroškem poleg Nemcev že več kot tisoč let žive tudi Slovenci.

Tudi druge občine južne Koroške po preračunanih podatkih ne kažejo bistvene drugačne podobe. V občini Goriče blizu Smohorja v Ziljski dolini, so od 563 prebivalcev uvrstili pri popisu v kategorijo »deutsch« 234 ljudi, »deutsch-windisch« 320, »slowenisch-deutsch« 7 in »windisch-deutsch« 2 prebivalca; v predelani izdaji pa je uvrščeno 554 ljudi pod »deutsch« ter 9 pod »sonstige, unbekannt«.

V občini Djekše pod Svinjško planino, so pri uradnem popisu od 1386 ljudi uvrstili pod »deutsch« 736, pod »deutsch-slowenisch« 20, pod »deutsch-windisch« 368, pod »slowenisch« 8, pod »slowenisch-deutsch« 4, pod »slowenisch-windisch« 19, pod »windisch« 167 in pod »windisch-deutsch« 63 prebivalcev. V predelani izdaji je pod »deutsch« 1124, pod »sonstige, unbekannt« pa 262 ljudi.

V občini Sv. Peter na Vašinjah so našeli pri popisu leta 1951, od skupnega števila 1446 ljudi, 533 pod »deutsch«, vse ostale prebivalce so pa uvrstili v nenemške kategorije. V publikaciji *Ergebnisse der Volkszählung* so uvrstili pod »deutsch« 1142, pod »sonstige, unbekannt« pa 304 ljudi. To z drugo besedo pomeni, da se je od popisa prebivalstva junija 1951, do izdaje publikacije *Ergebnisse der Volkszählung* leta 1952, povečal delež prebivalstva v kategoriji »deutsch« od 37 % na 80 %. V občini Vernberk so po teh preračunavanjih zvišali delež prebivalstva pod »deutsch« od 79 % na 98 %. Kar na lepem je torej izumrlo 19 % Slovencev.

Analiza podatkov o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku po sodnih okrajih

Točno in pravo predstavo o vrednosti popisnih rezultatov za strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku na Koroškem, lahko dobimo šele s podrobno analizo podatkov po sodnih okrajih, šolskih okoliših in naseljih. Za uvod v analizo nam služijo kot statistične enote sodni okraji,

^{13a} Glej opombo št. 1.

^{13b} Glej opombo št. 5.

za katere smo preračunali podatke o občevalnem jeziku prebivalstva iz tabel Sprachliche Gliederung, kjer so objavljeni podatki po naseljih in šolskih okoliših.¹⁴

Predvsem nas zanima, do kakšne mere so lahko popisovalci namerno ali nenamerno vplivali na končne rezultate popisov. Za vpogled v navodila popisnih komisij in konkretno metodo dela popisovalcev pri popisu,¹⁵ se moramo, če hočemo ugotoviti stopnjo objektivnosti in nepristranosti popisnih komisij ter popisovalcev, poslužiti posredne poti analize podatkov. Pokazala nam bo, koliko in kje so, glede na dane okoliščine, popisni rezultati realni. To lahko dosežemo na osnovi analize geografsko razporejenih podatkov o jezikovni strukturi in s primerjavo jezikovne strukture prebivalstva med večjimi in manjšimi upravnimi enotami ter geografskimi regijami.

Kot osnovo za tako analizo bomo vzeli podatke po najmanjših števnih enotah, po naseljih ter delih naselij, ki so v tabelah Sprachliche Gliederung preračunani na šolske okoliše. Po teh enotah bomo skušali ugotoviti objektivnost oziroma subjektivnost pri izvajanju popisa. Pri tem bomo upoštevali teritorije sodnih okolišev Pliberk, Velikovec, Dobrla ves, Zlezna Kapla, Borovlje in Rožek, ki so v celoti slovenski ali dvojezični ter dvojezične in slovenske teritorije sodnih okrajev Šmohor, Celovec in Beljak okolica. Razen tega pa še teritorij Koroške na severnem robu dvojezičnega ozemlja ali izven njega,¹⁶ kjer so pri popisu še upoštevali nenemške kategorije. Za lažjo predstavo o vrednosti doseženih rezultatov popisa prebivalstva, kakor tudi primerjavo podatkov o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku med večjimi ali manjšimi upravnimi in geografskimi enotami, nam lahko služi pet indeksov:

- a) razmerje med številom v kategoriji »deutsch« in skupnim številom v nenemških kategorijah naštetega prebivalstva,
- b) razmerje med številu nenemških kategorij,
- c) razmerje med skupnim številom v kategorijah v kombinaciji s »slovenisch« in kategorijah v kombinaciji z »windisch«,
- d) razmerje med skupnim številom v kategorijah »deutsch-slovenisch« in »deutsch-windisch« do celotnega števila v nenemških kategorijah uvrščenega prebivalstva,
- e) število uporabljenih jezikovnih kategorij.

¹⁴ Sprachliche Gliederung so rokopisne tabele rezultatov popisa prebivalstva iz leta 1951 Urada deželne vlade za statistiko in gospodarsko službo v Celovcu.

¹⁵ Oba slovenska lista sta navedla več primerov nerednosti in nezakonitosti, ki so jih storili popisovalci. (Gl. Slovenski vestnik 13. VI. 1951, št. 40; 16. VI. 1951, št. 41; Naš tednik — Kronika 6. VI. 1951, št. 23 in 27. VI. 1951, št. 26.)

¹⁶ Za občine Vetrinj, Trdnja ves, Št. Tomaž in Dholica, ki še spadajo v teritorij dvojezičnega ozemlja, v tabelah Sprachliche Gliederung ni podatkov, zato obravnavamo jezikovno strukturo teh občin skupno z jezikovno strukturo krajev izven dvojezičnega ozemlja, kjer so pri popisu leta 1951 poleg kategorije »deutsch« upoštevali tudi nenemške kategorije.

Tabela št. 2

Razmerje med številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo občevalnega jezika »deutsch« in številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije občevalnega jezika pri popisu leta 1951

V absolutnih številkah

Politični okraj	Sodni okraj	Skupno število prebivalstva	Število prebivalstva razvrščenega v kategorije po občevalnem jeziku		
			kategorija »deutsch«	skupno nenemške kategorije	nepoznano
1. Šmohor Hermagor	Šmohor Hermagor	4 069	2 649	1 419	1
2. Beljak Villach	Beljak okolica Villach	18 903	15 590	3 274	39
	Rožek-Rosegg	14 230	8 625	5 566	39
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje - Ferlach	11 482	6 275	5 183	24
	Celovec okolica Klagenfurt	11 755	6 935	4 759	61
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla Eisenkappel	3 859	1 738	2 106	15
	Dobrla ves Eberndorf	11 535	4 291	7 229	15
	Pliberk	7 555	2 439	5 104	12
	Bleiburg Velikovec Völkermarkt	16 031	11 311	4 650	70
	Skupaj	99 419	59 853	39 290	276

Tabele so sestavljene po gradivu »Sprachliche Gliederung« za sodni okraj Šmohor, Beljak, Celovec okolica in Velikovec upoštevajoč le ozemlje dvojezičnega šolstva.

Občine dvojezičnega ozemlja Vetrinj, Trdnja ves, Št. Tomaž in Dholica niso upoštevane pri sodnem okraju Celovec, ker za te občine v tabelah »Sprachliche Gliederung« za naselja in šolske okoliše ni podatkov.

Ta opomba velja tudi za tabele št. 3, 4, 5, 6, 7 in 8.

Po deležu prebivalstva v nenemških kategorijah se sodni okraji med med seboj močno razlikujejo. Več kot polovico takšnega prebivalstva so našli v sodnem okraju Pliberk (68 %), Dobrla ves (63 %), Železna Kapla (55 %), več kot tretjino v sodnem okraju Celovec (41 %), Borovlje (45 %), Rožek (39 %) in Šmohor (35 %), manj kot tretjino pa so našli nenemškega prebivalstva v sodnem okraju Beljak okolica (17 %) in Velikovec (29 %). O tem za kaj je število nenemškega prebivalstva po posameznih sodnih okrajih tako nizko in kakšno je dejansko stanje, pa bomo spregovorili v naslednjih poglavjih (Tabela št. 2, 3).

Od nenemških jezikovnih kategorij sta dosegli na Koroškem največje število skupini »deutsch-windisch« 10 944 in »deutsch-slowenisch«

Tabela št. 3

Razmerje med številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo »deutsch« in številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije pri popisu leta 1951

V odstotkih

Politični okraj	Sodni okraj	Prebivalstvo, ki je bilo uvrščeno	
		v nenemške kategorije	v kategorijo »deutsch«
1. Šmohor Hermagor	Šmohor Hermagor	35 %	65 %
2. Beljak Villach	Beljak okolica Villach	17 %	83 %
	Rožek-Rosegg	39 %	61 %
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje Ferlach	45 %	55 %
	Celovec okolica Klagenfurt	41 %	59 %
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla Eisenkappel	55 %	45 %
	Dobrla ves Eberndorf	63 %	37 %
	Pliberk Bleiburg	68 %	32 %
	Velikovec Völkermarkt	29 %	71 %
	Skupaj	60 %	40 %

8617, ki sta v publikacijah Ergebnisse der Volkszählung in Statistisches Handbuch prišteti k skupini »deutsch«. Prva zavzema 26 %, druga pa 20 % vsega v nenemških skupinah naštetega prebivalstva. Velik odstotek so dosegle tudi jezikovne skupine »windisch-deutsch« 13 %, »windisch« 8 %, skupini »windisch-slovenisch« in »slovenisch-windisch« pa nista dosegli skupaj niti 1 % vsega, v nenemških kategorijah naštetega prebivalstva (Tabela št. 4). V jezikovno skupino »slovenisch« so pa vpisali le 14 % prebivalstva.

Prav iz razlik med podatki po sodnih okrajih je razvidno, v kakšni meri so imeli popisovalci in popisne komisije ob popisu proste roke pri izbiri kriterijev za razvrščanje prebivalstva v posamezne jezikovne skupine. Po deležih prebivalstva v posameznih jezikovnih skupinah se sodni okraj od sodnega okraja tako razlikuje, da o skupnih potezah, še manj pa o skladnosti z dejanskimi razmerami v regijah, sploh ne moremo govoriti. Del prebivalstva s slovenskim občevelnim jezikom so enostavno

Število prebivalstva po nenemških kategorijah občevalnega jezika po področjih

Tabela št. 4

a) v absolutnih številkah

	Skupaj	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»windisch«	»windisch-deutsch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch-windisch« in »windisch-slowenisch«
Prebivalstvo na pretežnem delu ozemlja dvojezičnega suistva	39 290	6556	5505	7497	3383	5297	10 901	151
Prebivalstvo izven ozemlja z dvojezičnimi šolami ter občin Vetrinjš, Trdnja ves, St. Tomaž in Dholica	2 805	1151	383	1120	71	33	43	4
Skupaj vse prebivalstvo	42 095	7707	5888	8617	3454	5330	10 944	155

b) v odstotkih

Prebivalstvo na pretežnem delu ozemlja dvojezičnega šolstva	17	14	19	9	13	28	
Prebivalstvo izven ozemlja z dvojezičnimi šolami ter občin Vetrinjš, Trdnja ves, St. Tomaž in Dholica	41	14	40	2	1	2	
Skupaj vse prebivalstvo	19	14	20	8	13	28	

uvrstili v kategorijo »deutsch«. Pri razvrščanju ostalega prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom sta pa prišli do izraza dve metodi. Očividno je, da so avtorji popisa prebivalstva že pri sestavi navodil računali, da bodo v objavi rezultatov popisa prebivalstva jezikovne skupine »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« uvrstili v jezikovno skupino »deutsch«, zato so popisovalci skoraj povsod težili k uvrstitvi čim večjega števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v ti dve jezikovni skupini. Drugi vidik, ki ga tudi lahko razberemo iz podatkov, pa je prikrivanje slovenščine z zapostavljanjem jezikovnih kategorij, ki so v kakršnikoli zvezi s »slowenisch« in v težnji po uvrstitvi čim večjega števila ljudi v »vindišarske« kategorije«. V vsakem okraju so tedaj skušali prikriti slovenski značaj na svoj način.

Z uvrstitvijo velikega števila Slovencev v kategoriji občevalnega jezika »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« so dosegli, da se je v statističnih publikacijah Ergebnisse der Volkszählung in Statistisches Handbuch število prebivalstva v kategoriji »deutsch« povečalo, v kategoriji »slowenisch« ali »sonstige, unbekannt« pa zmanjšalo skoraj za polovico v primerjavi s skupnim številom v nenemških kategorijah naštetega prebivalstva. Z uvrstitvijo prebivalstva v »vindišarske« kategorije pa so v nekaterih področjih, kjer slovenščina kot občevalni jezik odločno prevlada, znižali število Slovencev na minimum.

Težnja — ki jo izkaže naša analiza — po uvrstitvi tako velikega števila ljudi v kategorije »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« razkriva, da so avtorji popisa že pri sestavi internih navodil za lokalne popisne komisije predvideli, kako bodo to prebivalstvo pri objavi prišteli pod »deutsch«, s čimer so na videz dosegli zaželeno znižanje števila Slovencev. V sodnih okrajih Velikovec, Dobrla ves, Beljak, Rožek ter Celovec okolica in Smohor so to dosegli za 50–70 %, v sodnih okrajih z manjšim številom prebivalstva Borovlje, Pliberk in Železna Kapla pa za 20–30 % (Tabela št. 5 in 6).

Po principu preračunavanja statističnih podatkov v publikaciji Statistisches Handbuch se je znižalo število Slovencev (skupno število v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva) v sodnem okraju Velikovec od 4650 na 1468, Dobrla ves od 7229 na 3240, Celovec od 4759 na 2479, Smohor od 1419 na 452, Železna Kapla od 2106 na 1689, Borovlje od 5183 na 3506 in Rožek od 5566 na 2770.

Zakaj je bilo treba uvrstiti tako velik del slovenskega prebivalstva v kategorije »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« ter v »vindišarske« kategorije? Novi zakon o uradnem jeziku na sodiščih na južnem Koroškem temelji na podatkih, ki so prepričali tedaj tudi avstrijske zakonodajne organe, da je slovenščina kot dodatni uradni jezik priznana le za sodišča Pliberk, Železna Kapla in Borovlje.¹⁷ Na vseh ostalih sodiščih Dobrla ves, Velikovec, Celovec, Rožek, Beljak in Smohor se pa slovensko prebivalstvo ne more posluževati svojega rodnega jezika. Izmed vseh je

¹⁷ Primer J. Pleterski, navedeno delo, v isti številki »Razprave in gradivo«.

Podrobna razčlenitev v nenemške jezikovne kategorije uvrščenega prebivalstva
pri popisu leta 1951

Tabela št. 5

V odstotkih

Politični okraj	Sodni okraj	»slowenisch«	»slowenisch- deutsch«	»deutsch- slowenisch«	»windisch«	»windisch- deutsch«	»deutsch- windisch«	»slowenisch- windisch«	»windisch- slowenisch«
		%	%	%	%	%	%	%	%
1. Smohor Hermagor	Šmohor Hermagor	6	11	8	7	8	60	—	—
2. Beljak Villach	Beljak okolica Villach	15	17	42	5	5	16	—	—
	Rožek-Rosegg	13	24	33	3	10	17	—	—
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje Ferlach	30	14	17	12	11	16	—	—
	Celovec okolica Klagenfurt	18	21	34	1	12	14	—	—
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla Eisenkappel	43	15	13	15	7	7	—	—
	Dobrla ves Eberndorf	11	7	7	12	15	48	—	—
	Pliberk Bleiburg	17	16	9	14	30	14	—	—
	Velikovec Völkermarkt	7	3	11	10	12	57	—	—
	Skupaj	17	14	19	9	13	28	—	—

Podrobna razčlenitev v nenemške jezikovne kategorije uvrščenega prebivalstva
pri popisu leta 1951

Tabela št. 6

v absolutnih številkah

Politični okraj	Sodni okraj	Skupno v nemških kategorijah	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»windisch«	»windisch-deutsch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch-windisch«	»windisch-slowenisch«
1. Šmohor Hermagor	Šmohor Hermagor	1 419	89	150	114	98	115	853	—	—
2. Beljak Villach	Beljak okolica Villach	3 274	492	538	1368	158	156	530	32	—
	Rožek-Rosegg	5 566	704	1344	1823	154	546	973	4	18
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje Ferlach	5 183	1578	721	833	618	582	844	—	7
	Celovec okolica Klagenfurt	4 759	829	1024	1624	45	567	656	6	8
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla Eisenkappel	2 106	898	325	278	327	139	139	—	—
	Dobrla ves Eberndorf	7 229	787	474	487	822	1116	3 502	28	13
	Pliberk Bleiburg	5 104	880	806	453	715	1504	739	4	3
	Velikovec Völkermarkt	4 650	299	123	517	446	572	2 665	28	—
	Skupaj	39 290	6556	5505	7497	3383	5297	10 901	102	49

najbolj zgovoren primer sodišče Dobrla ves. Čeprav so pri popisu leta 1951 našli v sodnem okraju Dobrla ves v kategoriji »deutsch« 37 % prebivalstva, sodišče Dobrla ves, v novem manjšinskem zakonu o uporabi uradnega jezika na sodiščih na južnem Koroškem, ni uvrščeno med tista sodišča, kjer bi se moglo slovensko prebivalstvo posluževati svoje materinščine.¹⁸

Odnos uradnih oblasti, po posameznih sodnih okrajih do slovenskega prebivalstva, se v najbolj drastični luči pokaže v razmerju med skupnim številom prebivalstva kategorij z oznako »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »deutsch-slowenisch« ter skupnim številom prebivalstva kategorij »windisch«, »windisch-deutsch«, »deutsch-windisch«, »windisch-slowenisch« in »slowenisch-windisch« (tabela št. 7 in 8). V sodnem okraju Šmohor so vpisali v »vindišarske« skupine od skupnega števila v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva 75 % ljudi, v sodnem okraju Velikovec 80 %, v sodnem okraju Dobrla ves 76 %, Pliberk 58 %, v sodnem okraju Železna Kapla pa 29 %. V političnem okraju Beljak so razmere v tem pogledu v obeh sodnih okrajih enake. V sodnem okraju Beljak okolica so našli v »vindišarskih« kategorijah 27 % ljudi, v sodnem okraju Rožek pa 30 %. Med seboj se za dobrih 13 % razlikujeta mejna sodna okraja Celovec okolica s 27 % in Borovlje s 40 %. Sodni okraj Borovlje se razlikuje za 11 % od sosednega okraja Železna Kapla; v prvem so našli v »vindišarskih« kategorijah 40 %, v drugem pa 29 % od skupnega števila v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva.

Iz razvrstitve treh četrtin, od skupnega števila v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva, v »vindišarske« kategorije po sodnih okrajih Velikovec, Dobrla ves in Šmohor ter dobre polovice v sodnem okraju Pliberk je razvidno, da so uradni statistični organi v teh okrajih v največji meri popisali prebivalstvo z metodo, ki temelji na označevanju Slovencev za »vindišarje«.

Najbolj značilno pa je to, da so na nemškem delu Koroške in na severem delu dvojezičnega ozemlja našli relativno malo »vindišarjev«. Od celotnega števila v nemške skupine uvrščenega prebivalstva, ki šteje 2805 ljudi, so uvrstili v »vindišarske« kategorije le 151 ljudi (Tabela št. 4).

Pri analizi razmerja med jezikovnimi skupinami v kombinaciji z »windisch« in v kombinaciji s »slowenisch« se je pokazalo, da je v sodnih okrajih z večjim deležem nemškega prebivalstva manjši odstotek »vindišarjev«. Tako so na primer v sodnem okraju Dobrla ves, kjer so uvrstili 37 % prebivalstva v kategorije »deutsch«, našli v »vindišarskih« jezikovnih skupinah od skupnega v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva 76 % ljudi, v Pliberku, kjer šteje kategorija »deutsch« 32 % prebivalstva, pa 58 % »vindišarjev«. V sodnem okraju Beljak pa so ravno

¹⁸ Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Jahrgang 1959, 27. Stück 102. Bundesgesetz vom 19. März 1959 zur Durchführung der die Amtssprache bei Gericht betreffenden Bestimmungen des Artikels 7 Paragraph 3 des Staatsvertrages.

Tabela št. 7

Razmerje med prebivalstvom, ki je bilo uvrščeno v jezikovne kategorije v kombinaciji s »slovenisch« in prebivalstvom, ki je bilo vpisano v jezikovne kategorije v kombinaciji z »windisch«

a) v absolutnih številkah

Politični okraj	Sodni okraj	Prebivalstvo vpisano v nenemške kategorije	Prebivalstvo v kombinaciji s »slovenisch«	Prebivalstvo v kombinaciji z »windisch«
1. Šmohor Hermagor	Šmohor Hermagor	1 419	353	1 066
2. Beljak Villach	Beljak okolica Villach	3 274	2 398	876
	Rožek-Rosegg	5 566	3 871	1 695
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje Ferlach	5 183	3 132	2 051
	Celovec okolica Klagenfurt	4 759	3 477	1 282
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla Eisenkappel	2 106	1 501	605
	Dobrla ves Eberndorf	7 229	1 748	5 481
	Pliberk Bleiburg	5 104	2 139	2 965
	Velikovec Völkermarkt	4 650	939	3 711
	Skupaj	39 290	19 558	19 732

nasprotno pri 83 % v kategorije »deutsch« uvrščenega prebivalstva našli v »vindišarskih« kategorijah 27 %, v sodnem okraju Rožek z 61 % v kategorije »deutsch« naštetega prebivalstva, pa so uvrstili v »vindišarske« skupine 30 % ljudi. Na naše začudenje pa moramo tudi poudariti, da so na severnem robu in izven dvojezičnega teritorija, kjer je več kot 99 % ljudi uvrščenih v kategorije »deutsch«, našli v »vindišarskih« kategorijah le 5 % od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva.

Iz tega sledi, da je odstotek »vindišarjev« tem manjši, čim večji je delež nemškega prebivalstva in narobe. To pa postavlja hkrati na trhle noge tudi teorijo o nujnosti obstoja »vindišarjev« zaradi tesnega sožitja Slovencev z Nemci na Koroškem. Razlago za to neskladnost in nelogičnost prepuščamo zagovornikom »vindišarske« teorije.

Da bomo dobili še boljši pregled nad posledicami, ki so nastale v rezultatih popisa zaradi nestrokovne klasifikacije prebivalstva po obče-

valnem jeziku na Koroškem leta 1951, si še oglejmo podrobno razvrstitev prebivalstva v nenemške kategorije, po vrstnem redu, glede na odstotek od celotnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva po sodnih okrajih. Vrstni red nenemških kategorij, glede na delež skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva, je prav v vsakem sodnem okraju drugačen (Tabela št. 9).

V sodnem okraju Šmohor v Ziljski dolini je s 60 % v ospredju »vindišarska« kategorija »deutsch-windisch«, v ostale kategorije »slowenisch-deutsch«, »windisch-deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »windisch« in »slowenisch« so pa uvrstili od 7–11 % ljudi.

V sodnem okraju Beljak okolica, ki leži med sodnima okrajema Smohor in Rožek je pa z 42 % na prvem mestu kategorija »deutsch-slowenisch«, v kategorije »slowenisch-deutsch«, deutsch-windisch« in »slowenisch« so jih uvrstili skoraj enako število od 15–17 %, v kategorije »windisch« in »windisch-deutsch« pa po 5 %.

Tabela št. 8 .

Razmerje med prebivalstvom, ki je bilo uvrščeno v jezikovne kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in prebivalstvom, ki je bilo vpisano v jezikovne kategorije v kombinaciji z »windisch«

b) v odstotkih

Politični okraj	Sodni okraj	Prebivalstvo v kombinaciji s »slowenisch«	Prebivalstvo v kombinaciji z »windisch«
1. Šmohor Herzogsdorf	Šmohor	%	%
	Herzogsdorf	25	75
2. Beljak Villach	Beljak okolica	73	27
	Villach Rožek-Rosegg	70	30
3. Celovec Klagenfurt	Borovlje	60	40
	Ferlach Celovec okolica Klagenfurt	73	27
4. Velikovec Völkermarkt	Železna Kapla	71	29
	Eisenkappel		
	Dobrla ves	24	76
	Eberndorf		
	Pliberk Bleiburg	42	58
Velikovec Völkermarkt	20	80	
	Skupaj	50	50

Razvrstitev prebivalstva po kategorijah občevalnega jezika po vrstnem redu glede na odstotek od celotnega števila v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva po sodnih okrajih

Vrstni red je naslednji:

Sodni okraj	1	2	3	4	5	6
Šmohor	»deutsch-windisch«	»slowenisch-deutsch«	»windisch-deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»windisch«	»slowenisch«
Beljak okolica	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch«	»windisch«	»windisch-deutsch«
Rožek	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch«	»windisch-deutsch«	»windisch«
Celovec okolica	»deutsch-slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»slowenisch«	»deutsch-windisch«	»windisch-deutsch«	»windisch«
Velikovec	»deutsch-windisch«	»windisch-deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»windisch«	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«
Borovlje	»slowenisch«	»deutsch-slowenisch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch-deutsch«	»windisch«	»windisch-deutsch«
Železna Kapla	»slowenisch«	»windisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»deutsch-windisch«	»windisch-deutsch«
Dobrla ves	»deutsch-windisch«	»windisch-deutsch«	»windisch«	»slowenisch«	»deutsch-slowenisch«	slowenisch« »deutsch-
Pliberk	»windisch-deutsch«	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»deutsch-windisch«	»windisch«	»deutsch-slowenisch«

V sodnem okraju Rožek je vrstni red jezikovnih kategorij podoben vrstnemu redu sodnega okraja Beljak okolica, ta dva okraja se razlikujeta le v tem, da je v sodnem okraju Rožek kategorija »windisch« na šestem in kategorija »windisch-deutsch« na petem mestu, v sodnem okraju Beljak okolica pa obratno, kategorija »windisch« na petem in kategorija »windisch-deutsch« na šestem mestu. Toda v odstotkih po posameznih kategorijah se pa sodna okraja vendarle med seboj precej razlikujeta. V sodnem okraju Rožek šteje kategorija »deutsch-slowenisch« 33 %, »slowenisch-deutsch« 24 %, »deutsch-windisch« 17 %, »slowenisch« 13 %, »windisch-deutsch« 10 % ter »windisch« 3 % (Tabela št. 5 fn 6).

Da so popisni rezultati res odraz subjektivnih pogledov popisnih komisij in popisovalcev, ne pa dejanskega objektivnega stanja, je prav posebno lepo razvidno iz primerjave rezultatov med sodnimi okraji političnih okrajev Celovec in Velikovec. V sodnem okraju Celovec okolica, ki vključuje v svoje območje slovenske in jezikovno mešane kraje Gur in Celovške ravnine, naj bi govorili ljudje bistveno drugačno govorico kakor v nekoliko vzhodnjeje ležečem sodnem okraju Velikovec, ki zavzema kraje vzhodnega obrobja Celovške ravnine in Velikovškega podgorja. V sodnem okraju Celovec dežela so našteali od skupnega števila prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške jezikovne skupine, tri četrtine ljudi v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, v sodnem okraju Velikovec pa v te kategorije manj kot eno četrtino. V sodnem okraju Celovec so uvrstili pod »deutsch-slowenisch« 34 %, »slowenisch-deutsch« 21 %, »slowenisch« 18 %, »deutsch-windisch« 14 %, »windisch-deutsch« 12 % in pod »windisch« 1 % prebivalstva, v sodnem okraju Velikovec pa v kategorije »deutsch-windisch« 57 %, »windisch-deutsch« 12 %, »deutsch-slowenisch« 11 %, »windisch« 10 %, »slowenisch« 7 % in »slowenisch-deutsch« 3 %.

Med sodnimi okraji Borovlje in Železna Kapla, ki obsegata pretežni del Karavank, so razlike v vrstnem redu kategorij nekoliko manjše, toda še vedno velike. V sodnem okraju Železna Kapla je na prvem mestu kategorija »slowenisch« s 43 %, v kategorije »windisch«, »slowenisch-deutsch« in »deutsch-slowenisch« so uvrstili od 13–15 %, v kategorije »deutsch-windisch« in »windisch-deutsch« pa po 7 % prebivalstva. V sodnem okraju Borovlje so uvrstili pod »slowenisch« 30 %, v kategorije »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« pa po 11–17 % v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva.

Po rezultatih popisa prebivalstva bi slab poznavalec dejanskih jezikovnih razmer na Koroškem lahko sodil, da se govorica prebivalstva v tistem delu Podjune in Karavank, ki spada v sodni okraj Dobrla ves, bistveno razlikuje od govorice prebivalstva, ki živi v drugem delu Podjune in Karavank, ki spada v sodne okraje Železna Kapla, Pliberk in Borovlje. V sodnem okraju Dobrla ves so na prvem mestu »vindišarske« kategorije: »deutsch-windisch« z 48 %, »windisch-deutsch« s 15 %, nato pa sledita kategoriji »windisch« in »slowenisch«, ki štejeta po 11 ali 12 %, ter kategoriji »slowenisch-deutsch« in »deutsch-slowenisch«, ki štejeta po

7 % v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva. V sodnem okraju Pliberk so pa uporabljali kategorije občevalnega jezika mnogo bolj enakoverno, nekoliko več kot 30 % ljudi so uvrstili v kategorije »windisch-deutsch«, pod »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch« po 14 do 17 % ter v kategorijo »deutsch-slowenisch« 9 %.

Zmešnjava, ki je nastala v podatkih o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku, zaradi različnih načinov razvrščanja prebivalstva, pa pride še bolj do izraza s primerjavo podatkov med pretežno slovenskimi sodnimi okraji Borovlje, Železna Kapla, Pliberk in Dobrla ves.

Kategorija »deutsch-windisch« je s 48 % v sodnem okraju Dobrla ves na prvem mestu, Borovlje s 16 % na tretjem, Pliberk s 14 % na četrtem in Železna Kapla, ki v dolgi meji deli pobočje Karavank s sodnim okrajem Dobrla ves pa s 7 % na petem mestu. Kategorija »windisch-deutsch« je v sodnem okraju Dobrla ves s 15 % na drugem mestu, Pliberk s 30 % na prvem, Borovlje in Železna Kapla sta z 11 %, odnosno 7 % na šestem mestu. Kategorija »windisch« je v sodnem okraju Dobrla ves z 12 % na tretjem, Železna Kapla s 15 % na drugem, Pliberk in Borovlje sta s 14 % oz. 12 % na petem mestu. Kategorija »slowenisch« je v sodnem okraju Dobrla ves z 11 % na četrtem mestu, v sodnem okraju Železna Kapla in Borovlje s 43 % ter 30 % na prvem in Pliberk s 17 % na drugem mestu. Kategorija »deutsch-slowenisch« je v sodnem okraju Dobrla ves s 7 % na petem mestu, v sodnem okraju Borovlje s 17 % na drugem, Železna Kapla s 13 % na četrtem in Pliberk z 9 % na šestem mestu. V sodnem okraju Dobrla ves so našli v kategorijah »windisch-slowenisch« in »slowenisch-windisch« skupno 41, Pliberk in Borovlje pa po 7 ljudi.

Slab poznavalec jezikovnih razmer na Koroškem, ki bi upošteval le kategorizacijo in statistične podatke zadnjih dveh popisov iz leta 1934 in 1951, bi lahko dobil vtis, da so se na gospodarsko, kulturno, politično in jezikovno enotnem ter med seboj povezanim ozemlju Podjune, Karavank, Šentprimškega hribovja ter Spodnjega Roža v kratkih 17 letih jezikovne razmere korenito spremenile. Če bi bili ti podatki za jezikovno strukturo res odraz dejanskega stanja, potem bi to pomenilo, da so meje sodnih okrajev po letu 1934 postale močne pregrade gospodarsko, kulturno in politično ločenih področij. V resnici pa zaradi gospodarskega napredka, komercializacije kmetijske proizvodnje in nastajanja treh industrijskih centrov v Sinči vasi na zahodnem delu Podjune, v Reberci na pobočju Karavank ter v Borovljah v spodnjem Rožu, meje sodnih okrajev izgubljajo na pomenu. Večja izmenjava delovne sile v obliki preseljevanja in dnevnega potovanja delovne sile ter trgovska izmenjava kmetijskih pridelkov povečujejo dnevno povezavo med kraji posameznih sodnih okrajev.

Občina Žitara ves, ki spada v sodni okraj Dobrla ves, oddaja vsak dan delovno silo tovarni na Reberci, ki leži v občini Bela, občine sodnega okraja Pliberk pa dnevno oddajajo delovno silo lesno predelovalni tovarni v Sinči vasi, ki leži v sodnem okraju Dobrla ves.¹⁰ Ker sproti zasedajo

¹⁰ Univ. Prof. Dr. Hans Bobek, Dr. Albert Hammer, Dr. Robert Ofner, Beiträge zur Ermittlung von Gemeindetypen, Klagenfurt 1955.

v teh industrijskih središčih nova in bolje plačana mesta v upravi in industriji večinoma doseljeni Nemci, moremo pričakovati le relativno in absolutno povečanje števila Nemcev, nastanek in obstoj tretje jezikovne skupine »windisch«, ki naj bi v sodnem okraju Dobrla ves prevladala nad Slovenci in Nemci, pa znanstveno ne bi mogli na noben način utemeljiti.²⁰ Z uvrstitvijo velikega števila Slovencev v kategorije s kombinacijo »windisch« ter delno uvrstitvijo v kategorijo »deutsch«, so skušali nekateri krogi prikriti dejansko število slovenskega življa na južnem Koroškem.

Zanimivo je tudi, da so med nenemškimi kategorijami na severnem delu dvojezičnega ozemlja, skupno s kraji izven dvojezičnega ozemlja, v ospredju jezikovne skupine v kombinaciji s »slovenisch«. Z 41 % je na prvem mestu jezikovna skupina »slovenisch«, s 40 % na drugem mestu »deutsch-slovenisch«, s 14 % na tretjem mestu »slovenisch-deutsch«, z 2 % na četrtem mestu »windisch«, na petem in šestem mestu pa »windisch-deutsch« in »deutsch-windisch«, ki štejeta po 1 % ali 2 % prebivalstva (Tabela št. 4).

Analiza rezultatov popisa za jezikovno strukturo prebivalstva po občinah, šolskih okoliših in naseljih

V dostopnem statističnem gradivu o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku so za pretežni del teritorija dvojezičnega šolstva (po zakonu iz leta 1945) podatki za naselja in šolske okoliše razčlenjeni na vseh devet jezikovnih skupin in »sonstige, unbekannt«. Kakor je iz obrazca tabel Sprachliche Gliederung²¹ razvidno, tudi v teh tabelah ne manjka iz popisnih kategorij na novo preračunanih jezikovnih kategorij. Dva načina sta nam že znana iz uradnih publikacij, trije pa so povsem novi. Tako so sešteli naslednje skupine:

- a) »deutsch«, »deutsch-slovenisch« in »deutsch-windisch«;
- b) »slovenisch«, »slovenisch-deutsch«, slovenisch-windisch«, »windisch«, »windisch-deutsch« in »windisch-slovenisch«.

Povsem nove so kategorije, kjer je sešteto prebivalstvo, ki so ga našli pod:

- c) »slovenisch«, »slovenisch-deutsch« in »slovenisch-windisch«;
- d) »windisch«, »windisch-deutsch« in »windisch-slovenisch«;

²⁰ V političnem okraju Velikovec je znašal med leti 1934—51 prirodni prirastek prebivalstva 6367 ljudi, število na Koroškem rojenega prebivalstva se je povečalo za 1343 (sem so vračunani tudi na Koroškem rojeni otroci tujcev); število prebivalstva, ki je bilo rojeno izven Koroške se je v istem razdobju povečalo za 1282. To dejstvo nam nazorno ilustrira proces izseljevanja avtohtonega slovenskega prebivalstva in doseljevanje tujega nemškega prebivalstva, ki si ga moremo razlagati le s tem, da imajo v zaposlitvi tujci prednost pred domačini. Vladimir Klemenčič, Migracije prebivalstva na Koroškem med leti 1934—51; Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, str. 100 in 104.

²¹ Glej podobo št. 3, glavo obrazca tabele Sprachliche Gliederung razpredelnice št. 6, 9, 13, 14 in 15. (Summe der Spalten.)

e) »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »slowenisch-windisch«, »windisch«, »windisch-deutsch« in »windisch-slowenisch«.

Zadnji način preračunavanja vseh nenemških kategorij v eno skupino je zelo zanimiv, saj so s tem avstrijski statistiki posredno priznali, da so v nenemške kategorije uvrščeni tisti prebivalci, ki govorijo enako slovensko govornico in da obstajata na Koroškem le slovenska in nemška narodnostna skupina in da je k slovenski skupini treba šteti ljudi, ki po podatkih popisa govorijo slovenski jezik bodisi izključno ali pa zraven nemškega. Seštetje vseh nenemških kategorij v obravnavani tabeli v eno kolono in sicer po šolskih okoliših, je imelo namreč čisto praktično političen namen: postalo naj bi osnova za novo določitev področja dvojezičnih šol in sicer tam, kjer slovensko prebivalstvo doseže 20 ali več odstotkov.²² In prav ta zadnja kolona, v kateri so seštete vse nenemške kategorije, je bila osnova za izračunavanje odstotka slovenskega prebivalstva! Z drugimi besedami, tudi avstrijske oblasti so tedaj stale na stališču, da »windisch« pomeni isto, kar »slowenisch« in da sodijo vsi, ki na Koroškem v domačem kraju govorijo ta jezik, čeprav so zaradi dominantnega družbenega položaja nemščine že dvojezični, praviloma k slovenski etnični skupini. Prav to stališče, ki ga razberemo iz obravnavane statistične tabele, je bilo tedaj izraženo tudi v motivnem poročilu koroške deželne vlade k načrtu revidiranega zakona o dvojezičnih šolah.²³ Če bi avtorji popisa, tisti, ki so publicirali njegove rezultate in tisti, ki so jih praktično politično uporabljali, dosledno upoštevali to načelo, bi napake popisa l. 1951 bile bistveno manjše.

Gradivo po naseljih in šolskih okoliših nam v medsebojni primerjavi in v primerjavi s podatki po občinah (občine niso teritorialno identične s šolskimi okolišji) še bolj konkretno podčrta naše kritične ugotovitve o vrednosti podatkov popisa iz l. 1951 o jezikovni strukturi. Analiza tega gradiva nam namreč pokaže, kakšna je bila vloga subjektivnega faktorja pri popisovalcih in pri občinskih popisnih komisijah pri uvrščanju prebivalstva v posamezne jezikovne kategorije. Ne more nam pa seveda pokazati, kako se ta subjektivni faktor pri popisovalcih, večji del uradnikov in učiteljih, formira, ali je posledica politične in ideološke orientacije, ali ekonomske in drugačne odvisnosti od vladajočega elementa v deželi, ali česa drugega. Lahko pa anticipiramo že zdaj ugotovitev, da ta subjektivni faktor ni bil v korist zanesljivosti popisnih rezultatov in da je tisti, ki je pri tem utrpel škodo, bil v popisnih rezultatih slovenski jezik.

* * *

V sodnem okraju Smohor so popisovali prebivalstvo po občevelnem jeziku v vsaki občini po svoje. V okviru občine Brdo si je, kakor povedo rezultati po naseljih, način popisa vsak popisovalec tolmačil po svoje.

²² Primer. J. Pleterski, navedeno delo, v isti številki »Razprave in gradivo«.

²³ Kärntner Landes-Zeitung, 18. december 1953, št. 49, citirano v razpravi J. Pleterskega v istem zborniku, str. 42.

V obeh šolskih okoliših Brdo in Melviče so upoštevali šest kategorij in sicer: »deutsch«, »deutsch-windisch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch«. Kategorij »windisch-slowenisch« in »slowenisch-windisch« pa, kakor v drugih občinah sodnega okraja Šmohor, niso upoštevali. V obeh šolskih okoliših so uvrstili prebivalstvo v največji meri pod »deutsch«, vendar manj kot polovico prebivalstva. Razen te je močno zastopana tudi kategorija »deutsch-windisch«. Med šolskimi okoliši Melviče in Brdo je pa vendarle razlika v kategorizaciji in v rezultatih. Na območju šolskega okoliša Melviče so več ljudi uvrstili pod »deutsch-windisch« in »windisch«, po krajih na območju šolskega okoliša Brdo pa več v kategorijo »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«.

Na občinskem teritoriju Goriče in Blače so v glavnem upoštevali le kategoriji »deutsch« in »deutsch-windisch«. V šolskem okolišu Goriče so uvrstili pod »deutsch« 48 %, pod »deutsch-windisch« pa 50 % prebivalcev, v šolskem okolišu Blače pod »deutsch« 49 %, pod »deutsch-windisch« pa 47 %. Najbolj pa je značilno to, da so v občini Sv. Štefan v Ziljski dolini, ki leži med občinami Goriče, Blače in Smerče, kjer povsod upoštevaajo nemške kategorije, uvrstili vse prebivalstvo pod »deutsch« in niso našli niti enega človeka, ki bi pripadal kakršnikoli nemški jezikovni skupini, čeprav je znano, da ima večina ljudi v tej občini slovenščino za svoj občevalni jezik.

Vse štiri občine na ozemlju dvojezičnega šolstva sodnega okraja Šmohor obsegajo najbolj agrarni del Ziljske doline, kamor vpliv industrije še skoraj ni posegel, zato imajo tudi relativno malo nemških doseljencev, ki ne morejo, na še nedavno čisto slovensko jezikovno strukturo, bistveno vplivati in ustvariti podobo kot jo kažejo statistični podatki.²⁴ Po podatkih popisa pa bi lahko govorili o treh jezikovno različnih področjih. V občini Brdo naj bi govorili ljudje poleg nemščine še pet različnih občevalnih jezikov, v občini Goriče razen »deutsch« še »deutsch-windisch«, v občini Sv. Štefan pa samo »deutsch«. V resnici pa v tem delu Ziljske doline po vseh naseljih prevladuje slovenščina, toda tudi nemščino večina prebivalstva v teh krajih razmeroma dobro obvlada:

Prikrievanje dejanskih jezikovnih razmer pri uradnem popisu prebivalstva leta 1951, nam dokazuje primerjava rezultatov popisa z rezultati ankete šoloobveznih otrok po materinem jeziku, ki je bila izvedena na šoli v Melvičah v šolskem letu 1954/55.^{25a} Na tej šoli so našli pri anketi

²⁴ Vladimir Klemenčič, Migracije prebivalstva na Koroškem med leti 1934 do 1951, Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, str. 104.

Občine Brdo, Goriče, Sveti Štefan in Blače imajo polovico kmečkega prebivalstva, v kraje izven občine pa hodi dnevno na delo 10 do 20 % aktivnega prebivalstva. Dr. Hans Bobek, Dr. Albert Hammer, Dr. Robert Ofner, Beiträge zur Ermittlung von Gemeindetypen, Klagenfurt 1955.

^{25a} Die Volks-, Haupt- und Sonderschulen in Kärnten im Schuljahr 1954/55. Amt der Kärntner Landesregierung, Statistik und Wirtschaftsdienst, Zl. Stat. 3/12/1955, Klagenfurt, im Mai 1955, str. 52.

10 % otrok z nemških materinim jezikom, pri uradnem popisu prebivalstva pa so našli po krajih šolskega okoliša Melviče v kategoriji »deutsch« skupno 30 % prebivalstva.

Občina Sv. Štefan

V občini Sv. Štefan v Ziljski dolini so pri popisu leta 1951 očitno uvrstili vse prebivalstvo v kategorijo »deutsch« zato, ker so hoteli s tem ustvariti videz sklenjenega nemškega ozemlja med nemškim Beljakom in Smohorjem. Načrtno prikrivanje slovenskega značaja krajev na levi strani reke Zilje pri popisu prebivalstva leta 1951, nam ilustrirajo tudi uradni podatki strukture otrok po materinem jeziku, ki so jih zbrali učitelji v šolskem letu 1954/55 po osnovnih šolah Sv. Štefan in Sv. Pavel, ki jih obiskujejo v veliki večini otroci iz krajev občine Sv. Štefan. Na obeh šolah so učitelji našli po 33 % otrok s slovenskim materinim jezikom.^{25b}

* * *

Tudi po občinah sodnega okraja Beljak okolica popisovalci pri razvrščanju prebivalstva po občevalnem jeziku, niso mogli imeti enotnih kriterijev, saj so tudi tu rezultati popisa od kraja do kraja in od šolskega do šolskega okoliša močno heterogeni.

Vzhodnemu delu sodnega okraja Beljak okolica, ki obsega pokrajino severno od Drave na hribovju in vznožju Osojskih Tur, južno od Drave pa področje Spodnje Zilje, kaže v naši razpravi posvetiti večjo pozornost. Po statističnih podatkih bi morala biti govorica prebivalstva v teh predelih skoraj v vsakih vasi drugačna. Posebno značilno je, da v občini Vernberk, ki leži severno od Drave, jezikovnih kategorij v kombinaciji z »windisch« sploh ne poznajo. Pri popisu so upoštevali le štiri kategorije: »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«. V šolskem okolišu Domačale, ki vključuje višje ležeče hribovske vasi, stran od prometnih poti, so našli pod »deutsch« 72 %, pod »deutsch-slowenisch« 27 %, v skupinah »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« pa skupaj le dober odstotek ljudi. V šolskem okolišu Skočidol, ki vključuje kraje, ki leže bliže cesti in železnici, med Vrbo in Beljakom, pa so uvrstili pod »deutsch« 90 %, pod »deutsch slowenisch« 7 %, v kategoriji »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« pa skupaj le dobra dva procenta ljudi. Če upoštevamo, da so v občini Vernberk šteli večino prebivalstva v kategoriji »deutsch« in »deutsch-slowenisch« ter manjše število ljudi v kategoriji »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, v sosedni občini Lipa, ki obsega

^{25b} Glej opombo.25a. Zanimivo je tudi, da se je članom anketne komisije ministrstva za prosveto z Dunaja, ki je leta 1959 mimogrede ugotavljala jezikovno strukturo po nekaterih dvojezičnih šolah, v občini Sv. Štefan v nekem razredu osnovne šole na vprašanje o pripadnosti k slovenskemu materinskemu jeziku, javila ena tretjina otrok, na vprašanje, koliko jih doma govori slovensko, pa še druga tretjina. Zanimivo je, da rezultati te komisije niso bili nikjer objavljeni.

vzhodno nadaljevanje Osojskih Tur, pa poleg teh še v tri »vindišarske« kategorije »deutsch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch«, je dovolj dokumentirano, da so popisni rezultati le odraz samovolje popisnih komisij ter popisovalcev ne pa dejanskih jezikovnih razmer.

V Ziljski dolini so v občini *Bistrica na Zilji*, ki na zahodu meji na občino Blače, v glavnem upoštevali pet kategorij. Največ, 46 % prebivalstva so uvrstili pod »deutsch« in 22 % v kategorijo »deutsch-slowenisch«, približno po 10 % pod »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »deutsch-windisch«, sedem prebivalcev v kategorijo »windisch« ter šest ljudi pod »windisch-deutsch«. V komaj četrt ure od Bistrice na Zilji oddaljenem Zahomcu, ki upravno spada pod občino Straja ves, pa so uvrstili največ ljudi pod »slowenisch« (59), pod »deutsch« (27), »slowenisch-deutsch« (20) in »windisch-deutsch« (18) pa manj, vendar v približno enakem številu. Res se moramo čuditi razlikam v jezikovnih razmerah med Bistrico na Zilji in Zahomcem, ki jih kaže statistika, saj sta naselji gospodarsko zelo dobro povezani, otroci pa hodijo iz obeh krajev v isto šolo že dolga desetletja. V tem primeru se očitno kaže, da so morali dobiti popisovalci iz vsake občine svoja navodila, ali pa so popisovali prebivalstvo po lastni presoji in odnosu do narodnostnega vprašanja na Koroškem.²⁶

Tudi v ostalih delih občine *Straja ves* je struktura prebivalstva po občevalnem jeziku od kraja do kraja različna. Iz rezultatov se čuti tendenca popisovalcev po uvrstitvi čim večjega števila ljudi pod »deutsch«, pri razvrščanju prebivalstva v druge kategorije, je pa ukrepal vsak popisovalec po svoje.

V občini *Smerče*, ki leži na levi strani reke Zilje, vzhodno od občine Sv. Štefan v Ziljski dolini, so uvrstili veliko večino prebivalstva v kategorijo »deutsch«, v nenemške jezikovne skupine pa od 2115 le 78 prebivalcev. Za to občino je število prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo »deutsch«, odločno previsoko, saj se tod večina kmečkega in del nekmečkega prebivalstva poslužuje v dnevnem življenju slovenščine.²⁷

Iz primerjave med rezultati popisa občine Bekštanj s sosednimi občinama Podklošter, Marija na Zilji in Ledince ter med šolskimi okoliši, ki zavzemajo posamezne dele Spodnje Zilje ter obrobne predele in iz primerjave med posameznimi kraji občine Bekštanj, je najlepše vidna samovolja občinskih popisnih komisij in popisovalcev.

Po tabelah Sprachliche Gliederung lahko sodimo, da so v mnogih primerih učitelji sestavljali popisne komisije in izvajali popis. Na ta zaključek nas navaja dejstvo, da so principi razvrščanja prebivalstva po

²⁶ Dejstvo, da se Bistrica na Zilji v številnih časopisnih poročilih pojavlja kot eno izmed petih do šestih organizacijskih žarišč nezakonitih šolskih stavk proti dvojezični šoli v letih 1957/58 (rezultat delovanja podružnice Schulverein-Südmark pod vodstvom višjega carinskega revizorja L. Scharfa), zanimivo dopolnjuje anomalije popisnih rezultatov v tej občini in opozarja na pomen akcije posameznih lokalnih elementov pri formiranju popisnih rezultatov.

²⁷ V tej občini so učitelji našli pri šoloobveznih otrocih v šolskem letu 1954/55 na šoli v Cajni 3 %, v St. Juriju 45 % in v Črešnjah 95 % otrok s slovenskim materinim jezikom (glej opombo št. 25 a).

krajih istih šolskih okolišev podobni, razlike pa postanejo očitne, če primerjamo med seboj šolske okoliše iste občine. Še večje razlike pa zasledimo, če soočimo popisne podatke med občinami iste regije. (Podoba št. 2.)

V občini *Podklošter*, ki vključuje v svoje območje kraje Ziljske doline in zahodnega roba Spodnje Zilje, so uvrstili v kategorijo občevalnega jezika »deutsch« 91 %, od ostalega v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa največ, t. j. 32 % v kategorijo »deutsch-windisch«, skupno v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« pa 52 %.

V občini *Bekštanj*, ki v celoti leži na Spodnji Zilji, so pa uvrstili v kategorijo »deutsch« 75 %, v nenemških kategorijah so pa našli največ ljudi pod »deutsch-slowenisch« (41 %), v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« so pa uvrstili skupaj 74 % ljudi. Od občine *Bekštanj* in tudi med seboj se razlikujeta občini *Marija na Zilji* in *Ledince*, ki vključujeta kraje vzhodnega in jugovzhodnega dela Spodnje Zilje. V občini *Ledince* so vključili v kategorijo »deutsch« 62 % ljudi, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa največ v kategorijo »deutsch-slowenisch« (53 %), v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« pa skupno 68 %. V občini *Marija na Zilji* pa v kategorijo »deutsch« 83 %, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa podobno kakor v občini *Podklošter*, največ v kategorijo »deutsch-windisch« (39 %), v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« pa skupno 47 %. V občini *Marija na Zilji* so tudi uvrstili enega človeka v kategorijo »slowenisch-windisch«, v občini *Bekštanj* pa v to kategorijo 30 ljudi.

Iz teh rezultatov je razvidno, da je zaradi nejasnih popisnih navodil pri razvrščanju prebivalstva v jezikovne skupine vsaka popisna komisija lahko zavzela svoje stališče. Občini *Bekštanj* in *Ledince* sta si podobni v tem, da je v teh občinah pri nenemških kategorijah najbolj zastopana kategorija »deutsch-slowenisch«, razlikujeta se pa po tem, da so v občini *Bekštanj* upoštevali kategorijo »slowenisch-windisch«, medtem ko v občini *Ledince* v tej kategoriji niso našli niti enega prebivalca.

Občini *Marija na Zilji* in *Podklošter* sta si po kategorizaciji prebivalstva po občevalnem jeziku v bistvenih potezah podobni. V obeh so našli v nenemških kategorijah največ ljudi pod »deutsch-windisch«, v občini *Marija na Zilji* so uvrstili manj kot polovico ljudi v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, enega samega prebivalca pa so uvrstili v kategorijo »slowenisch-windisch«. V občini *Podklošter* so od prebivalstva, ki je bilo šteto v nenemške kategorije, uvrstili več kot polovico ljudi v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, kategorije »slowenisch-windisch« pa niso upoštevali.

Če pregledamo rezultate za šolske okoliše, ki leže na Spodnji Zilji ali njenem obrobju, od šolskega okoliša *Podklošter* v Ziljski dolini do šolskih okolišev *Ledince* ter šolskih okolišev v občini *Marija na Zilji*, ki leže na vzhodnem robu Spodnje Zilje, bomo ugotovili med šolskimi okoliši v jezikovni strukturi tako kričeče razlike, ki jih po zdravi pameti ni mogoče utemeljiti.

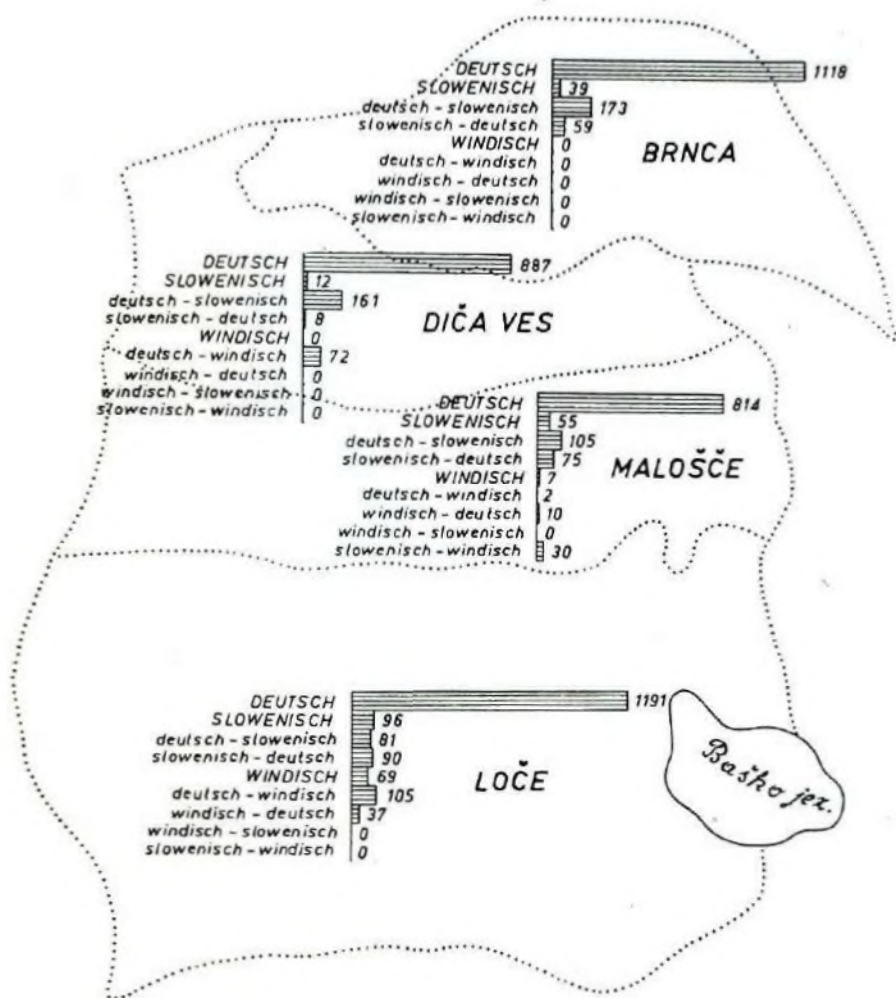
V šolskem okolišu Podklošter so upoštevali vse kategorije razen kategorij »slowenisch-windisch« in »windisch-slowenisch«. V kategoriji »deutsch« so našli 95,3 % prebivalstva, v kategorijah v kombinaciji s »slowenisch 1,9 % in v kombinaciji z »windisch« 2,6 %, pod »sonstige, unbekannt« pa 0,2 %. V krajih šolskega okoliša Vrata so upoštevali isto kategorizacijo, v kategoriji »deutsch« so našli 95,6 % ljudi, v kategorijah v kombinaciji s »slowenisch« le 1,3 %, v kombinaciji z »windisch« pa 3 %. V šolskem okolišu Št. Lenart, ki na vzhodu meji na šolski okoliš Brnca, so našli pod »deutsch« 80,2 % prebivalcev, v kategorijah v kombinaciji s »slowenisch« 11,8 %, v kombinaciji z »windisch« pa 7,8 % ter pod »sonstige, unbekannt« 0,2 %. V šolskem okolišu Brnca, so popisovalci upoštevali le štiri kategorije, »vindišarskih« pa sploh niso uporabili. Pod »deutsch« so uvrstili 79,6 %, »deutsch-slowenisch« 12,3 %, »slowenisch« 2,8 % in »slowenisch-deutsch« 4,2 %, ostalih 1,1 % ljudi pa v kategorijo »sonstige, unbekannt« (podoba št. 2, 3).

V sosednem šolskem okolišu Diča ves so upoštevali, razen ravnokar navedenih štirih kategorij, še kategorijo »deutsch-windisch«. Pod »deutsch« so našli 77,8 % ljudi, »deutsch-slowenisch« 14,1 %, »slowenisch« 1,1 %, »slowenisch-deutsch« 0,7 %, v kategoriji »deutsch-windisch«, ki je v sosednem šolskem okolišu Brnca ne upoštevaajo pa 6,3 %.

V šolskem okolišu Malošče so pa upoštevali kar osem jezikovnih kategorij; poslužili se niso le kategorije »windisch-slowenisch«. V kategoriji »deutsch« so našli 71,1 % prebivalcev, v kategorijo »deutsch-slowenisch« 9,6 %, »slowenisch« 5,1 %, »slowenisch-deutsch« 6,8 %, »slowenisch-windisch« 2,7 %, »windisch« 0,6 % in »windisch-deutsch« 0,9 %. Kategorijo »slowenisch-windisch« so upoštevali le v Maloščah. Popisovalec, ki je uvrstil v to skupino 30 ljudi, najbrž ni vedel, da bo v njej na vsej Koroški le 117 ljudi.

V šolskem okolišu Loče so našli skoraj tri četrtine ljudi v kategoriji »deutsch«, v kategorije »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« pa po 2 do 6 %, kategorij »windisch-slowenisch« in »slowenisch-windisch« pa niso upoštevali.

Kategorizacija prebivalstva šolskega okoliša Ledince se bistveno razlikuje od ostalih krajev občine Ledince, ki spadajo pod šolski okoliš Rožek. Medtem ko so v krajih občine Ledince, ki spadajo v šolski okoliš Ledince, upoštevali v razvrščanju prebivalstva podobne kriterije kot v šolskem okolišu Loče (upoštevali so kategorije »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch« ter v kombinaciji z »windisch«), so razvrščali v krajih občine Ledince, ki spadajo v šolski okoliš Rožek prebivalstvo le v kategorije »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, kategorij v kombinaciji z »windisch« pa sploh niso upoštevali. V šolskem okolišu Ledince so uvrstili v kategorijo »deutsch« 62 %, »deutsch-slowenisch« 14,7 %, »deutsch-windisch« 9,2 %, »slowenisch« 2,7 %, »slowenisch-deutsch« 2,9 %, »windisch« 6 % in »windisch-deutsch« 1,6 % prebivalstva. V krajih, ki so vključeni v šolski okoliš Rožek, so našli v kategoriji

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku v okviru šolskih okolišev občine Bekštanj po popisu leta 1951. (Kartogram izdelan na osnovi tabel »Sprachliche Gliederung«)

A map of population structure according to the language of intercourse in school districts of the county of Bekštajn (Finkenstein) on the basis of the 1951 census. (Made on the basis of the table »Sprachliche Gliederung«)

»deutsch« 65,8 %, »deutsch-slowenisch« 29,1 % in v kategoriji »slowenisch« 5,1 %. Na osnovi primerjave med kraji občine Ledince, ki spadajo v šolski okoliš Ledince, in kraji, ki spadajo v šolski okoliš Rožek, lahko ugotovimo, da so razlike v jezikovni strukturi med kraji občine Ledince le rezultat različnega tolmačenja popisnih navodil posameznih popisovalcev.

Po popisnih rezultatih imata različno jezikovno strukturo tudi oba šolska okoliša občine Marija na Zilji — Na Dravi in Marija na Zilji, ki se tudi razlikujeta od sosednjih šolskih okolišev Brnce na zahodu in Rožeka na vzhodu. Medtem ko so šteli v šolskem okolišu Brnca in Rožek prebivalstvo le v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, so našeli v šolskem okolišu Marija na Zilji v kategoriji »deutsch« 90,2 %, »deutsch-slowenisch« 1,8 %, »deutsch-windisch« 5,2 %, »slowenisch« 2 %, »slowenisch-deutsch« 0,3 %, »windisch« 0,8 % ter »windisch-deutsch« 0,2 %, v šolskem okolišu Na Dravi pa 67,9 % pod »deutsch«, 8,4 % pod »deutsch-windisch«, 2,7 % pod »slowenisch«, 2,4 % pod »slowenisch-deutsch«, 0,2 % pod »slowenisch-windisch« ter 6,2 % pod »windisch-deutsch«.

Iz primerjave jezikovne strukture med šolskimi okoliši Spodnje Zilje in njenega obrobja je razvidno, da so rezultate popisa prebivalstva za strukturo po občevalnem jeziku, krojili popisovalci in popisne komisije. Če bi bili rezultati popisa odraz dejanskih jezikovnih razmer, ne pa subjektivnega hotenja popisnih komisij in popisovalcev, ne bi prišlo do rezultatov, ki jih prav po nobeni strokovni poti ne moremo razložiti. Če bi obstajala tretja tako imenovana jezikovna skupina »windisch«, bi prav gotovo šteli ljudi v eno ali drugo kategorijo v kombinaciji z »windisch« tudi po krajih šolskih okolišev Brnca ter Rožek in če bi v navodilih mogli precizirati pojme za posamezne kategorije, ne bi upoštevali kategorije »slowenisch-windisch« le v šolskem okolišu Malošče, marveč tudi v drugih krajih. Zakaj naj bi govorilo prebivalstvo v krajih občine Ledince, ki spadajo v šolski okoliš Ledince, tri jezike, nemško, slovensko in »vindišarsko«, medtem ko govore v krajih šolskega okoliša Rožek le nemško in slovensko, kar so bili ugotovili za vse kraje južne Koroške pri preteklih popisih prebivalstva.

Naselja občine Bekštanj

V kakšni meri so, zaradi nekoordinirane izvedbe popisa, mogli na rezultate vplivati razen popisnih komisij še popisovalci, nam kot primer pokažejo primerjave glede na število in značaj pri popisu upoštevanih kategorij med posameznimi naselji občine Bekštanj. V 25 naseljih te občine so uporabili osem jezikovnih skupin: »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch-deutsch«, »slowenisch«, »slowenisch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch« v 16 različnih kombinacijah.

I. kombinacija »deutsch« — v naselju Mlinare in Zgornji Rut;

II. kombinacija »deutsch« in »deutsch-slowenisch« v naseljih Zgornji Breg in Steben;

III. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »slowenisch« – v naseljih Spodnji Breg in Korpiče;

IV. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« – v naseljih Zgornje Tehanče in Stobce;

V. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« – v naseljih Brnca, Žmotiche, Sv. Job, Goriče in Dvorče;

VI. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch« in »slowenisch« – v naseljih Diča ves in Bače;

VII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch« in »slowenisch-deutsch« – v naselju Spodnje Tehanče;

VIII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Bekštanj Stari grad (del);

IX. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Bekštanj Stari grad (drugi del)

X. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« – v naseljih Žužaljče in Podgorje;

XI. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »windisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Ovčena;

XII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch« – v naseljih Loče in Zgornje Dobje;

XIII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch« – v naselju Spodnje Dobje;

XIV. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Spodnji Rut;

XV. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Radnica;

XVI. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »slowenisch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch« – v naselju Malošče.

Za naselja istega šolskega okoliša se sicer kažejo v načinu razvrščanja in uporabi kategorij določene skupne poteze, vendar pa lahko ugotovimo tudi med naselji istega šolskega okoliša večje ali manjše razlike. To bi si lahko razložili tako, da so se skupine učiteljev iste šole o principih kategorizacije dogovorile okvirno le o tem, koliko bodo upoštevali »vindišarske« kategorije. Pri nadaljni izbiri kategorij iz skupine v kombinaciji s »slowenisch« ali z »windisch« je pa, vsaj kakor kažejo rezultati, lahko odločal vsak popisovalec po svoje.

Za kraje zahodnega dela občine Bekštanj, ki spadajo v *šolski okoliš St. Lenart in Brnca*, je značilno, da popisovalci niso uporabili »vindišarskih« kategorij. To da slutiti, da v naseljih, ki spadajo v *šolski okoliš*

St. Lenart in v občino Bekštanj, niso popisovali prebivalstvo isti popisovalci kot v ostalih krajih šolskega okoliša St. Lenart — občina Podkloster, kjer so upoštevali tudi »vindišarske« kategorije, marveč učitelji iz Brnce, ki so upoštevali le kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slovenisch«. V kolikor pa popisa niso izvedli učitelji, so se morali popisovalci držati vsaj kriterijev, ki so bili podobni kriterijem popisovalcev iz šolskega okoliša Brnca. Vsak popisovalec zahodnega dela občine Bekštanj pa je lahko izbiral po lastni presoji med kategorijami »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »slovenisch« in »slovenisch-deutsch« (Podoba št. 4).

Na zahodni meji občine Bekštanj so uvrstili popisovalci vse prebivalstvo naselij Zgornji Rut pod »deutsch«, Korpiče in Spodnji Breg pod »deutsch«, »deutsch-slovenisch« in »slovenisch«, Žmotiče, Brnca in Sv. Job pa v kategorije »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »slovenisch« in »slovenisch-deutsch«.

V krajih vzhodno od šolskega okoliša Brnca, na območju šolskega okoliša *Diča ves*, je pa kategorizacija drugačna. Vse prebivalstvo vasi Minare so uvrstili v kategorijo »deutsch«, v ostalih krajih pa si je kategorizacija podobna v tem, da je povsod naštetih nekaj ljudi tudi v »vindišarsko« kategorijo »deutsch-windisch«. V krajih Stobce in Zgornje Tehanče, ki ležita blizu drug drugega, so šteli v kategorije »deutsch«, »deutsch-slovenisch« in »deutsch-windisch«, v Diči vesi so pa upoštevali poleg teh treh kategorij še kategorijo »slovenisch«, v Žužaljah in Spodnjih Tehančah pa razen teh štirih še kategorijo »slovenisch-deutsch«. V soseski vzhodno od teh krajev, na *območju Malošč*, so pa v kraju Malošče šteli prebivalstvo v sedem kategorij: »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »slovenisch«, »slovenisch-deutsch«, »windisch-deutsch«, »windisch« in »slovenisch-windisch«, izostala je torej le kategorija »windisch-slovenisch«. V vasi Šteben, ki leži severno od Malošč, so pa šteli prebivalstvo samo v dve jezikovni kategoriji »deutsch« in »deutsch-slovenisch«; v Dvorcu, ki leži severno, in v Goričah, ki ležijo južno od Malošč, pa so poleg prej omenjenih kategorij, uporabili še kategoriji »slovenisch« in »slovenisch-deutsch«. V naslednji skupini naselij na *območju Loč* so popisovalci, v vseh krajih brez izjeme, upoštevali pri kategorizaciji prebivalstva poleg kategorije »deutsch« tudi kategorije v kombinaciji s »slovenisch« in »windisch«, vendar v vsakem kraju v drugačnem številu in v drugačni kombinaciji. V Bačah ob Baškem jezeru so upoštevali štiri kategorije: »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »slovenisch« in »deutsch-windisch«; v Ločah in Zgornjem Dobju pa šest kategorij: »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »deutsch-windisch«, »slovenisch«, »slovenisch-deutsch« in »windisch«, v Spodnjem Dobju pa so namesto kategorije »windisch« upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«. Med vasmi Podgorje in Radnica, ki leže druga poleg druge, so v kategorizaciji razlike zopet tako velike, da si jih, kakor za večino krajev južne Koroške, ne bi mogli razložiti. V Podgorjah so upoštevali pet kategorij: »deutsch«, »deutsch-slovenisch«, »deutsch-windisch«, »slovenisch« in »slovenisch-deutsch«, v Radnici pa poleg teh še dve »windisch« in »windisch-deutsch«. Kategorizacija prebi-

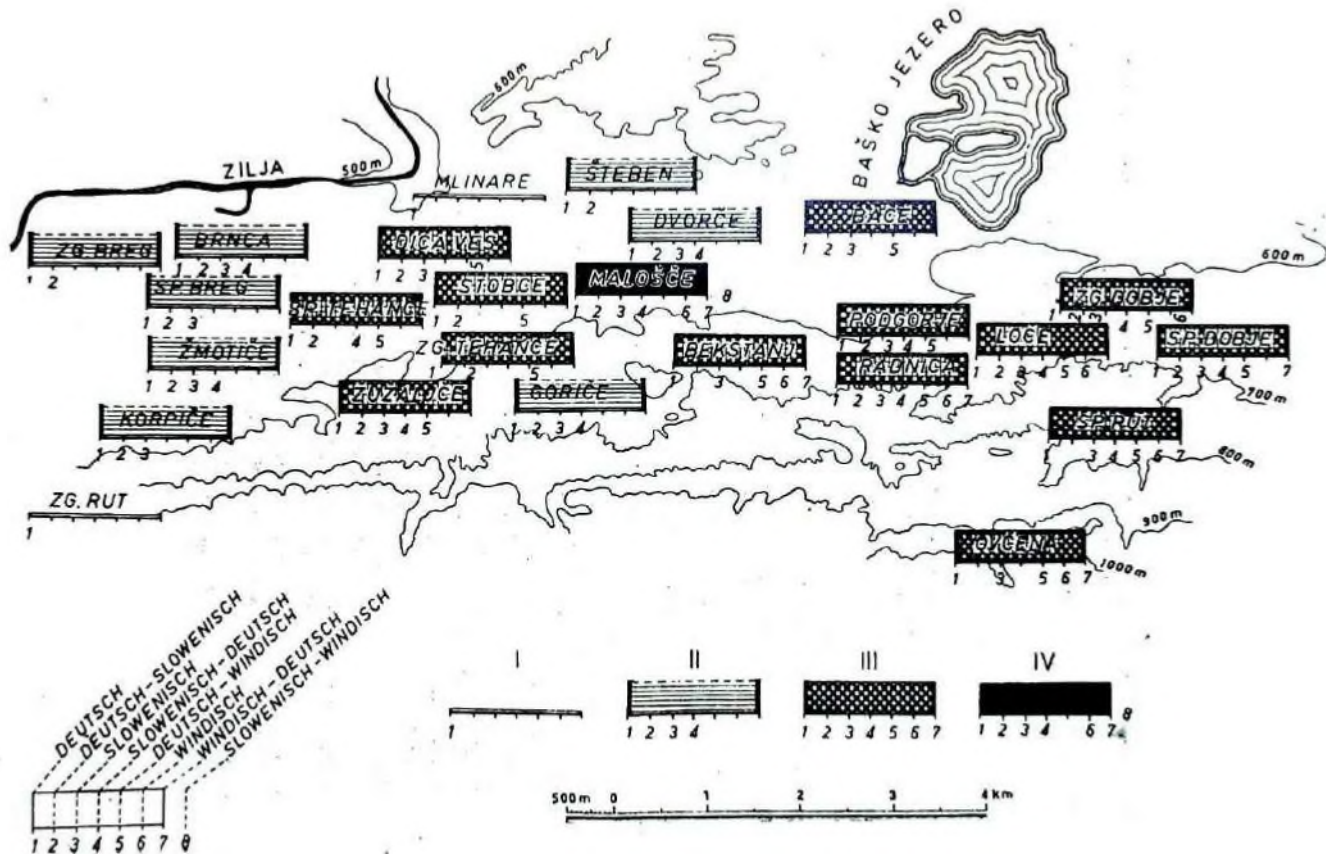
valstva po občevalnem jeziku hribovskih vasic Ovčena in Spodnji Rut, se pa razlikuje po tem, da so v Ovčeni češče upoštevali kategorije v kombinaciji z »windisch« kot kategorije v kombinaciji s »slovenisch«. V Spodnjem Rutu so šteli prebivalstvo v kategorije: »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slovenisch«, »slovenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch«, v Ovčeni pa v kategorije: »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slovenisch«, »windisch« in »windisch-deutsch«.

* * *

Po naši analizi strukture prebivalstva po občevalnem jeziku v občinah in šolskih okoliših Spodnje Zilje in njenega obrobja ter naselij občine Bekštanj, lahko trdimo, da rezultati popisa niso zrcalo dejanskega stanja temveč nestrokovnih in nepoštenih hotenj občinskih in lokalnih popisnih komisij ter popisovalcev. Rezultati popisa dokazujejo, da avtorji popisnih navodil niso zagotovili, da bi bilo mogoče ugotoviti dejanske jezikovne razmere, temveč je ob popolni samovolji prišlo do popolne zmede, ki prikriva narodnostno podobo v posameznih delih ali na celotni južni Koroški. Uporaba devetih jezikovnih kategorij in upoštevanje tretje, tako imenovane jezikovne skupine »windisch«, ki je v resnici sploh ni, to najboljše dokazuje. Kako bi si mogli raztolmačiti dejstvo, da se je od popisa leta 1934 razvila v območju naselij Diča ves tretja jezikovna skupina »windisch«, saj jo na zahodu obdajajo naselja, kjer jezikovnih skupin v kombinaciji z »windisch« v rezultatih popisa ni moč zaslediti; in zakaj so v vasi Malošče šteli »vindišarje« in razen tega našteji še 30 ljudi v kategorijo »slovenisch-windisch«, ko v sosednih krajih niso našli nobene »vindišarja«. Če bi na podoben način analizirali rezultate popisa za vsa naselja slovenskega in mešanega ozemlja Koroške, bi prav gotovo naleteli na vse kombinacije števil, ki jih zmore matematika. Takšni so tedaj temelji za sumarne podatke o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku na Koroškem, ki jih v tej ali oni obliki objavljajo v uradnih statističnih publikacijah, znanstveni literaturi in v dnevnem časopisju.

Tudi v sodnem okraju Rožek, ki se razteza v ozkem pasu izpod Karavank na jugu, do Osojskih Tur na severu, so v vsaki občini razvrščali prebivalstvo po drugačnih kriterijih.

V občini St. Jakob so upoštevali sedem kategorij in med njimi ni kategorij »slovenisch-windisch« in »windisch-slovenisch«. Tudi v tej občini so se pri razvrščanju prebivalstva po občevalnem jeziku poslužili približno toliko načinov, kolikor je bilo popisovalcev. Od skupnega števila 22 vasi niso upoštevali kategorij v kombinaciji z »windisch« v šestih krajih, sicer so pa vpisovali prebivalstvo v večji meri pod »deutsch-slovenisch« kot pod »deutsch-windisch«. Značilno je tudi, da so razmeroma večje število ljudi od skupnega števila, v nenemških kategorijah naštelega prebivalstva, uvrstili pod »slovenisch« in »slovenisch-deutsch«; v šolskem okolišu St. Jakob pod »deutsch« 21 %, »deutsch-slovenisch« 22 %, »deutsch-windisch« 15 %, »slovenisch« 10 %, »slovenisch-deutsch« 24 %,

Principi kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku po naseljih v občini Bekštanj pri popisu leta 1951

The map: The principles of population categorization according to the language of intercourse in villages of the county of Bekštanj (Finken-stein) by the 1951 census

Znaki: — Symbols:

I. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«

The census-takers placed the population into the category »deutsch«

II. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«

The census-takers placed the population into the categories »deutsch«, and combination with »slowenisch«

III. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«

The census-takers placed the population into the category »deutsch«, categories in combination with »slowenisch« and categories in combination with »windisch«

IV. uvrščali prebivalstvo v vse kategorije kot pod III. in v kategorijo »slowenisch-windisch«

The census-takers placed the population into categories as in III, and into the category »slowenisch-windisch«

1. upoštevali kategorijo »deutsch«

Category »deutsch« taken into account

2. upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«

Category »deutsch-slowenisch« taken into account

3. upoštevali kategorijo »slowenisch«

Category »slowenisch« taken into account

4. upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«

Category »slowenisch-deutsch« taken into account

5. upoštevali kategorijo »deutsch-windisch«

Category »deutsch-windisch« taken into account

6. upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«

Category »windisch-deutsch« taken into account

7. upoštevali kategorijo »slowenisch-windisch«

Category »slowenisch-windisch« taken into account

»windisch« 3 %, »windisch-deutsch« 5 %.²⁸ V šolskem okolišu Podgorje so uvrstili 45 % ljudi pod »deutsch«, 26 % pod »deutsch-slowenisch«, 13 % pod »deutsch-windisch«, 3 % pod »slowenisch«, 10 % pod »slowenisch-deutsch«, 1 % pod »windisch« in 2 % pod »windisch-deutsch« (Podoba št. 5). V šolskem okolišu Področica so našli večji odstotek (53 %) ljudi pod »deutsch« ter 15 % pod »deutsch-slowenisch«, 23 % pod »slowenisch-deutsch« in 5 % pod »slowenisch«, v »vindišarske« skupine so pa uvrstili le neznatno število ljudi.

Posebnost predstavlja, v primerjavi s sosednimi šolskimi okoliši, tudi šolski okoliš Rožek, ki vključuje v svoje območje poleg naselij občine Rožek, še dobro polovico naselij občine Ledince. Pretežno večino prebivalstva so uvrstili v tem šolskem okolišu v kategorijo »deutsch« 67 %, v skupini »deutsch-slowenisch« so našli 19 %, ostalih 14 % ljudi pa so večinoma uvrstili pod »slowenisch« in »deutsch-slowenisch«; kategorij v kombinaciji z »windisch« sploh niso upoštevali. V krajih občine Ledince, ki spadajo pod šolski okoliš Ledince, so pa, kot je bilo že omenjeno, našli v kategoriji »deutsch« 62 %, »deutsch-windisch« 15 %, v jezikovne kategorije »windisch« in »windisch-deutsch« so pa uvrstili več ljudi kakor v jezikovne kategorije »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«. To dokazuje, da tudi v občinah Ledince in Rožek pri razvrščanju prebivalstva niso odločale dejanske jezikovne razmere, temveč slučajna razvrstitev krajev po šolskih okoliših, po katerih so bržkone določali popisne kriterije, saj bi sicer v rezultatih popisa ne moglo priti do takih razlik v jezikovni strukturi med posameznimi deli občine Ledince.

Za občino Rožek pa razpolagamo tudi s podatki privatnega popisa prebivalstva, ki je bil kot poskus preverjanja uradnega popisa prebivalstva izveden dve leti po uradnem popisu leta 1953. Ti podatki kažejo, da je bilo v tej občini uvrščeno previsoko število ljudi v kategorijo »deutsch« in da uporablja slovenščino za občevalni jezik večje število ljudi, kakor to izkazujejo podatki uradnega popisa prebivalstva. Pri privatnem popisu so našli 274 članov družin s slovenskim občevalnim jezikom, 276 članov družin je uporabljalo mešano slovenščino in nemščino in 130 članov družin pa samo nemški občevalni jezik; pri uradnem štetju prebivalstva so uvrstili v kategorijo »deutsch« 444 ljudi, v nenemške kategorije pa skupno 213 ljudi.²⁹

²⁸ Ugotovitev v članku »Slowenisch auf Staatskosten«, tednik Heute 24. septembra 1960 str. 3 in v dopisu »Windisch sind keine Slowenen«, Heute 15. oktobra 1960 str. 7.

²⁹ Poglejmo kako ocenjuje avstrijski popis prebivalstva iz leta 1951 ameriški geograf Richard R. Randall: The Political Geography of the Klagenfurt Plebiscite Area (Disertacija).

Stran 134—136:

»Takšna nasprotja vodijo do zmešnjave in po pravici lahko dvomimo v koristnost tega ljudskega štetja z ozirom na jezik. Pisec ne more razumeti, čemu je koristilo tako zamotano naštevavanje.

Morda bi drugačen pristop k štetju lahko pokazal drugačne rezultate tako v kvalitativnem kakor tudi v kvantitativnem pogledu. Narejena je bila

V šolskem okolišu Lipa, ki leži zahodno od občine Vernberk, kjer »vindišarskih« kategorij niso upoštevali, je pa poleg skupine »deutsch«, 80 % po številu, najmočnejša kategorija »deutsch-slowenisch« z 9 %. V ostale kategorije »deutsch-windisch«, »windisch-deutsch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »widisch« so uvrstili le majhno število ljudi. V Podravljah, ki spadajo v isto občino, so upoštevali le kategorijo »deutsch«, v vasi Borovnice (del) pa razen kategorije »deutsch« še kategoriji »windisch« in »windisch-deutsch«.

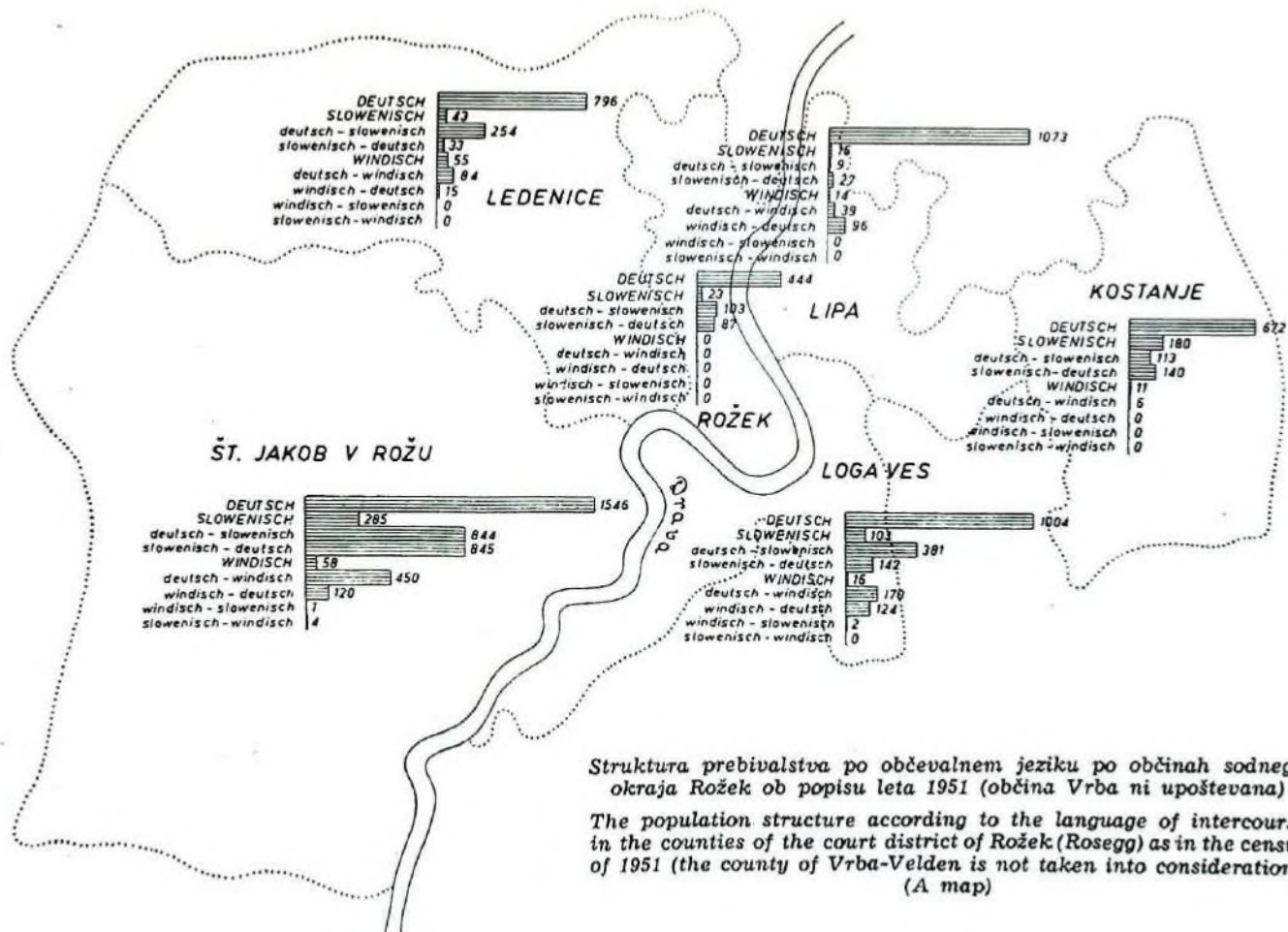
Solski okoliš Vrba

Kot primer, kako je pri načelu razvrščanja prebivalstva v jezikovne kategorije po občevalnem jeziku, odločala upravna razdelitev, ne pa dejanske razmere, nam tudi zelo dobro služijo podatki za šolski okoliš Vrba (Podoba št. 6). V osnovno šolo v Vrbi, odkar obstoja, pošiljajo otroke iz krajev, ki spadajo v pet različnih občin: Vrba, Kostanje, Lipa, Loga ves in Škofiče.

Ker so si v vsaki občini kategorizacijo tolmačili na svoj način, so nastale v strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku v naseljih šolskega okoliša Vrba velike razlike.

drugačna vrsta klasifikacije, ki daje vtis precejšnje vrednosti. Osebe so uvrščene v glavnem z ozirom na to, kateri jezik govorijo in razumejo in v kakšnih okoliščinah in kje ta jezik govorijo in razumejo. Rubrike so v glavnem objektivne in vprašanje narodnosti komaj pride v poštev, tam pa, kjer pride, je to odkrito označeno. Študija obsega pet občin, prebivalstvo je bilo uvrščeno v osem kategorij z možnimi medsebojnimi kombinacijami (glej tabelo). Uporabljene metode so bile menda res znanstvene. Avtor te študije (ki je raje ostal neimenovan), je pregledal župnijska poročila, govoril z uradniki, duhovništvom in prebivalci ter naredil vse, kar je bilo mogoče, da je preveril svoje informacije.

Nekateri podatki te študije so vredni omembe. Število ljudi, ki znajo govoriti nemško, je razmeroma visoko, posebno v občinah Loga ves, Zihpolje in Rožek. Samo na Radišah in v Globasnici je število ljudi, ki ne znajo govoriti nemško, visoko. Razen tega je zanimivo število ljudi, ki znajo govoriti slovensko. V vseh občinah znaša to število 60 % vsega prebivalstva, v Radišah je zelo visoko in znaša 96 %. Značilno je tudi število ljudi, ki govorijo slovensko doma ali s prijatelji pri delu. Dejstvo, da to število ni v vseh primerih visoko, govori za objektivnost študije. V Logi vesi govori samo 25 % prebivalstva slovensko doma ali med prijatelji pri delu. Tudi Rožek ima manj kot polovico prebivalstva v tej skupini. Občini Globasnica in Radiše pa sta naspotno relativno močni v tej skupini. Iz prve rubrike »Osebe, rojene izven občine, ki govorijo samo nemško« subjektivno izhaja tudi ugotovitev, da so te osebe avstrijsko orientirane. To je vsekakor stvar, ki jo lahko domnevamo. Osebe iz druge rubrike »Delno prišli izven občine ali poročeni z osebami slovenske narodnosti, toda govorijo nemško« je avtor popisa štel kot simpatizerje Slovencev. Tudi to mišljenje je po svoji naravi subjektivno. Ta študija se zdi morda še bolj zmešana kot sedanje avstrijsko štetje. Toda mnenje pisca (R. R. Randall, op. prev.) je, da tak pristop k štetju, ki prikazuje popolnoma točno, koliko ljudi zna govoriti slovensko in nemško oziroma slovensko ali nemško in v kakšnih pogojih, daje mnogo natančnejšo ocenitev jezikovnega znanja. Ta postopek bi težko dovedel do nesporazumov, medtem ko je sedanje devetvrstno ljudsko štetje bilo predmet mnogih interpretacij.«

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku po občinah sodnega okraja Rožek ob popisu leta 1951 (občina Vrba ni upoštevana)

The population structure according to the language of intercourse in the counties of the court district of Rožek (Rosegg) as in the census of 1951 (the county of Vrba-Velden is not taken into consideration).

(A map)

Za naselja v občini Vrba nimamo podrobnih podatkov. Iz sumarnih podatkov za celotno občino je razvidno, da so uvrstili v kategorijo »deutsch« 2224 ljudi, v kategoriji »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« po 8 ljudi, »slowenisch« 6 ljudi, v kategorijo »windisch-slowenisch« pa dva prebivalca. V krajih Črešnje (del) in Zgornje Jezerce, ki spadajo v občino Kostanje, so upoštevali le jezikovne skupine »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, v krajih Borovnica (del) in Dole iz občine Lipa pa »deutsch«, »deutsch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch«. V občini Loga ves so v samem naselju Loga ves

Tabela II

Predlagano štetje zbranih občin v celovški plebiscitni coni

	Loga ves	Globas-nica	Žih-polje	Radiše	Rožek
Skupno število, avgust 1953	2011	1328	967	522	633
* Prebivalstvo po ljudskem štetju leta 1951	1953	1334	985	528	657
Osebe, rojene izven občine, ki govorijo samo nemško (avstrijsko orientirani)	521	46	253	15	130
* Nemško govoreče prebivalstvo po ljudskem štetju l. 1951	1004	147	879	253	444
Deloma prišli izven občine ali poročeni z osebami slovenske narodnosti, toda govorijo nemško (simpatizerji Slovencev)	989	56	233	14	276
Govorijo slovensko doma ali s prijatelji pri delu	501	1226	481	493	274
* Kombinacije s Slovenci po ljudskem štetju leta 1951	938	1185	103	274	213
* Slovensko govoreče osebe po ljudskem štetju leta 1951	103	370	17	147	23
Število ljudi, ki znajo govoriti slovensko	1365	1273	590	505	438
Število ljudi, ki znajo govoriti nemško	1990	1005	905	431	650
Število ljudi, ki ne razumejo nemško	25	17	76	10	21
Število ljudi, ki ne razumejo slovensko	621	38	301	7	194
Število ljudi, ki ne znajo govoriti nemško	21	323	62	91	3

* Dodano zaradi primerjave.

Pri občini Rožek se je verjetno pri tipkanju disertacije vrnila napaka, ker podatki za število prebivalstva s slovenskim, nemškim ter mešanim občevalnim jezikom ne ustrezajo skupnemu številu prebivalstva po stanju avgusta 1953. (Napaka ni bistvena.)

upoštevali le »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, v vasi Spodnje Jezerce so upoštevali kategorije; »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch«, na Žopračah pa kategorije: »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch«. Del vasi Dob spada v občino Loga ves, del pa v občino Škofiče. V tistem delu Doba, ki spada v občino Loga ves, so pri kategorizaciji upoštevali v glavnem kategoriji »deutsch« in »deutsch-slowenisch«, tri ljudi pa so uvrstili v kategorijo »deutsch-windisch«; v drugem delu vasi, ki prapada občini Škofiče, pa »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch« in »windisch-deutsch«.

Iz analize jezikovne strukture naselij šolskega okoliša Vrba, je razvidno, da v okrajih občine Kostanje ni »vindišarjev«, v občini Lipa in Vrba spet so, v občini Loga ves so le v krajih Spodnje Jezerce in Žoprače, a v Logi vesi jih spet ni. V tistem delu Doba, ki spada k občini Loga ves, je število »vindišarjev« neznatno, v drugem delu Doba, ki pripada Škofičam, pa je njihov odstotek, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva, zelo velik.

Naselje Dob

Samovoljnost in nestrokovnost popisovalcev se najbolj izrazito pokažeta na primerih tistih krajev, ki so upravno razdeljeni na dve različni občini. Zgovoren primer za to je vas Dob, kjer govori večina prebivalstva v vsakdanjem življenju slovensko. Precej ljudi aktivno sodeluje pri slovenskem prosvetnem društvu in slovenskem cerkvenem petju, vendar sta jih popisovalca, ki sta bila iz različnih občin, razvrstila takole: popisovalec občine Loga ves je vpisal od 137 prebivalcev 81 ljudi pod »deutsch«, 53 pod »deutsch-slowenisch« in 3 ljudi pod »deutsch-windisch«. V drugem delu, ki spada k občini Škofiče, pa je popisovalec 22 od 48 ljudi uvrstil pod »deutsch«, 23 pod »deutsch-windisch«, enega pod »slowenisch« in 2 pod »windisch-deutsch«. Če bi se na te podatke zanesli, bi lahko domnevali, da žive v enem delu Doba Nemci in Slovenci, v drugem delu pa Nemci in »vindišarji«. Na osnovi tega primera bi lahko dobili vtis, da je občinska meja, ki poteka skozi Dob, obenem meja dveh zgodovinsko politično različnih območij. V tistem delu Doba, ki pripada občini Škofiče, naj bi se za razliko od drugega dela, ki spada v občino Loga ves, zaradi posebnega zgodovinskega razvoja in družbenih prilik, formiral poleg slovenskega in nemškega naroda še tretji, tako imenovani »vindišarski« narod. Dejanska resnica pa je, da govori prebivalstvo v obeh delih Doba isti slovenski jezik.

Takšnih razlik v jezikovni strukturi prebivalstva ene in iste vasi ne bi mogla ustvariti niti državna meja, ki bi več desetletij delila vas na dva dela. Primer vasi Dob nam lahko služi kot kažipot za vrednotenje gradiva in rezultatov popisa iz leta 1951 o jezikovni pripadnosti prebivalstva na Koroškem.

Politischer Bezirk Gemeinde	Schule	Eingeschulte Ortschaften	Mehrfach- zählung ausgaben	Sprachliche Gliederung																				
				deutsch Slo- wenisch	deutsch Slo- wenisch	deutsch Slo- wenisch	deutsch Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch	Slo- wenisch			
VILLACHLÄNDER				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	
St. Jakob i. L.	Maria Elend	Področje vrba	1.019 100 %	462 45,2	265 26,0	131 12,9	80,2	26 2,6	102 10,0	102 10,0	128 12,6	11 1,1	22 2,1	33 3,2	161 15,8	557 54,7	-	-	-	-	-	-	-	-
St. Jakob i. L.		Področje vrba	82	52	14	-	66	2	14	-	16	-	-	-	16	20	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	116	116	11	-	11	1	11	-	11	-	-	-	11	14	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	130	130	32	68	100	6	34	-	60	-	-	-	60	78	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	568	257	102	118	472	17	46	-	63	11	22	33	96	316	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	76	29	42	75	1	1	1	-	1	-	-	-	1	47	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	137	86	39	9	134	1	2	-	3	-	-	-	3	51	-	-	-	-	-	-	-	-
St. Jakob i. L.	Rosenbach	Področje vrba	1.283 100 %	602 53,2	109 14,7	39 3,0	910 70,9	66 5,1	296 23,1	3365 26,5	7 0,1	8 0,6	373 29,0	601 46,8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
St. Jakob i. L.		Področje vrba	49	12	22	-	34	2	13	-	15	-	-	-	15	17	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	119	11	6	8	22	13	30	-	19	-	-	-	19	24	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	652	576	54	22	646	13	30	-	43	-	-	-	43	48	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	313	88	105	9	200	35	75	-	115	-	-	-	115	227	-	-	-	-	-	-	-	-
Velden im Südburgenland	Velden n.S.	Področje vrba	4.201 100 %	3.610 86,0	259 5,7	125 3,0	3.374 94,6	78 2,0	69 1,6	147 3,5	9 0,2	46 1,1	57 1,3	203 4,8	508 12,1	23 0,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Velden n. S.		Področje vrba	2.256	2.224	0	0	2.240	6	-	6	-	-	-	6	24	6	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	137	81	53	3	137	-	-	-	-	-	-	-	56	2	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	523	241	126	71	301	12	35	-	47	-	-	-	173	9	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	301	244	28	71	301	11	4	-	15	1	3	4	19	11	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	111	101	6	4	111	1	1	-	1	-	-	-	16	1	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	27	23	3	-	26	1	1	-	1	-	-	-	70	4	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	110	27	14	-	41	44	26	-	70	-	-	-	84	7	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	399	29	3	16	327	3	4	-	7	-	-	-	22	2	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	46	22	22	-	43	1	-	-	1	-	-	-	27	2	-	-	-	-	-	-	-	-
		Področje vrba	120	178	-	-	120	-	-	-	-	-	-	-	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za šolske okoliše Podgorje in Področica v občini St. Jakob in šolski okoliš Vrba (pri šolskem okolišu Vrba so navedeni podatki za strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku obeh delov vasi Dob). (Fotokopija originalne tabele iz »Sprachliche Gliederung«.)

The population structure according to the language of intercourse in school districts of Podgorje (Maria Elend) and Področica (Rosenbach) in the county of St. Jakob (St. Jakob) and the school of Vrba (Velden). In the school district of Vrba the data of the structure according to the language of intercourse for both parts of the village Dob (Aich) are given. (A facsimile of the original table from »Sprachliche Gliederung«.)

V južnem delu občine Loga ves, na območju šolskega okoliša St. Ilj, popisovalci prav tako niso imeli enakih kriterijev za razvrščanje prebivalstva v jezikovne kategorije. Prebivalstvo so uvrstili pretežno v kategorije »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »windisch-deutsch«, v ostale kategorije pa manjši odstotek. »Vindišarskih« kategorij niso upoštevali v Ločah, v Deščicah so našli največ ljudi v kategoriji »slowenisch-deutsch«, v St. Ilju in Ločah največ »deutsch-slowenisch«, v Pulpičah pod »windisch-deutsch«, na Trebinji pa največ pod »deutsch«.

Za občino Kostanje, severno od Vrbskega jezera, je značilno, da so upoštevali »vindišarske« kategorije v treh krajih in še to v majhni meri. V vsej občini so našli pod »deutsch« 59 % ljudi, v kategorijah, ki so kombinacije z »windisch«, pa 4 % od skupnega števila v nemške kategorije uvrščenega prebivalstva

Naselja na Osojskih Turah

Tudi iz primerjave rezultatov o jezikovni strukturi posameznih delov Osojskih Tur lahko ugotovimo toliko načinov popisovanja, v kolikor občin je razdeljeno to področje. Tako so na primer v občini Vernberk, ki obsega zahodni del tega hribovja, upoštevali le kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, v občini Lipa, vzhodno od občine Vernberk, pa poleg teh tudi kategorije v kombinaciji z »windisch«. V občini Kostanje, ki obsega kraje vzhodno od občine Lipa in Vernberk, pa so pretežno uvrščali v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. V občini Dholica, ki leži vzhodno od občine Kostanje, so večino ljudi uvrstili pod »deutsch«, od preostalega dela ljudi pa veliko več v kategorije v kombinaciji z »windisch« kot v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«.

Da bomo dobili o zmedu, ki je nastala v rezultatih popisa, popolnejšo predstavo, si oglejmo še strukturo prebivalstva naselij na Osojskih Turah, od Domačal do Kostanj (Podoba št. 7).

Na tem sorazmerno majhnem področju, ki šteje 25 naselij, so uporabili v kategorizaciji prebivalstva po občevalnem jeziku osem načinov, katere pa lahko zaradi večjega pregleda razdelimo še v tri poglavitne skupine:

a) kategorije »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«,
b) kategorije »deutsch«, kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kombinaciji z »windisch«,

c) kategorije »deutsch« in kategorije v kombinaciji z »windisch«.

Na zahodni polovici Osojskih Tur, kjer so vasi vključene v občino Verberk in deloma v občino Lipa, so upoštevali kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. V krajih Draganje, Pešče, Konatiče, Lihpolje, Strmec (del), Vinare, Potok in Humberk so upoštevali kategoriji »deutsch« in »deutsch-slowenisch«, v krajih Domačale in Trnovlje »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »slowenisch«; Trabenče in Stavf: »deutsch«, »deutsch-slowenisch« in »slowenisch-deutsch«; Hovče: »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«. Na

jugovzhodnem delu, na območju občine Lipa, pa zasledimo dva načina; po prvem so uvrstili prebivalstvo v kategorijo »deutsch« ter v kategorije v kombinaciji z »windisch« in v kombinaciji s »slowenisch«, po drugem načinu pa v kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji z »windisch«. V kraju Sreje so upoštevali kategorije »deutsch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch«; Borovnica: »deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch«; Dole: »deutsch«, »deutsch-windisch« in »windisch-deutsch«.

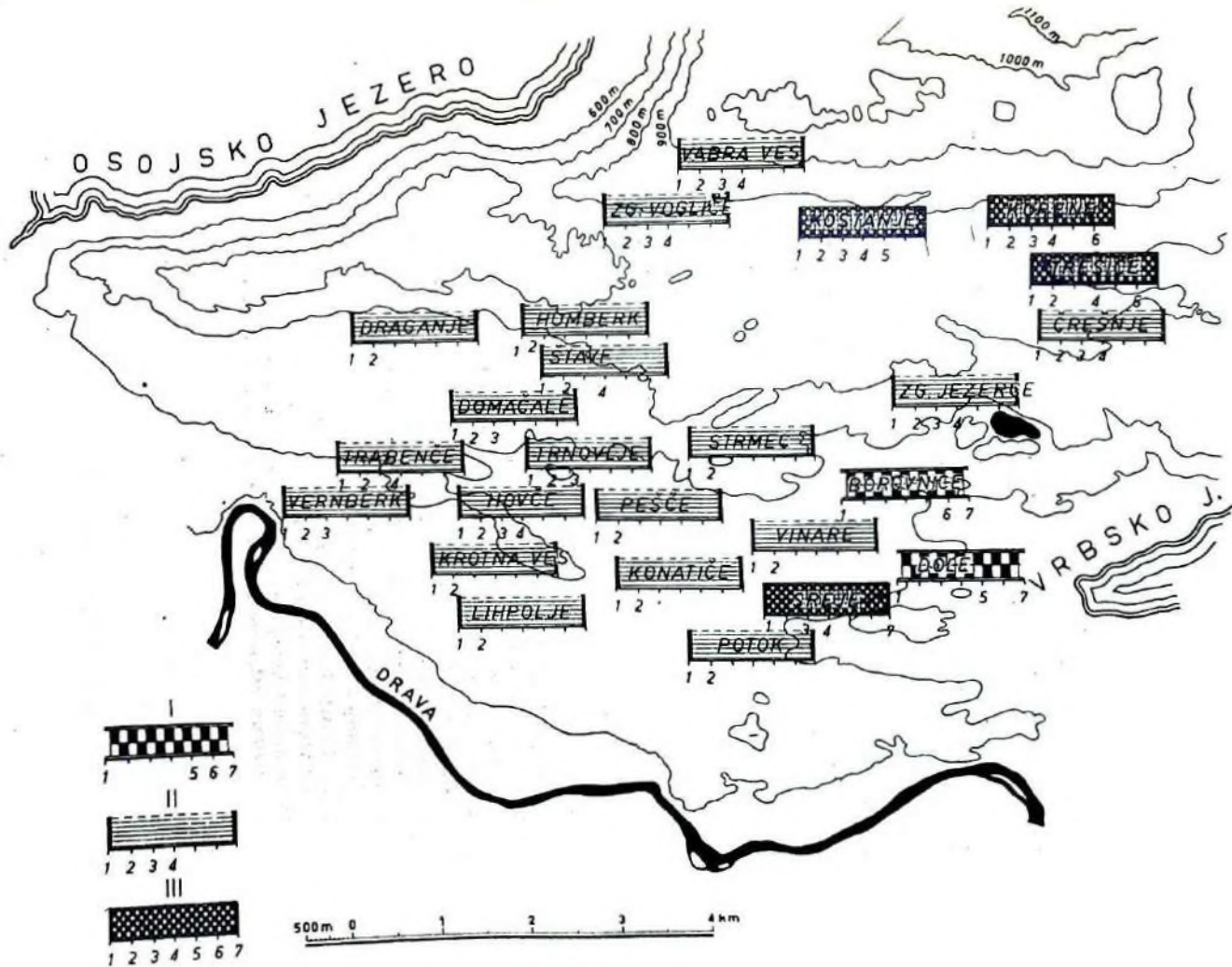
V krajih občine Kostanje so pa imeli popisovalci zopet drugačne kriterije v razvrščanju prebivalstva po jezikovnih kategorijah. V večini krajev so upoštevali kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, ponekod pa še poleg teh tudi kategorije v kombinaciji z »windisch«. V naseljih Zgornje Vogliče in Vabra ves, na severozahodnem delu občine nad Osojskim jezerom in v krajih južnega dela občine nad Vrbskim jezerom, Črešnje in Zgornje Jezerce, so upoštevali kategorije »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«. V krajih Trešiče in Koren, ki leže v osrednjem delu občine Kostanje, so upoštevali kategorije »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch«; v naselju Kostanje pa »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »deutsch-windisch«.

Podrobna analiza jezikovne strukture krajev, po rezultatih popisa, za področje Osojskih Tur kaže, da so občinske popisne komisije in popisovalci na tem področju principe razvrščanja prebivalstva v kategorije občevalnega jezika, zelo različno tolmačili. Na zahodnem delu Osojskega hribovja in v večini krajev občine Kostanje, naj bi obstajali nemška in slovenska govorica, v Srejah, Kostanjah, Korenu in Trešičah pa poleg slovenske in nemške še tako imenovana »vindišarska«, v krajih Borovnica in Dole pa poleg nemške le »vindišarska« govorica. *Kako naj si razložimo takšne rezultate? Popisovalci po krajih Borovnice in Dole so slovensko govorico prikrili s potvorbami, kot je vpisovanje prebivalstva v kategorije v kombinaciji z »windisch«. V krajih Kostanje, Koren in Trešiče pa so popisovalci bili stvarnejši in so uvrstili le majhno število ljudi v kategorije v kombinaciji z »windisch« in več v kombinaciji s »slowenisch«. Popisovalci krajev Zgornje Vogliče, Vabra ves, Črešnje in Jezerce ter vsi popisovalci občine Vernberk so najmanj koncedirali politični oportunisti in so upoštevali, da prebivalstvo teh krajev govori le slovensko oziroma nemško. Ostane' pa skupna značilnost vseh popisovalcev, da so vpisali veliko število ljudi s slovenskim občevalnim jezikom v kategorijo »deutsch«.*

* * *

Po rezultatih popisa prebivalstva so tudi v sodnem okraju Celovec okolica jezikovne razmere od področja do področja ter po občinah in šolskih okoliših precej različne. »Vindišarske« kategorije so upoštevali po vseh občinah na zahodnih Gurah, na vzhodnih Gurah pa le redkokje, na Celovski ravnini pa od občine do občine različno.

Na zahodnih Gurah so v šolskem okolišu Skofiče našli v kategoriji »deutsch« 72 % ljudi, »deutsch-windisch« 11 %, v jezikovnih skupinah

stili 82 %, »deutsch-windisch« 11 % in v kategorijo občevalnega jezika »deutsch-slowenisch« 5 %, v kategoriji »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« pa 2 % prebivalcev.

Za južni del Gur je, v primerjavi s severnim, značilno, da so uvrstili manj prebivalstva v kategorijo »deutsch«. V šolskem okolišu Bilčovs, ki obsega vsa naselja višjega jugozahodnega dela Gur, so našli 16 % ljudi pod »deutsch«, 34 % pod »slowenisch-deutsch«, 11 % pod »deutsch-slowenisch«, 24 % pod »slowenisch«, v »vindišarskih« kategorijah pa skupno 15 % prebivalstva, pri čemer prednjači kategorija »windisch-deutsch« z 10 % od skupnega števila prebivalstva. V šolskem okolišu Kotmara ves, ki vključuje kraje jugovzhodnega dela Gur, so popisovalci dali večji poudarek kategorijam v kombinaciji z »windisch« in kategoriji »deutsch«. Pod »deutsch« so uvrstili 42 % ljudi, v kategorijo v kombinaciji s »slowenisch« 37 %, v kombinaciji z »windisch« 21 %, pa tudi v kategorijo »slowenisch-windisch« so uvrstili 6 ljudi.

Po uradnih podatkih naj bi na zahodnih Gurah govorilo prebivalstvo v vsaki občini drugačen jezik. V območju Škofič in Ribnice je poleg kategorije »deutsch« najmočnejša kategorija »deutsch-windisch«; v občini Hodiše poleg kategorije »deutsch« kategorija »deutsch-slowenisch«; v občini Bilčovs pa je za kategorijo »slowenisch-deutsch« in kategorijo »slowenisch« kategorija »deutsch« na tretjem mestu. V sosedni občini Kotmara ves je poleg kategorije »deutsch« najmočnejša kategorija »slowenisch-deutsch«. Terenska proučitev pa pokaže, da v dnevnem življenju močno prevladuje slovenščina.

Tabela št. 10

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku po občinah vzhodnih Gur po popisu leta 1951 v absolutnih številkah

Občina	Skupno število prebivalstva	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»windisch«	»windisch-deutsch«	»windisch-slowenisch«
Žihpolje	985	879	71	2	17	13	—	—	—
Radiše	528	253	9	—	147	105	—	13	—
Medgorje	881	75	731	—	60	14	—	—	—

Po občinah na vzhodnih Gurah »vindišarskih« kategorij skoraj niso upoštevali. V razvrščanju prebivalstva v nenemške kategorije se občine med seboj močno razlikujejo. V občini Žihpolje so uvrstili večino prebivalstva v kategorijo »deutsch«, v občini Radiše polovico v kategorijo »deutsch«, ostale pa v kategoriji »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, v občini Medgorje so pa uvrstili večino ljudi v kategorijo »deutsch-slowenisch« (Tabela št. 10).

Občina Žihpolje

Po podatkih za naselja in šolske okoliše občine Žihpolje vidimo, da so skušali popisovalci v tej občini slovenski jezik iz popisnih podatkov za vsako ceno izriniti. Ne zanikamo, da se v krajih šolskega okoliša Žihpolje, ki so bliže cesti Celovec—Rož, nemščina kot občevalni jezik ne uporablja, toda še daleč ne v takšni meri kot to kažejo rezultati zadnjega popisa. Podatki privatne ankete pokažejo, da v krajih, ki ne leže ob cesti, še posebno pa v krajih šolskega okoliša Golšova, kot pogovorni jezik prevladuje slovenski. Popisovalci pa so v celotni občini prebivalstvo v pretežni meri uvrstili v kategorijo »deutsch«, celo relativno več v šolskem okolišu Golšova kakor pa v šolskem okolišu Žihpolje. V nekaterih krajih pa so šli tako daleč, da slovenskega jezika sploh niso registrirali.

Pri uradnem popisu leta 1951 so uvrstili v občino Žihpolje od 985 prebivalcev 879 ljudi v kategorijo »deutsch«, 71 v kategorijo »deutsch-slowenisch«, 2 pod »deutsch-windisch«, 17 pod »slowenisch« in 13 pod »slowenisch-deutsch«. Pri privatnem popisu so pa našli med 967 prebivalci 488 članov nemških in jezikovno mešanih družin ter 481 članov družin s slovenskim občevalnim jezikom.^{29a}

Rezultati uradnega popisa šoloobveznih otrok v šolskem letu 1954/55, podobno kakor rezultati privatnega popisa, uradnim rezultatom popisa iz leta 1951 močno nasprotujejo in dokazujejo, da slovenščina v notranjem hribovskem delu občine prevladuje. Po krajih šolskega okoliša Žihpolje so pri uradnem popisu prebivalstva leta 1951 uvrstili v kategorijo »deutsch« 88 % ljudi; med otroki, ki prihajajo iz istega območja v šolo na Žihpolju, so našli 87 % otrok z nemškim občevalnim jezikom. V šoli na Golšovi, kjer so na njenem območju našli pri uradnem popisu leta 1951 pod »deutsch« 90 % prebivalstva, so pa pri popisu šoloobveznih otrok našli 44 % otrok z nemškim materinim jezikom.^{29b}

Vsa ta nasprotja med rezultati uradnega popisa prebivalstva iz leta 1951 ter uradnim popisom šoloobveznih otrok po šolah leta 1954/55 na eni strani in med uradnim popisom prebivalstva leta 1951 ter med privatnim popisom prebivalstva na drugi strani, dokazujejo, da so hoteli v občini Žihpolje pri uradnem popisu z uvrstitvijo velike večine prebivalstva v kategorijo »deutsch« statistično dokazati, da je med Celovcem in Borovljami sklenjen pas nemškega ozemlja z neznatnim številom Slovencev.^{29b}

Občina Radiše

V šolskem okolišu Radiše, kjer slišiš doma in na vasi povsod le slovenščino, so uvrstili prebivalce takole: v kategorijo »deutsch« 40 %, »deutsch-slowenisch« 1,4 %, »slowenisch« 34,2 %, »slowenisch-deutsch« 20 % ter »windisch-deutsch« 4,2 %. Upoštevati moramo, da je odstotek »vindišarjev« v tem šolskem okolišu večji v glavnem na račun

^{29a} Glej opombo št. 29.

^{29b} Glej opombo št. 25 a.

Radiš³⁰, ki spadajo v občino Žrelec, ter Rut, ki je edino naselje občine Radiše, kjer so »vindišarske« kategorije sploh upoštevali.

Podatki, ki jih dobimo o jezikovni strukturi občine Radiše iz popisa leta 1951, se od kraja do kraja tako razlikujejo, da so že sami po sebi opozorilo na dvomljivost njihove vrednosti. Če pa primerjamo te podatke še s podatki popisa iz l. 1934, dobimo poučno ilustracijo subjektivnosti avstrijskih popisovalcev glede jezikovne strukture.

Kakor je iz predgovora v statistični publikaciji Die Ergebnisse der Österreichisches Volkszählung vom 22. März 1934³¹ razvidno, so pri popisu prebivalstva 1934, razvrščali prebivalstvo v kategorije »deutsch« in »slowenisch« glede na pripadnost h kulturnemu krogu nemškega ali slovenskega naroda. Zato moramo podatke za jezikovno strukturo po občevalnem jeziku popisa leta 1951 primerjati s podatki popisa iz leta 1934 z določenim pridržkom. V oceno rezultatov popisa iz leta 1934, se pa ne bomo spuščali, ker je to že storil Bogo Grafenauer.³²

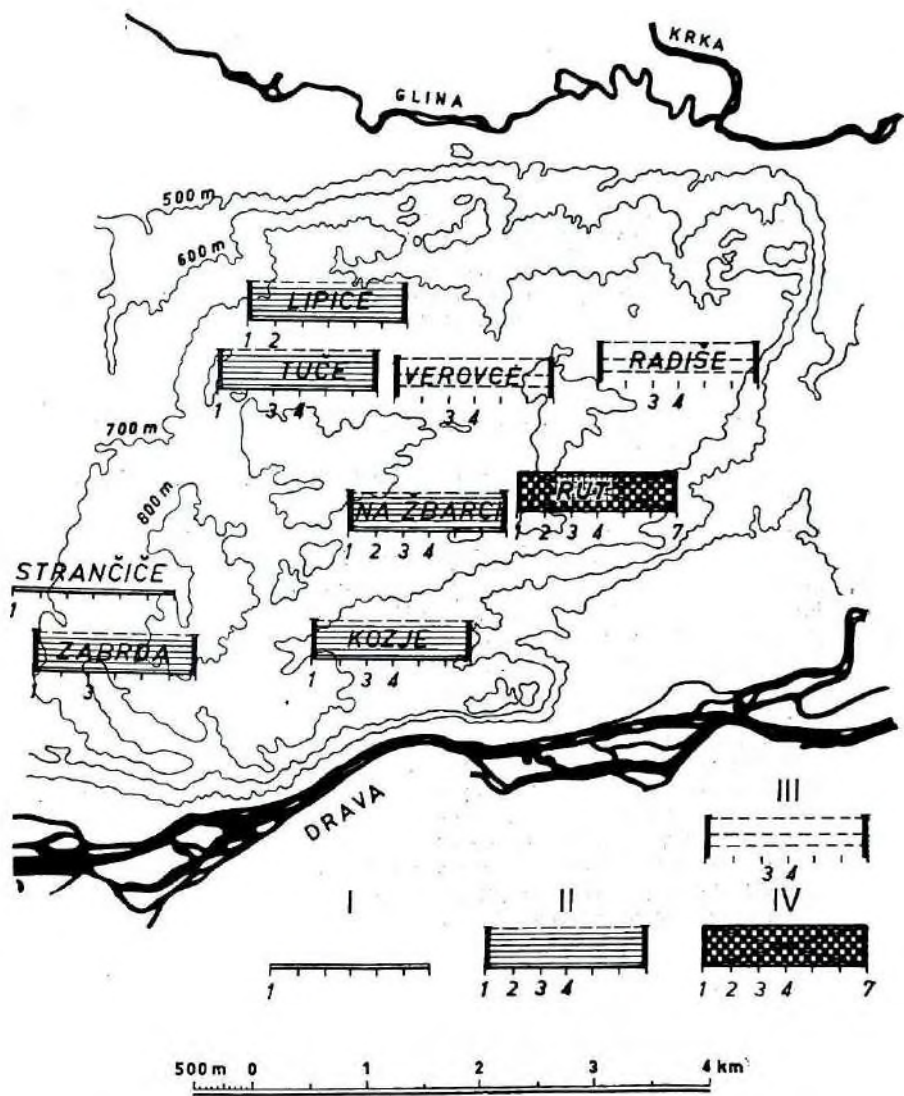
V Zabrdih so našli leta 1934 od 49 prebivalcev 42 ljudi pod »deutsch« in 7 pod »slowenisch«, v Strančičah pa od 43 prebivalcev 38 pod »deutsch« in 5 pod »slowenisch«. Pri popisu leta 1951 so šteli v Zabrdih od 48 ljudi 46 pod »deutsch« in dva pod »slowenisch«, v Strančičah pa vseh 29 prebivalcev pod »deutsch«. V Lipici so šteli pri popisu leta 1934 od 44 ljudi 6 pod »deutsch« in 38 pod »slowenisch«, pri popisu leta 1951 pa od 32 ljudi 31 pod »deutsch« in pod »deutsch-slowenisch« enega prebivalca; v Radišah leta 1934 od 78 prebivalcev 33 pod »deutsch« in 45 pod »slowenisch«, leta 1951 pa od 73 ljudi niso uvrstili pod »deutsch« nobenega prebivalca, 72 so jih našli v kategoriji »slowenisch« in enega pod »slowenisch-deutsch«. V Verovcah so šteli pri popisu leta 1934 od 32 ljudi polovico pod »deutsch« in polovico pod »slowenisch«, pri popisu leta 1951 pa od 26 ljudi 5 pod »slowenisch« in 21 pod »slowenisch-deutsch«. V Tučah so pri popisu leta 1934 uvrstili od 88 prebivalcev 57 ljudi pod »deutsch«, 31 pod »slowenisch«, leta 1951 pa od 72 ljudi 22 pod »deutsch«, 26 pod »slowenisch« in 24 pod »slowenisch-deutsch«.

Na Žbarci so uvrstili pri predzadnjem popisu od 111 ljudi 94 pod »deutsch« in 17 pod »slowenisch«, pri »zadnjem« pa od 85 ljudi 60 pod »deutsch«, enega pod »deutsch-slowenisch«, 13 pod »slowenisch« in 10 pod »slowenisch-deutsch«, v Kozjah leta 1934 od 74 ljudi 48 pod »deutsch« in 26 pod »slowenisch«, pri popisu leta 1951 pa od 61 prebivalcev pod »deutsch« 48, pod »slowenisch« 10 ter pod »slowenisch-deutsch« tri ljudi. V naselju Rut so šteli pri popisu leta 1934 od 104 ljudi 57 pod »deutsch« in 47 pod »slowenisch«, pri popisu leta 1951 pa od 102 prebivalca 17 pod »deutsch«, 7 pod »deutsch-slowenisch«, 19 pod »slowenisch«, 46 pod »slowenisch-deutsch« in 13 pod »windisch-deutsch«. (Podoba št. 8.)

³⁰ Imamo dvoje Radiš, ene spadajo v občino Žrelec, druge pa v občino Radiše, iz obeh krajev pa hodijo otroci v šolo v Radiše.

³¹ Die Ergebnisse der Österreichischen Volkszählung vom 22. März 1934, Wien 1935.

³² Bogo Grafenauer, Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes, Koroški zbornik, Ljubljana 1946, str. 204.

Principi kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku v naseljih občine Radiše pri popisu leta 1951

The principle of population categorisation according to the language of intercourse in the villages of the county of Radiše (Radsberg) in the 1951 census. (A map)

- I. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«
Population placed into category »deutsch«
- II. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«
Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch«
- III. uvrščali prebivalstvo v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«
Population placed into categories in combination with »slowenisch«
- IV. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«
Population placed into category »deutsch«, into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«
 1. upoštevali kategorijo »deutsch«
Category »deutsch« taken into account
 2. upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«
Category »deutsch-slowenisch« taken into account
 3. upoštevali kategorijo »slowenisch«
Category »slowenisch« taken into account
 4. upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«
Category »slowenisch-deutsch« taken into account
 5. upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«
Category »windisch-deutsch« taken into account

Razlike v strukturi prebivalstva, ki jih kažejo rezultati po pripadnosti h kulturnemu krogu iz leta 1934, v primerjavi z rezultati o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku popisa iz leta 1951, na noben način ne moremo vskladiti z dejanskimi jezikovnimi razmerami naselij občine Radiše. V celotni občini ima po podatkih privatnega popisa, ki je bil izveden leta 1953, le 29 ljudi za svoj občevalni jezik nemščino ali mešano slovenski in nemški jezik.³³ V razliko z rezultati uradnega popisa prebivalstva, ko so našteli v šolskem okolišu Radiše v kategorijo »deutsch« 40 % ljudi, so našteli pri uradnem popisu šoloobveznih otrok po materinem jeziku 8 % otrok z nemškim materinim jezikom.³⁴ Občina je popolnoma slovenska in slovenščine ne obvlada le nekaj prebivalcev. Celo redki doseljeni Nemci so se v tej hribovski občini morali za dnevne potrebe za silo priučiti slovenščine. Zakaj in s kakšnimi kriteriji so potem pri popisu prebivalstva v občini Radiše uvrstili v kategorijo občevalnega jezika polovico ljudi pod »deutsch« in polovico ljudi pod »slowenisch«, tega z normalnimi popisnimi metodami ni mogoče pojasniti. Popolnoma očitno je, da je tudi v tej občini na rezultate posameznih krajev odločilno vplivalo subjektivno presojanje popisovalcev. V krajih Lipica, Zabrdno in Strančiče ter na Zbarci in Kozjah, kjer je občevalni jezik slovenski, so popisovalci uvrstili skoraj tri četrtine ali celo vse prebivalstvo v kategorijo »deutsch«. Na podoben način so uvrstili v kraju Rut 17 % in Tuče 31 % prebivalstva pod »deutsch« ter sorazmerno visoko število v kategorijo »deutsch-slowenisch«, a prebivalstvo teh krajev, kakor je pokazala privatna anketa, uporablja nemščino le ob zelo redkih obiskih v Celovcu. Podatki iz leta 1952, ki pravijo, da hodi na delo iz te občine v kraje izven občine le 2 % prebivalstva,³⁵ podkrepljujejo ugotovitve ankete. V vaseh Radiše in Verovce, kjer niso uvrstili nobenega prebivalca v kategorijo »deutsch«, so popisovalci bili stvarnejši, vendar vidimo tudi pri teh podatkih anomalije: v Verovcah so uvrstili večino ljudi v kategorijo »slowenisch-deutsch«, v Radišah pa v to kategorijo samo enega človeka in ostale prebivalce v kategorijo »slowenisch«; po že omenjeni anketi pa v občevalnem jeziku med eno in drugo vasjo ni nikakršne razlike. V obeh vaseh govore ljudje doma in na vasi isti slovenski jezik, z nemščino pa imata obe naselji stike v približno enaki meri. V občini Radiše predstavlja v popisnih rezultatih naselje Rut posebnost v tem, ker upošteva vindišarske kategorije, v nobenem drugem kraju na vzhodnih Gurah »vindišarskih« kategorij niso upoštevali, naselje Radiše pa se razlikuje po tem, da so v tem kraju našteli na vsej Koroški relativno največ ljudi v kategoriji »slowenisch«.

Do tako samovoljnih podatkov o jezikovni strukturi za to tipično slovensko občino so mogli priti le zato, ker so bila navodila za popis tako neprimerna in so v zvezi s klasifikacijo prebivalstva po občevalnem

³³ Glej opombo št. 29.

³⁴ Glej opombo št. 25 a.

³⁵ Von Univ.-Prof. Dr. Hans Bobek, Dr. Albert Hammer, Dr. Robert Ofner, Beiträge zur Ermittlung von Gemeindetypen, Celovec 1955, str. 61.

jeziku popisovalcem omogočila najbolj svojevoljna in različna tolmačenja; sicer bi si rezultati popisa slovenskih krajev ne bili tako nasprotujoči in ne bi privedli do tako pisane jezikovne strukture. Metoda, ki sloni na subjektivnih hotenjih in razpoloženjih popisovalcev in ne na stvarnem značaju popisnega objekta, lahko da v različnih časovnih obdobjih različne rezultate, četudi se je popisni predmet v tem času le malo ali pa sploh nič spreminjal. Le s tako metodo je v občini Radiše tudi prišlo do takih nenavadnih nihanj po jezikovnih podatkih, če primerjamo štetje 1934 in 1951, kakor nam jih pokaže naslednja tabela.

Tabela št. 11

Odstotek prebivalstva
v kategoriji »deutsch« po pripadnosti h kulturnemu krogu pri popisu prebivalstva leta 1934 in po občevalnem jeziku pri popisu leta 1951 v naseljih na območju občine Radiše

Pod »deutsch« uvrščeni

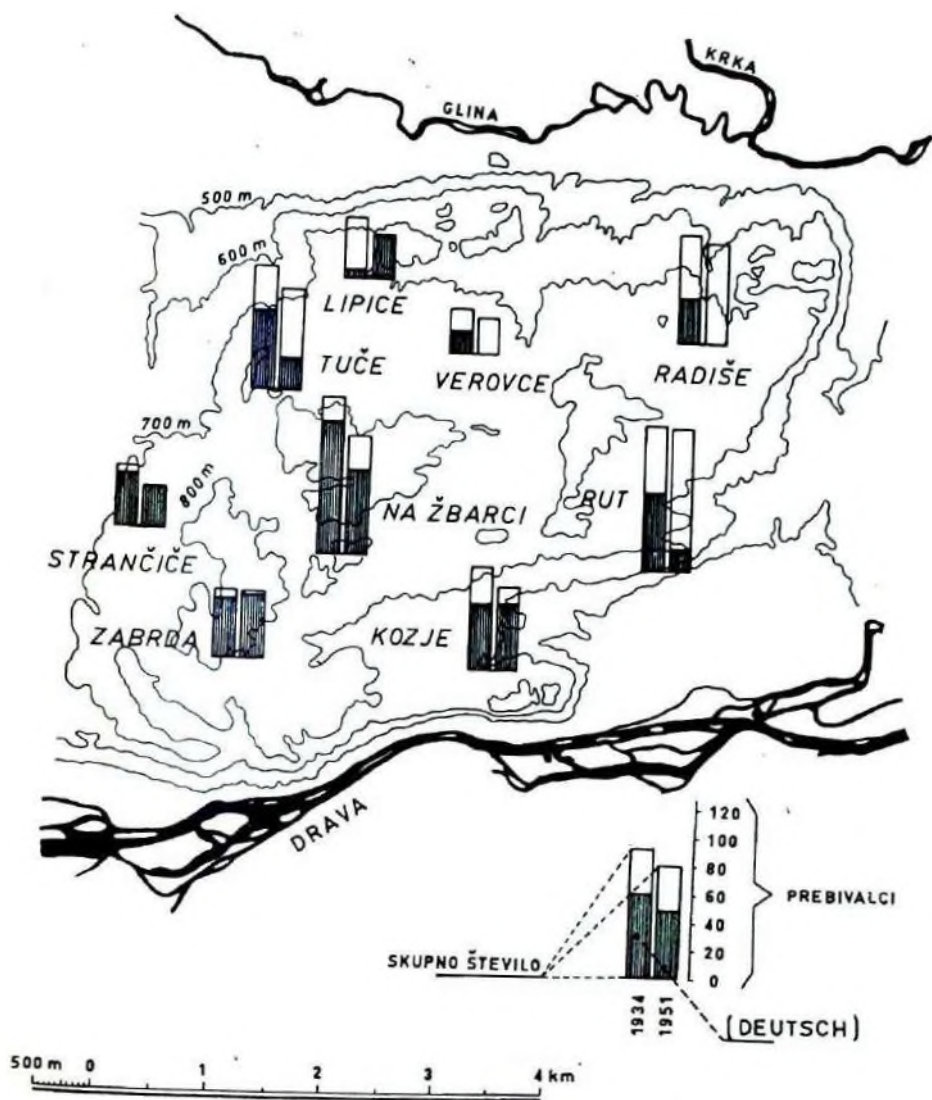
Kraj	leta 1934	leta 1951
Radiše	42 %	0 %
Verovce	50 %	0 %
Rut	55 %	17 %
Tuče	65 %	31 %
Na Žbarci	85 %	71 %
Lipice	14 %	97 %
Kozje	65 %	79 %
Zabrda	86 %	96 %
Strančiče	88 %	100 %

V Radišah so torej našli pri popisu leta 1934 pod »deutsch« 42 %, v Verovcah pa 50 % prebivalcev. Pri popisu leta 1951 pa v obeh krajih pod »deutsch« niso našli nobenega prebivalca. V Lipici so našli leta 1934 pod »deutsch« 14 %, leta 1951 pa 97 % (vse razen enega prebivalca). Pa tudi v krajih Rut in Tuče je odstotek ljudi, ki so bili uvrščeni pod »deutsch«, nazadoval za polovico, v Zabrdih se je pa povečal odstotek prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo »deutsch« od leta 1934 do leta 1951 od 84 % na 96 %, v Strančičah pa od 88 % na 100 % (Podoba št. 9).

Po teh podatkih bi lahko postavil človek, ki mu dejanske jezikovne razmere za kraje občine Radiše niso znane, med seboj zelo nasprotujoče si domneve:

a) da so Nemci v Radišah in Verovcah, Slovenci pa v Stračičah v 17 letih izumrli;

b) da je v Verovcah in Radišah tisti del prebivalstva, ki je bil uvrščen pri popisu leta 1934 na osnovi subjektivne pripadnosti k nem-

Število prebivalstva, ki je bilo po naseljih občine Radiše pri popisu leta 1934 in 1951 uvrščeno v kategorijo »deutsch«

The number of people categorized as »deutsch« by the censuses of 1934 and 1951 in the villages of the county of Radiše (Radsberg). (A map)

škemu kulturnemu krogu, tedaj uporabljal za občevalni jezik slovenščino in da se, glede občevalnega jezika, stanje v teh vaseh do popisa prebivalstva leta 1951 ni spremenilo;

c) da je prebivalstvo kraja Lipice, ki se je pri popisu leta 1934 uvrstilo k slovenskemu kulturnemu krogu, zamenjalo med leti 1934 in 1951 svoj slovenski občevalni jezik z nemščino.

Resnica pa je le-ta, da je razlago treba iskati v metodi obeh popisov, ki k stvarnemu spoznanju popisnega objekta nista prispevala drugega kot dvom o svoji lastni znanstveni in uporabni vrednosti.

* * *

Po občinah sodnega okraja Celovec na Celovski ravnini, ki še spadajo k ozemlju dvojezičnega šolstva, so povsod uvrstili pretežni del prebivalstva v kategorijo »deutsch«. Med nenemškimi so ponekod upoštevali le kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, ponekod pa poleg teh še kategorije v kombinaciji z »windisch«.

V občini Vetrinj, južno od Celovca, so našeli v kategorijo »deutsch« 96,6 % ljudi, v kategorijah v kombinacijah s »slowenisch« 3,3 %, od katerih so jih dobro polovico uvrstili v kategorijo »deutsch-slowenisch«, ostali del pa v kategoriji »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, »vindišarskih« kategorij niso upoštevali.

V občinah na Celovski ravnini, severno in vzhodno od Celovca, Žrelec, Grabštanj, Pokrče in Trdnja ves so šteli tudi »vindišarje«. Tudi tu so porabili pri razvrščanju prebivalstva v nenemške kategorije v vsaki občini svoje kriterije. V občini Žrelec so uvrstili v kategorijo »deutsch« 82,9 % ljudi, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva je na prvem mestu z 48,3 % kategorija »deutsch-windisch«. V sosedni občini Grabštanj so našeli pod »deutsch« 91 % ljudi, od nenemških kategorij več kot dve tretjini v kategoriji »deutsch-slowenisch«, v občini Pokrče pod »deutsch« 96,9 %, v nenemških kategorijah pa največ, t. j. 50 % v kategorijo »deutsch-slowenisch«. V občini Trdnja ves so uvrstili v kategorijo »deutsch« 96,2 %, ostali del prebivalstva so skoraj v enaki meri razvrstili v kategorije »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »windisch«. V občini Št. Tomaž so uvrstili v kategorijo »deutsch« 95,4 %, ostalo prebivalstvo pa največ v kategorijo »slowenisch« ter »slowenisch-deutsch« in »vindišarskih« kategorij sploh niso upoštevali. V občini Dholicca, ki leži na vzhodnem podaljšku Osojskih Tur, severno od Vrbskega jezera, so uvrstili v kategorijo »deutsch« 93,3 % ljudi, ostale pa večinoma v kategoriji »deutsch-windisch« in »windisch-deutsch«.

Iz teh podatkov vidimo, da tudi pri razvrščanju prebivalstva v kategorije občevalnega jezika na Celovski ravnini in na območju občine Dholicca, podobno kot na vseh doslej obravnavanih področjih, ne moremo zaslediti nobene doslednosti. Pozornost pa vzbujajo izredno visoke številke v kategoriji »deutsch« in vzbujajo sum, da so uvrstili v to kategorijo tudi del prebivalstva, ki ima za občevalni jezik slovenščino.

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za občine sodnega okraja
Borovlje v absolutnih številkah

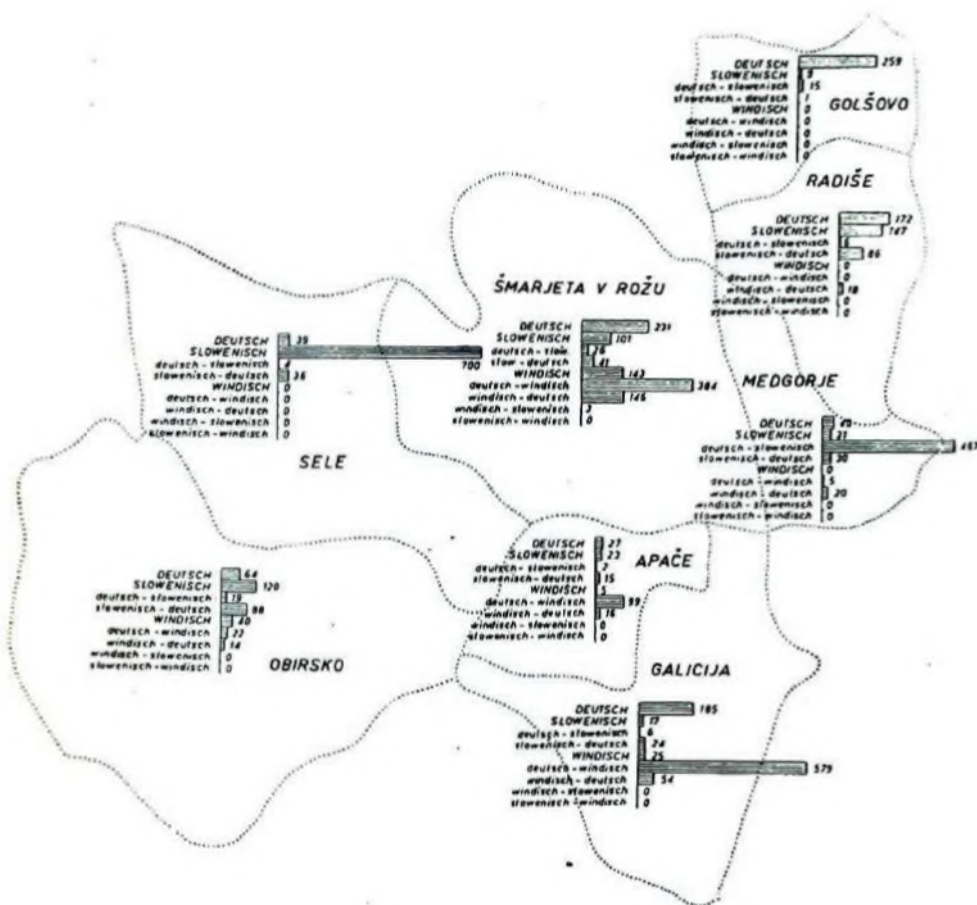
Občina	Skupno število prebivalstva	»deutsch«	»deutsch- slowenisch«	»deutsch- windisch«	»slowenisch«	»slowenisch- deutsch«	»windisch«	»windisch- deutsch«	»windisch- slowenisch«
Bistrica v Rožu	1719	906	219	127	104	136	153	70	—
Svetna ves	893	269	89	36	186	290	2	17	—
Borovlje	5298	4200	443	113	223	187	55	61	3
Medborovnica	977	515	57	150	50	25	50	129	—
Šmarjeta v Rožu	1147	265	26	419	72	42	165	153	3
Slovenj Pliberk	580	108	—	39	52	6	215	159	1
Sele	1019	55	4	—	921	39	—	—	—

V sodnem okraju Borovlje so, razen v občini Sele, upoštevali po vseh občinah kategorije v kombinaciji z »windisch«. Vendar so, glede na uporabo kategorij občevalnega jezika, velike razlike med občinami, šolskimi okoliši in naselji. Tabela št. 12.)

V občini Bistrica v Rožu so uvrstili pod »deutsch« 52 %, Svetna ves 30 %, Medborovnica 53 %, Šmarjeta 23 %, Borovlje 79 %, Slovenji Pliberk 19 % in Sele 5 % prebivalstva. V »vindišarske« kategorije so uvrstili od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva v občini Bistrica v Rožu 42 %, Svetna ves 8 %, Borovlje 21 %, Medborovnica 71 %, Šmarjeta 84 %, Slovenji Pliberk 86 %, v sosedni občini Sele pa nobenega. V nenemških kategorijah so našli: v občinah Bistrica v Rožu in Borovlje največ v kategorijo »deutsch-slowenisch«, Svetna ves največ pod »slowenisch-deutsch«, Slovenji Pliberk pod »windisch«, v občini Sele pa v kategoriji »slowenisch«.³⁶ Taka razčlenitev nam pove, da si podatki o jezikovni strukturi po občinah niso niti približno podobni, čeprav leže občine druga poleg druge.

Kako samovoljno je popis krojil jezikovno strukturo v tem okraju, dobro ilustrira primerjava rezultatov s področja slovenske občine Sele z rezultati v pasu naselij vzdolž selske občinske meje, ki pa leži že na ozemlju sosednih občin Borovlje, Slovenj Plajberk in Šmarjeta. V tem pasu, kjer govori prebivalstvo enako slovensko govorico kot v Selah, vidimo najprej nesorazmerno večji odstotek ljudi uvrščen v kategorijo »deutsch«, obenem pa se poleg kombinacije s »slowenisch« pojavijo tudi

³⁶ V nasprotju z rezultati uradnega popisa prebivalstva moremo ugotoviti za kraje občine Slovenj Pliberk na osnovi popisa šoloobveznih otrok po materinem jeziku v šoli Ljubelj in Slovenj Pliberk leta 1954/55 bistveno drugačno jezikovno strukturo. Na šoli v Ljubelju so med 27 otroki našli tri otroke, na šoli v Slovenjem Pliberku pa med 42 otroki nobenega otroka z nemškim materinim jezikom (glej opombo št. 25a).

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku v okviru šolskih okolišev na Karavankah, v Rožu in na Vzhodnih Gurah, po rezultatih popisa iz leta 1951

The population structure according to the language of intercourse in the school districts on the Karavanke mountains, in Rož (Rosental) and on Vzhodne Gure mountains, as given by the 1951 census. (A map)

kategorije v kombinaciji z »windisch«. Tako se vzbuja vtis jezikovnih nasprotij, ki pa so v resnici le nasprotja med strokovnostjo in osebnimi težnjami popisovalcev z ene in druge strani občinske meje. Najočitnejše se to izpriča iz podatkov v šolskih okoliših, ki leže v tem pasu in ki segajo na ozemlje selske in šmarješke, oziroma selske in borovske občine. Tako ima v šolskem okolišu Smarjeta kraj Smolič, iz občine Sele, bistveno drugačno strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku, kakor kraji iz občine Smarjeta. V kraju Smolič je uvrščena večina prebivalstva pod »slowenisch«, v krajih iz občine Smarjeta pa največ v kategorijo »deutsch-windisch«.

Solski okoliš Bajtiše

Se večja nasprotja se pokažejo v podatkih za šolski okoliš Bajtiše, kamor pošiljajo otroke v šolo iz krajev občin Borovlje in Sele (Podoba št. 11). V samem kraju Bajtiše, ki spada v občino Borovlje, so vpisali popisovalci prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v »vindišarske« kategorije in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«; v krajih istega šolskega okoliša Sele pri Srednjem Kotu in Sele pri Zgornjem Kotu, ki spadata pod občino Sele in se po jeziku prebivalstva od Bajtiš ne razlikujeta, so pa večino prebivalstva uvrstili v kategorijo »slowenisch« (»windisch« tukaj ne nastopa). Se bolj so zanimivi popisni rezultati za četrto naselje istega šolskega okoliša, namreč za naselje Rute (del), ki spada v občino Borovlje. Tu je napravil popisovalec zelo značilno šalo. Ta del vasi šteje namreč samo tri prebivalce, a popisovalec je vsakega uvrstil v svojo jezikovno kategorijo: enega pod »slowenisch«, drugega pod »windisch« in tretjega pod »windisch-deutsch«.

Prav primer šolskega okoliša Bajtiše bi si morali za licu mesta ogledati vsi, ki skušajo podatke avstrijskega popisa, iz leta 1951, na ta ali oni način uporabiti. Zaman bodo iskali razlike v občevalnem jeziku med štirimi kraji tega šolskega okoliša. Odkrili bodo, da razen redkih izjem, govori vse prebivalstvo isti jezik, ki ga po splošno znanih znanstvenih normah imenujemo slovenščina. Nemščino uporablja kot občevalni jezik v teh krajih le nekaj priseljenih družin.

* * *

Tudi v sodnem okraju Železna Kapla, ki obsega območje Karavank neposredno vzhodno od občine Sele, zasledimo v popisnih rezultatih o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku za posamezne kraje in občine veliko zmešnjavo.

Celotni sodni okraj obsega le dve občini, mestno občino Železna Kapla in podeželsko občino Bela. V obeh občinah upoštevajo vse popisne kategorije, vendar se kažejo v njihovi uporabi v občini Bela od doline do doline precejšnje razlike.

V občini Bela so našeli veliko število ljudi v kategoriji »deutsch«, kar je za to področje nerazumljivo, ostali del prebivalstva so pa uvrstili v večji meri v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in manj v grupe v kombinaciji z »windisch«. (Tabela št. 13.)

Medtem, ko so našli pri popisu prebivalstva leta 1951 v šolskem okolišu Obirsko v kategorijo »deutsch« 17,3 %, Lepena 1,9 %, Remšenik 6 % in Bela 30,9 % prebivalcev, pa pri popisu šoloobveznih otrok po materinem jeziku v šolskem letu 1954/55 po šolah v Lepeni, Remšeniku in na Obirskem niso našli nobenega otroka z nemškim materinim jezikom, na šoli v Beli pa enega.³⁷

Ce primerjamo podatke jezikovne strukture šolskih okolišev občine Bela s podatki o materinem jeziku šoloobveznih otrok vidimo, da so popisovalci pri uradnem popisu skušali prikriti popolnoma slovenski značaj teh krajev s tem, da so veliko število ljudi s slovenskim občevalnim jezikom uvrstili v kategoriji »deutsch« ter »deutsch-slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«. Najbolj značilno pa je, da so povsod upoštevali vse kategorije, razen kategorij »slowenisch-windisch« in »windisch-slowenisch«. Ker se popisovalci niso poslužili enotnih principov, bi po rezultatih popisa vsakdo, ki ne pozna jezikovnih razmer teh krajev, domneval, da so v vsaki dolini občine Bela drugačne jezikovne razmere.

Tabela št. 13

Pregled kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku po šolskih okoliših občine Bela

V odstotkih

Solski okoliš	»deutsch«	»deutsch-slowenisch«	»deutsch-windisch«	»slowenisch«	»slowenisch-deutsch«	»windisch«	»windisch-deutsch«	»sonstige unbekannt«
Obirsko	17,3	5,1	5,9	32,4	23,7	10,8	3,7	1,1
Bela	30,9	4,5	2,3	31,4	15,2	12,5	1,8	1,4
Lepena	1,9	2,2	1,0	52,9	7,0	28,3	6,4	0,3
Remšenik	6,0	10,9	1,2	57,9	10,9	8,4	4,8	—
Skupno kraji, občine v šolskem okolišu								
Bela, ki so vključeni								
Zelezna Kapla	34,8	7,1	6,1	28,2	10,3	8,6	4,5	0,4

V mestni občini Zelezna Kapla, ki vključuje le ožji mestni teritorij, so našli v kategorijo »deutsch« 80 % od celotnega števila prebivalstva, v kategorije v kombinaciji z »windisch« pa, podobno kot v drugih mestih južne Koroške, sorazmerno malo. Od celotnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva so uvrstili v kategorije v kombinaciji z »windisch« 9 % ljudi, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« pa 81 % ljudi. Tako so uvrstili v kategorije »deutsch-slowenisch« 48 %, »slowenisch« 35 % in »slowenisch-deutsch« 8 % od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva.

³⁷ Glej opombo 25 a.

Sprachliche Gliederung																	
Politischer Bezirk Gemeinde	Schule	Eingeschulte Ortschaften	Mutter- sprache	deutsch (nicht deutsch)		Slo- venisch		Slo- venisch		Slo- venisch		Slo- venisch		Summe der Sprachen 3, 4, 5 u. 6			
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		11	12	13
BLAŽENJEC-LAŽ																	
Perleob in §	espilob	Perleob Zoll	490	156	17	2	175	216	2	218	36	15	45	265	262	-	-
			100 §	35.6	3.9	0.4	39.9	49.5	0.4	49.7	7.0	3.4	10.5	60.2	64.4	-	-
Perleob Zoll	Kath. Zoll evangel. Zoll-Oberwinkel Zoll-Mittewinkel	3	141	17	2	169	49	2	171	2	1	2	91	113	3	3	
		157	145	5	-	152	132	-	152	-	-	45	132	132	34	34	-
Grafenstein in §	Grafenstein	1929	1.467	358	5	1.036	76	7	1.043	77	-	-	77	446	22	22	
		106 §	76.4	10.6	0.2	94.8	3.6	0.4	4.0	-	-	-	4.0	22.8	3.2	3.2	
Grafenstein	Althofen Friedensdorf Grafenstein Jungwinkl St. Peter SMA Schulhausdorf Stem Friedensdorf Lachmann Lachmann Kopala Kollmitz Kollmitz Grafenstein Herg Grafenstein	43	31	6	-	37	7	3	40	3	-	-	4	34	1	1	
		67	44	-	-	66	1	-	67	-	-	-	7	7	8	8	
		84	65	-	1	84	7	-	91	9	-	-	9	19	19	19	
		525	500	16	-	516	9	-	525	-	-	-	2	16	16	16	
		44	44	-	-	44	-	-	44	-	-	-	-	4	4	4	
		142	84	5	4	89	2	-	91	2	-	-	-	2	2	2	
		77	77	9	16	77	2	-	79	-	-	-	-	2	2	2	
		54	29	4	18	45	13	-	58	13	-	-	-	31	39	13	
		122	118	3	1	121	4	-	125	4	-	-	-	4	4	4	
		126	126	14	-	140	-	-	140	-	-	-	-	14	14	14	
		51	38	5	-	43	-	-	43	-	-	-	-	5	5	5	
		19	19	7	-	26	-	-	26	-	-	-	-	7	7	7	
		42	33	5	-	38	-	-	38	-	-	-	-	5	5	5	
95	72	7	-	79	-	-	79	-	-	-	-	7	7	7			
91	21	13	-	104	-	-	104	-	-	-	-	13	16	16			
136	14	1	-	137	-	-	137	-	-	-	-	1	14	14			
105	4	4	-	109	-	-	109	-	-	-	-	4	10	10			

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za šolski okoliš Bajdiše in Grabštanj. (Fotokopija originalne tabele iz »Sprachliche Gliederung«)

The population structure according to the language of intercourse in the school districts of Bajdiše (Waidisch) and Grabštanj (Grafenstein). (A facsimile of the original table from »Sprachliche Gliederung«)

Sodni okraj Dobrla ves, ki zavzema Sentprimško hribovje in del Podjune ter vznožje Karavank, obsega pet občin in 11 šolskih okolišev. Za vse občine je značilno, da so prebivalstvo uvrščali razen pod »deutsch« v izredno velikem odstotku v »vindišarske« kategorije.

V občini Galicija, ki meji na občino Šmarjeta v Rožu, sodni okraj Borovlje, so zapisali pod »deutsch« 20 % prebivalcev, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa 80 % pod »deutsch-windisch«, 10 ljudi pod »deutsch-slowenisch«, 41 pod »slowenisch«, 46 pod »slowenisch-deutsch« in 28 ljudi pod »windisch« ter 104 ljudi pod »windisch-deutsch«. Struktura prebivalstva po šolskih okoliših Apače, Galicija in Mohliče, je precej podobna strukturi celotne občine in med njimi ne moremo zaslediti bistvenih razlik. To kaže, da je v tej občini popisna komisija popisovalce zelo natanko poučila, kako je treba uvrstiti prebivalstvo, da bi slovenski značaj ostal čim bolj prikrit.

V sosednji občini Škocijan so uvrstili polovico ljudi v kategorijo »deutsch«. Od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva so našli pod »deutsch-windisch« 49 % prebivalcev, pod »deutsch-slowenisch« 19 %, »slowenisch« 13 %, »slowenisch-deutsch« 10 %, »windisch« 7 % in »windisch-deutsch« 2 %. V tej občini so med šolskimi okoliši Škocijan in Št. Primož v strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku glede na popisne rezultate zelo velike razlike. V šolskem okolišu Škocijan so zapisali od celotnega števila prebivalstva pod »deutsch« 55 %, pod »deutsch-windisch« 20 %; v grupe »deutsch-slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch« so uvrstili po 5–7 %, pod »windisch-deutsch« pa 2 % prebivalstva. V šolskem okolišu Št. Primož, ki vključuje v svoje območje tudi nekaj krajev iz občine Žitara ves, so uvrstili v kategorijo »deutsch« 20 %, pod »deutsch-windisch« 40 % ljudi, odstotek ostalih nemških kategorij pa je podoben stanju šolskega okoliša Škocijan.

Na očitno prikrivanje dejanskih razmer pri uradnem popisu prebivalstva nas opozarjajo rezultati ankete šoloobveznih otrok po materinem jeziku. Na območju šolskega okoliša Št. Primož so našli 4 leta po uradnem popisu prebivalstva med 97 otroki le dva otroka z nemškim materinim jezikom.^{37a}

V občini Žitara ves so uvrstili pod »deutsch« 16 % prebivalstva. Od skupnega števila v nenemške skupine uvrščenega prebivalstva so uvrstili v kategorije v kombinaciji z »windisch« 82 % (pod »deutsch-windisch« 38 %, pod »windisch« 19 %, »windisch-deutsch« 25 %), v grupe v kombinaciji s »slowenisch« pa skupno le 18 % (»deutsch-slowenisch« 5 %, »slowenisch« 9 % in »slowenisch-deutsch« 4 %). V šolskem okolišu Št. Lipš so našli 11 % prebivalcev pod »deutsch«, 15 % pod »deutsch-windisch«, 2 % pod »deutsch-slowenisch«, 24 % pod »windisch«, 24 % v kategorijo občevalnega jezika »windisch-deutsch«, 17 % v kategorijo »slowenisch« in 7 % v kategorijo »slowenisch-deutsch«. V šolskem okolišu Žitara ves so pa našli 24 % pod »deutsch«, 27 % pod »windisch-deutsch«, 28 % pod »deutsch-

^{37a} Glej opombo št. 25 a.

windisch«, 14 % pod »windisch«, v kategorije »slovenisch«, »slovenisch-deutsch« in »deutsch-slovenisch« pa po 2 do 3 %. Rezultati popisa o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku se razlikujejo med šolskimi okoliši Žitara ves in Št. Lipš v tem, da so uvrstili v šolskem okolišu Žitara ves več ljudi s slovenskim občevalnim jezikom pod »deutsch« in manj v kategorijo »windisch«, v šolskem okolišu Št. Lipš pa obratno, več v kategorijo »windisch« in manj v kategorijo »deutsch«.³⁸

V občini Dobrla ves so našeli od vseh občin sodnega okraja Dobrla ves največ ljudi pod »deutsch« (52 %), pri nenemških kategorijah so pa v ospredju »vindišarske« kategorije (83 % od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva). Od prebivalstva, ki je bilo šteto v nenemške kategorije, so uvrstili 53 % ljudi pod »deutsch-windisch«, 22 % pod »windisch-deutsch«, 8 % pod »windisch«, 3 % pod »slovenisch«, 4 % pod »deutsch-slovenisch« in 9 % pod »slovenisch-deutsch«. Vendar se v tej občini kriteriji popisovalcev pri razvrščanju prebivalstva v jezikovne kategorije v posameznih šolskih okoliših bistveno razlikujejo.

V šolskem okolišu Dobrla ves se v uporabi, deležu in vrstnem redu posameznih kategorij občevalnega jezika, v primerjavi s povprečjem občine Dobrla ves, ne kažejo bistvene razlike. Pod »deutsch« so uvrstili od celotnega števila prebivalstva 39 % ljudi, 30 % so jih uvrstili pod »deutsch-windisch«, 12 % pod »windisch-deutsch«, 9 % pod »slovenisch-deutsch«, 4 % pod »deutsch-slovenisch«, 3 % pod »slovenisch« in 2 % pod »windisch«. V tem šolskem okolišu so v naselju Lovanke uvrstili 10 ljudi celo pod »slovenisch-windisch«.

V šolskem okolišu Sinča ves so, za razliko od ostalih šolskih okolišev občine Dobrla ves, uvrstili pod »deutsch« 88 % ljudi, od ostalega dela prebivalstva pa 8 % pod »deutsch-windisch«, 3 % pod »deutsch-slovenisch« ter po nekaj ljudi pod »slovenisch«, »slovenisch-deutsch« »windisch« in »windisch-deutsch«.

Po rezultatih popisa za šolski okoliš Kazaze bi človek lahko dobil vtis, da so v teh krajih drugačne jezikovne razmere kot v krajih drugih šolskih okolišev občine Dobrla ves. Pod »deutsch« so uvrstili 13 % ljudi, ostalo prebivalstvo pa razen 2 % vse v »vindišarske« kategorije. Kategoriji »deutsch-windisch« je pripadlo 46 %, »windisch-deutsch« 26 % in »windisch« 13 %.

Primerjava med šolskimi okoliši Dobrla ves kaže, da so v šolskem okolišu Sinča ves uvrščali prebivalstvo predvsem v kategorijo »deutsch«, v bližnjem šolskem okolišu Kazaze v »vindišarske« kategorije, v šolskem okolišu Dobrla ves pa v kategorije »deutsch« in v kategorije v različnih kombinacijah z »windisch« obenem.

V občini Globasnica, kjer sliši na vasi in po hišah samo slovenski jezik,³⁹ so našeli v kategorijo »deutsch« 11 % ljudi, od skupnega števila

³⁸ V šoli Št. Lipš so našeli leta 1954/55 62 otrok s slovenskim in 5 otrok z nemškim materinim jezikom (glej opombo št. 25 a).

³⁹ Ameriški geograf Randall je v svoji anketi ugotovil, da je vsa občina Globasnica z izjemo uradnikov slovenska; Richard R. Randall: The Political

prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije, pa dobro polovico v kategorije v kombinaciji z »windisch«, slabo polovico pa v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. V kategorije »deutsch-windisch« so uvrstili 23 %, »windisch« 21 %, »windisch-deutsch« 11 %, »deutsch-slowenisch« 7 %, »slowenisch« 31 %, »slowenisch-deutsch« 5 %, razen tega so pa uvrstili 14 ljudi še v kategorijo »slowenisch-windisch«.

V *sodnem okraju Pliberk* se kaže v kategorizaciji prebivalstva po občevalnem jeziku od občine do občine, od šolskega okoliša do šolskega okoliša in od kraja do kraja mnogo večja raznolikost kot v sosednih okrajih Dobrla ves in Velikovec. Za razliko od sosednih sodnih okrajev so uvrstili manj prebivalstva pod »deutsch« in »deutsch-windisch« ter več pod »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch«.

Občina Blato

V občini Blato so našli pod »deutsch« 14 % prebivalstva. Od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva, so popisali v kategorije v kombinaciji z »windisch« eno tretjino, s »slowenisch« pa dve tretjini prebivalstva. V *trinajstih krajih občine Blato so pri razvrščanju prebivalstva v kategorije občevalnega jezika uporabili 12 različnih kriterijev*. V štirih vaseh so upoštevali šest kategorij, v treh po pet, v dveh po štiri, v dveh po tri, v eni dve in v eni eno jezikovno kategorijo. V Rutah Rinkolah in na Bregu so upoštevali le kategorije v kombinaciji s »slowenisch«; v naselju Vrh kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji z »windisch«; v Vogrčah kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. V krajih Dobrova, Komelj, Blato, Dob, Lonča ves, Replje, Vidra ves in Cirkovče so upoštevali kategorijo »deutsch«, kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kombinaciji z »windisch« (Podoba št. 12.).

Po teh podatkih bi mogli soditi, da govore ljudje v Rutah, Rinkolah in na Bregu slovensko, v Vogrčah nemško in slovensko, v naselju Vrh »vindišarsko«, v krajih Dobrova, Komelj, Blato, Dob, Lonča ves, Replje, Cirkovče in Vidra ves pa pomešano: slovensko, nemško in »vindišarsko«. Dejansko pa uporabljajo nemščino v dnevni govorici le maloštevilni doseljenci. Razlike, ki so nastale v rezultatih o jezikovni strukturi med posameznimi krajji, so le odraz nestrokovnega popisa.⁴⁰

Pregled kriterijev razvrščanja prebivalstva po kategorijah občevalnega jezika po krajih občine Blato:

I. kombinacija »deutsch-slowenisch« v naselju Rute;

II. kombinacija »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« v naselju Rinkole;

III. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch« in »windisch« v naselju Vrh;

Geography of the Klagenfurt Plebiscit Area str. 256 (Disertacija). Rezultate privatnega popisa prebivalstva za to občino glej pod opombo št. 29.

⁴⁰ Randall navaja, da je v občini Blato 95 % prebivalstva po rojstvu in jeziku slovenskega porekla (glej opombo št. 39, str. 257).

IV. kombinacija »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch« v naselju Na Bregu;

V. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »windisch« v naselju Dobrova;

VI. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in in »slowenisch-deutsch« v naselju Vogrče;

VII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch« v naselju Komelj;

VIII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch« v naselju Blato;

IX. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch« in »windisch« v naselju Dob;

X. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« v naselju Replje;

XI. kombinacija »deutsch«, »deutsch-slowenisch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch« in »windisch-deutsch« v naselju Lonča ves;

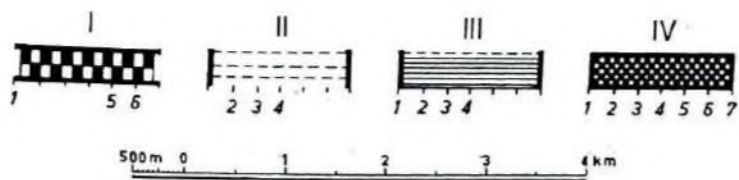
XII. kombinacija »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« v naselju Vidra ves in Cirkovče;

* * *

Podobne razmere lahko zasledimo tudi v ostalih občinah Podjune. Po rezultatih popisa je struktura prebivalstva po občevalnem jeziku občine Bistrica precej podobna strukturi občine Blato. V občini Bistrica so uvrstili pod »deutsch« 16 % ljudi ter v vsako kategorijo »deutsch-windisch«, »deutsch-slowenisch«, »slowenisch«, »slowenisch-deutsch«, »windisch« in »windisch-deutsch« po 10–20 % ljudi. V občini Libuče in Libeliče so našli še večje število ljudi v kategoriji »deutsch«. V občini Libuče so našli pod »deutsch« 45 %, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa 44 % v kategorijo »windisch-deutsch«, 17 % pod »windisch«, 10 % pod »deutsch-windisch«, v kategorijo »deutsch-slowenisch« 2 %, »slowenisch« 16 % ter »slowenisch-deutsch« 11 %.

V občini Libeliče so uvrstili pod »deutsch« 26 %, ob skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva 80 % v kategorije v kombinaciji z »windisch« in le 20 % v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. Od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva so našli pod »windisch-deutsch« 48 % ljudi, pod »windisch« 12 %, pod »deutsch-windisch« 20 %, pod »slowenisch« 9 %, pod »slowenisch-deutsch« 11 %, kategorije »deutsch-slowenisch« pa niso upoštevali.

V občini Zvabek so našli pod »deutsch« 8 % prebivalstva in le 14 % od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. Ekstremno visoko število 65 % so jih uvrstili pod »windisch-deutsch«, 17 % pod »deutsch-windisch«, 4 % pod »windisch«, 8 % pod »slowenisch«, 6 % pod »slowenisch-deutsch«, kategorije »deutsch-slowenisch« v tej občini niso upoštevali. Kako malo je v resnici po teh krajih ljudi z nemškim občevalnim jezikom, nam povedo

Principi kategorizacije prebivalstva po kategorijah občevalnega jezika v občini Blato pri popisu leta 1951.

The principle of population categorization according to the language of intercourse in the county of Blato in the census of 1951. (A map)

- I. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorijo v kombinaciji z »windisch«
Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »windisch«
- II. uvrščali prebivalstvo v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«
Population placed into categories into combination with »slowenisch«
- III. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«
Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch«
- IV. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«
Population placed into category »deutsch«, into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«.
 1. upoštevali kategorijo »deutsch«
Category »deutsch« taken into account
 2. upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«
Category »deutsch-slowenisch« taken into account
 3. upoštevali kategorijo »slowenisch«
Category »slowenisch« taken into account
 4. upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«
Category »slowenisch-deutsch« taken into account
 5. upoštevali kategorijo »deutsch-windisch«
Category »deutsch-windisch« taken into account
 6. upoštevali kategorijo »windisch«
Category »windisch« taken into account
 7. upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«
Category »windisch-deutsch« taken into account

rezultati štetja otrok leta 1954/55 po materinem jeziku v šoli Žvabek. Tedaj so našli med 66 šoloobveznimi otroki le 3 z nemškim materinim jezikom.⁴¹

V rezultatih popisa za *mestno občino Pliberk* zasledimo podobno kot v ostalih mestih južne Koroške, ki imajo velik odstotek nemškega prebivalstva, da je od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva, delež v kategorijah v kombinaciji z »windisch« sorazmerno majhen. Pod »deutsch« so uvrstili 84 % prebivalstva, od prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije pa v kategorije v kombinaciji z »windisch« precej manj ljudi kot v sosednih podeželskih občinah, le 22 %; pod »deutsch-windisch« so našli 14 %, pod »windisch« 1 %, pod »windisch-deutsch«, ki je v mejnih podeželskih občinah v rezultatih popisa najmočnejša kategorija, so pa v mestni očini Pliberk našli 7 % ljudi.

* * *

V občinah *sodnega okraja Velikovec*, pa tudi po šolskih okoliših in po posameznih krajih, se kaže v rezultatih popisa, kakor bomo videli kasneje iz analize, vidna močna težnja po uvrstitvi velikega števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v kategorijo »deutsch« ter v kategorije v kombinaciji z »windisch«. Kljub doslednemu izvajanju popisa po teh načelih, je vendarle mogoče opaziti, pri podrobnejšem pregledu in primerjavi jezikovne strukture prebivalstva, med posameznimi občinami in kraji v okviru občin, precejšnje razlike. Velike so razlike v razmerju med kategorijami v kombinaciji z »windisch« in kategorijami v kombinaciji s »slovenisch«, pa tudi po deležu v posameznih kategorijah.

Precejšnjo podobnost kažeta občini Sv. Peter na Vašinjah in Ruda. V občini Sv. Peter na Vašinjah so uvrstili pod »deutsch« 37 % ljudi, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva so našli v kategorije v kombinaciji z »windisch« 80 %, v kategorije v kombinaciji s »slovenisch« pa le 20 % ljudi.⁴² Največ so jih uvrstili v kategoriji »deutsch-windisch« 56 % ter »windisch-deutsch« 16 %. V ostale nenemške kategorije so uvrstili največ do 12 % ljudi. V občini Ruda se v statistiki ugotovljena jezikovna struktura razlikuje od jezikovne strukture v občini Sv. Peter na Vašinjah le po tem, da so našli več prebivalstva pod »deutsch« (48 %) in zato v nenemških skupinah manjši odstotek v kategoriji »windisch-deutsch«. V šolskem okolišu Ruda je razmerje med posameznimi jezikovnimi kategorijami podobno občinskemu razmerju. V šolskem okolišu Spodnja ves so v glavnem upoštevali pet kategorij, v kategoriji »deutsch« so našli 30 % ljudi, pod »deutsch-windisch« 57 %, v kategorije »deutsch-slovenisch«, »slovenisch« in »slovenisch-deutsch« so uvrstili po okoli 4 % prebivalcev, v kategorijo »windisch« 4 ljudi, v kategorijo »windisch-deutsch« pa nobenega. V šolskem okolišu Lipica so našli, v primerjavi s sosednimi šolskimi okoliši Ruda

⁴¹ Glej opombo št. 25 a.

⁴² Randall je ugotovil, da na območju Vašinj govori vse prebivalstvo slovensko (glej opombo št. 39, str. 270).

in Spodnja ves, velik odstotek prebivalstva pod »deutsch« 62 %, v kategoriji »deutsch-windisch« 17 %, v kategoriji »deutsch-slowenisch« in »slowenisch« pa po okoli 10 % prebivalstva.

Po razmerju med nenemškimi kategorijami se od ostalih občin velikovskega sodnega okraja razlikujeta občini *Vovbre* in *mestna občina Velikovec*. V mestni občini *Velikovec* so našli 92 % prebivalstva v kategoriji »deutsch«, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva v kategorije v kombinaciji z »windisch« 48 %, in v kombinaciji s »slowenisch« 52 % (»deutsch-slowenisch« 36 %, »deutsch-windisch« 30 %, »slowenisch« 12 %, »slowenisch-deutsch« 4 %, »windisch« 5 %, »windisch-deutsch« 13 %).

V občini *Vovbre* so našli po »deutsch« 80 % prebivalstva. Od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva so uvrstili v kategorije v kombinaciji z »windisch« 51 % ljudi, v kategorije v kombinaciji z »slowenisch« pa 49 % (»deutsch-windisch« 46 %, »deutsch-slowenisch« 26 %, »slowenisch« 15 %, »slowenisch-deutsch« 8 %, v kategorijah »windisch« in »windisch-deutsch« so pa uvrstili skupno 5 % ljudi).

V občini *Tinje* so v kategorijo »deutsch« uvrstili 89 %, od »windičarskih kategorij so upoštevali le kategorijo »deutsch-windisch«, kamor so uvrstili 47 % v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva, ostalih 53 % so pa uvrstili v kategorije »deutsch-slowenisch«, »slowenisch« in »slowenisch-deutsch«.

V občinah *Važenberk*, *Djekše* in *Grebinj* so med nenemškimi kategorijami najbolj številne kategorije v kombinaciji z »windisch«, zlasti kategoriji »deutsch-windisch« in »windisch-deutsch«.

V občini *Važenberk* so našli 79 % prebivalstva pod »deutsch«, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva pa pod »deutsch-windisch« 64 %, pod »windisch-deutsch« 14 %, pod »windisch« 5 %, pod »deutsch-slowenisch« 6 %, »slowenisch« 8 % in v kategorijo »slowenisch-deutsch« 3 %.

V občini *Grebinj* so našli 65 % prebivalstva pod »deutsch«. Od prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije so uvrstili 87 % ljudi v kategorije v kombinaciji z »windisch« in le 13 % ljudi v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«; pod »deutsch-windisch« 60 %, pod »windisch-deutsch« 17 %, pod »windisch« 10 %, pod »deutsch-slowenisch« 7 %, pod »slowenisch« 4 % in pod »slowenisch-deutsch« 2 %.

V občini *Djekše* so, čeprav je tod v veliki večini družin občevalni jezik slovenščina, uvrstili pod »deutsch« 53 % ljudi, v kategorije v kombinaciji z »windisch« pa so šteli nič manj kakor 95 %, od skupnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva.⁴³

Različni kriteriji, ki so jih uporabljali popisovalci po naseljih, se pokažejo tudi v podatkih za šolske okoliše hribovskih področij pod Svinjsko planino, kjer so kraji različnih občin med seboj pomešani. Razlike

⁴³ Randall navaja, da so vsi prebivalci občine *Djekše* Slovenci (glej pripombo št. 39, str. 263).

v kriterijih popisa so lepo razvidne po uporabi kategorij »windisch« in »windisch-deutsch«. V šolskem okolišu Djekše imajo kraji Djekše in Voubrska gora iz občine Djekše popisano prebivalstvo v kategorije »deutsch«, »slovenisch«, »deutsch-slovenisch«, »deutsch-windisch«, »windisch« in »windisch-deutsch«, kraj St. Urh, ki spada v občino Mostič (politični okraj St. Vid), pa v kategorije »deutsch«, »deutsch-windisch« in »windisch-deutsch«. V šolskem okolišu Krčanje so v Spodnjih Krčanjih, ki spadajo v občino Grebinj, šteli ljudi v kategorije: »deutsch«, »deutsch-windisch«, »slovenisch-deutsch«, »slovenisch«, »windisch« in »windisch-deutsch«, v Zgornjih Krčanjah, ki spadajo v občino Djekše, so šteli pretežno večino v kategorijo »deutsch«, manjše število v kategorije »deutsch-windisch«, v kategorijo »windisch« pa le dva prebivalca.

Pregled rezultatov popisa za jezikovno strukturo po geografskih enotah

Analiza podatkov o strukturi prebivalstva po občevalnem jeziku po sodnih okrajih, občinah, šolskih okoliših in naseljih, je pokazala, da ne moremo govoriti o kakšni zakoniti razporeditvi prebivalstva po posameznih, pri popisu upoštevanih jezikovnih skupinah, ki bi bil navezan na dele, oziroma zaključene prirodno geografske enote ali gravitacijska območje večjih ali manjših gospodarskih centrov. Na priloženi karti (podoba št. 13) so šolski okoliši dvojezičnega ozemlja označeni s simbolnimi znamenji za tisto jezikovno kategorijo, v kateri so med nenemškimi kategorijami našteali relativno največ ljudi. S karte je razvidno, da je bilo vpisovanje v »vindiškarske« kategorije izvedeno najbolj dosledno in organizirano (lahko bi rekli, pod nadzorstvom organiziranih šovinističnih teženj in pod vplivom oživiljenega dotoka iz nacističnega idejnega rezervoarja) v sodnih okrajih Velikovec, Dobrla ves in Šmohor. V ostalih sodnih okrajih južne Koroške pa lahko po znakih sodimo, da popisa niso imeli povsod v rokah nacionalni ekstremisti ali pa vsaj niso mogli biti tako enotno organizirani. Prebivalstvo s slovenskim občevalnim jezikom so popisovali v vsakem šolskem okolišu v drugo nenemško kategorijo, v velikem številu pa tudi v kategorijo »deutsch«. Kako zelo so se razlikovala gledišča na razvrščanje prebivalstva v kategorije občevalnega jezika med popisovalci in med popisnimi komisijami istih regij ali upravnih enot, se vidi po tem, da so rezultati popisa po občevalnem jeziku, v vsakem šolskem okolišu iste regije ustvarili drugačno podobo o jezikovnih razmerah. V enem šolskem okolišu so upoštevali samo kategorijo »deutsch«, v drugem kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji z »windisch«, v tretjem kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slovenisch«, v četrtem kategorijo »deutsch« in kategorije v kombinaciji z »windisch« in »slovenisch«. Videli smo, da je toliko variant glede na uporabo, vrstni red in število jezikovnih kategorij, kolikor je števnih enot, kar samo dokazuje, da je bil popis izveden nestrokovno. Posledica zmede, pri razvrščanju prebivalstva v kategorije občevalnega jezika je bila, da so v posameznih šolskih okoliših v okviru istih regij našteali re-

lativno največ ljudi v različno nenemško kategorijo občevalnega jezika. Zato je za Slovence tembolj škodljivo, da se pri pripravi manjšinske zakonodaje na te nezanesljive podatke naslanjajo celo najvišji avstrijski zakonodajni organi.⁴⁴

V geografski enoti *Karavank* so po šolskih okoliših občine Bela upoštevali kategorije »deutsch« in kategorije v kombinaciji s »slovenisch« in v kombinaciji z »windisch«, največ ljudi pa so našli v kategoriji »slovenisch«. V sosednem šolskem okolišu Sele so upoštevali kategorijo »deutsch« le v neznatnem številu, saj so absolutno večino prebivalstva uvrstili v kategorijo »slovenisch«, medtem ko »vindišarskih« kategorij sploh niso upoštevali. V šolskem okolišu Brodi, Za Vrhom in Slovenji Pliberk so uvrstili večino ljudi v »vindišarske« kategorije: tako so v šolskem okolišu Brodi in Za Vrhom našli največ ljudi v kategorijo »windisch«, v Slovenjem Pliberku pa v kategorijo »windisch-deutsch«.

V *vzhodnem delu Podjune*, ki spada v sodni okraj Plikerk, niso niti v dveh sosednih šolskih okoliših uvrstili relativno največjega števila ljudi v enako nenemško kategorijo. V šolskem okolišu Zgornje Libuče v kategoriji »deutsch-windisch«, Pliberk »windisch-deutsch«, Komelj »windisch«, Božji grob »slovenisch« in Vogrče »slovenisch-deutsch«.

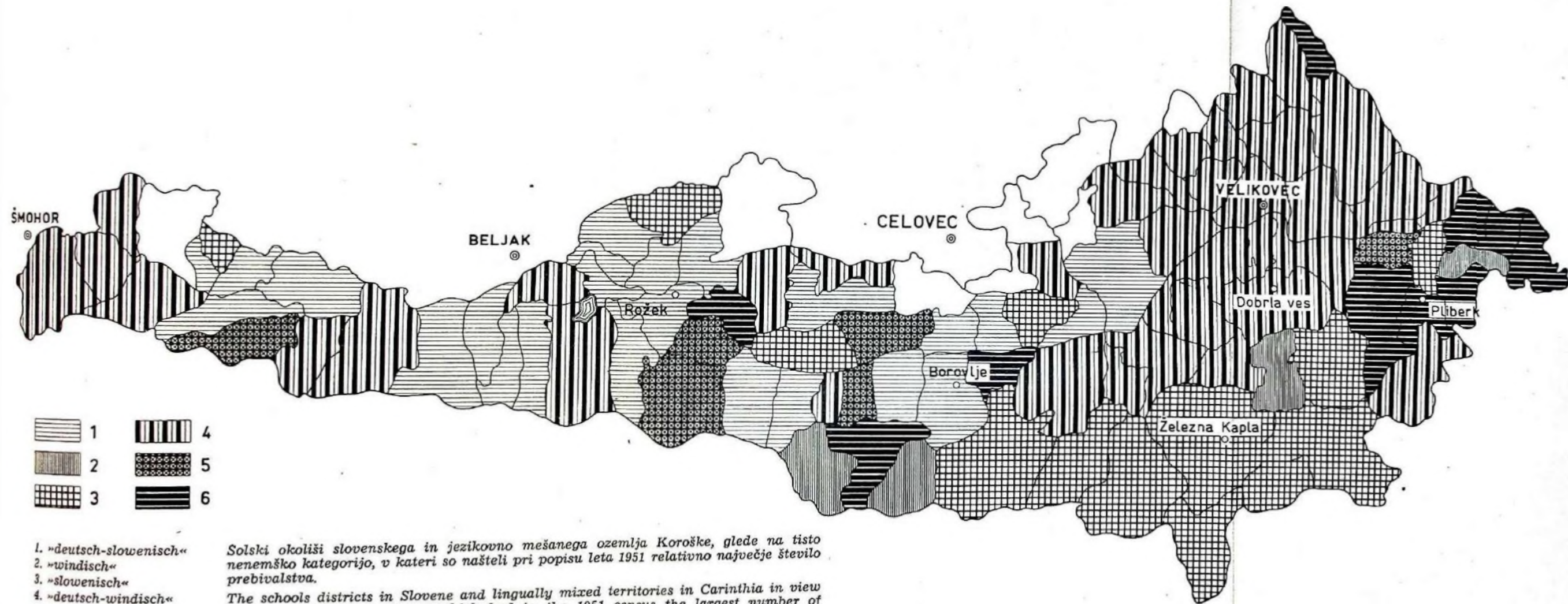
V pretežnem delu *zahodne Podjune* in obrobnih predelih, ki spadajo v sodni okraj Dobrla ves, so v večini šolskih okolišev našli relativno največ ljudi v kategoriji »deutsch-windisch«, izjema je le šolski okoliš Globasnica, kjer so našli relativno največ ljudi v kategoriji »slovenisch« ter St. Lipš z relativno največjim številom v kategoriji »windisch«.

V *Spodnjem Rožu*, ki spada v sodni okraj Borovlje, so podobno kot v vzhodnem delu Podjune, v vsakem šolskem okolišu uvrstili večino prebivalstva v drugačno nenemško kategorijo. V šolskem okolišu Šmarjeta v Rožu so uvrstili največ ljudi v kategorijo »deutsch-windisch«, v Glinjah v kategorijo »windisch-deutsch«, v Borovljah in Kapli na Dravi pod »deutsch-slovenisch«, v Št. Janžu pod »slovenisch-deutsch«, v Bistrici v Rožu pod »deutsch-windisch« in v Svečah pod »deutsch-slovenisch«.

V *Zgornjem Rožu*, ki spada v sodni okraj Rožek, so upoštevali vse vrste kategorij. V šolskem okolišu Podgorje in Ledince so našli relativno največ ljudi v kategoriji »deutsch-slovenisch«; v Področici in St. Jakobu pa zopet v kategorijo slovenisch-deutsch«. V šolskem okolišu Rožek kategorij v kombinaciji z »windisch« niso upoštevali in so našli relativno največje število ljudi v kategoriji »deutsch-slovenisch«.

Na *Spodnji Zilji*, ki spada v sodni okraj Beljak okolica, so upoštevali v večini šolskih okolišev vse vrste kategorij občevalnega jezika, le v šolskem okolišu Brnca niso upoštevali »vindišarskih« kategorij. V šolskem okolišu Marija na Zilji in Loče, je med nenemškimi kategorijami po številu najmočnejša kategorija »deutsch-windisch«, v vseh ostalih šolskih okoliših občine Bekštanj in v šolskem okolišu Na Dravi pa kategorija »deutsch-slovenisch«.

⁴⁴ Primerjaj razpravo J. Pleterskega, v istem zborniku, str. 46.

	1		4
	2		5
	3		6

1. »deutsch-slowenisch«
2. »windisch«
3. »slowenisch«
4. »deutsch-windisch«
5. »slowenisch-deutsch«
6. »windisch-deutsch«

Solski okoliši slovenskega in jezikovno mešanega ozemlja Koroške, glede na tisto nenemško kategorijo, v kateri so našteji pri popisu leta 1951 relativno največje število prebivalstva.

The schools districts in Slovene and linguallly mixed territories in Carinthia in view of that non-German group, which had in the 1951 census the largest number of people. (A map)

V *Ziljski dolini* so v šolskih okoliših, ki spadajo v sodni okraj Šmohor, kategorizirali prebivalstvo po občevalnem jeziku precej drugače kakor v krajih, ki spadajo v sodni okraj Beljak okolica. V šolskih okoliših sodnega okraja Šmohor so uvrstili večino prebivalstva pod »deutsch« in v »vindišarske« kategorije, med katerimi je po številu najmočnejša kategorija »deutsch-windisch«. V dolnjem delu Ziljske doline na območju sodnega okraja Beljak okolica v šolskem okolišu Crešnje, so relativno največ ljudi med nenemškimi kategorijami uvrstili v kategorijo »slowenisch«. V ostalih šolskih okoliših občine Smerče in Bristrica na Zilji so uvrstili največ prebivalcev v kategorijo »deutsch-slowenisch«; v šolskem okolišu Gorje so največ prebivalstva uvrstili pod »slowenisch-deutsch«, v Vratih in Podkloštru pod »deutsch-windisch«, v šolskem okolišu Št. Lenart, ki leži vzhodno od šolskega okoliša Podklošter, pa v kategorijo »deutsch-slowenisch«.

Na *Osojskih Turah*, med Osojskim in Vrbskim jezerom so našeli v občini Vernberk največ ljudi v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«, v šolskem okolišu Lapa v kategorije »deutsch« ter več v »vindišarske« kategorije kot v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. V občini Kostanje so našeli največ prebivalcev pod »deutsch« in relativno več v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« kot v »vindišarske« kategorije. V šolskem okolišu Kostanje so med nenemškimi kategorijami našeli največ ljudi v kategorijo »slowenisch«, v ostalih šolskih okoliših Osojskih Tur pa v kategorijo »deutsch-slowenisch«.

Na *zahodnih Gurah* so v šolskem okolišu Škofiče in Ribnica uvrstili največ ljudi v nenemških kategorijah pod »deutsch-windisch«, sicer pa so v vsakem drugem šolskem okolišu našeli največje število ljudi v drugačni nemški kategoriji. V šolskem okolišu Št. Ilj v kategorijo »windisch-deutsch«, Bilčovs pod »slowenisch«, Kotmara ves pod »slowenisch-deutsch«, v Hodišah so uvrstili največje število ljudi v kategorijo »deutsch-slowenisch«.

Na *vzhodnih Gurah* so šteli v šolskem okolišu Zihpolje in Golšova večino ljudi v kategoriji »deutsch« in »deutsch-slowenisch«, v Radišah v kategoriji »deutsch« in »slowenisch«, v Medgorju pa v kategorijo »deutsch-slowenisch« in nekaj malega v kategorijo »deutsch« ter druge kategorije v kombinaciji s »slowenisch«. Največje število ljudi je med nenemškimi kategorijami dosegla v šolskem okolišu Radiše kategorija »slowenisch«, v šolskih okoliših Zihpolje, Golšova in Medgorje kategorija »deutsch-slowenisch«, v šolskem okolišu Podkrnos pa kategorija »deutsch-windisch«.

V šolskih okoliših sodnega okraja Velikovec, ki vključuje v svoje območje *Velikovoško podgorje in vzhodje Svinjske planine*, so uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«; v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« so uvrstili zelo malo ljudi. Med nenemškimi kategorijami je v vseh šolskih okoliših najmoč-

nejša kategorija »deutsch-windisch«, izjema je le šolski okoliš Krčanje, kjer so našteli relativno največ ljudi v kategoriji »windisch-deutsch«.

Karta, ki označuje s posebnim znakom za vsak šolski okoliš tisto kategorijo, v kateri so našteli med nenemškimi kategorijami največje število prebivalstva, je zgovoren odraz nesposobnosti statističnih krogov, ki so vodili popis, za resno in objektivno ugotavljanje dejanskih jezikovnih razmer. Da avtorji popisa niso imeli nadzorstva in enotnega gledanja na izvedbo popisa, nam najbolje dokazuje tudi karta občin (Podoba št. 14), kjer »vindišarskih« kategorij niso upoštevali. »Vindišarskih« kategorij niso upoštevali v občini Vernberk na Osojskih Turah, Rožek v Zgornjem Rožu, Vetrinjš, Št. Tomaž na Celovski ravnini, Medgorje na zahodnih Gurah in Sele na Karavankah. Pogled na karto, kjer so označeni šolski okoliši z znaki številčno najmočnejših kategorij, in na karto, kjer so označene občine, v katerih »vindišarjev« niso upoštevali, pokaže, da se je namera predstaviti »vindišarje« (ki da uporabljajo poseben jezik) na Koroškem, pri popisu prebivalstva leta 1951, ponesrečila.

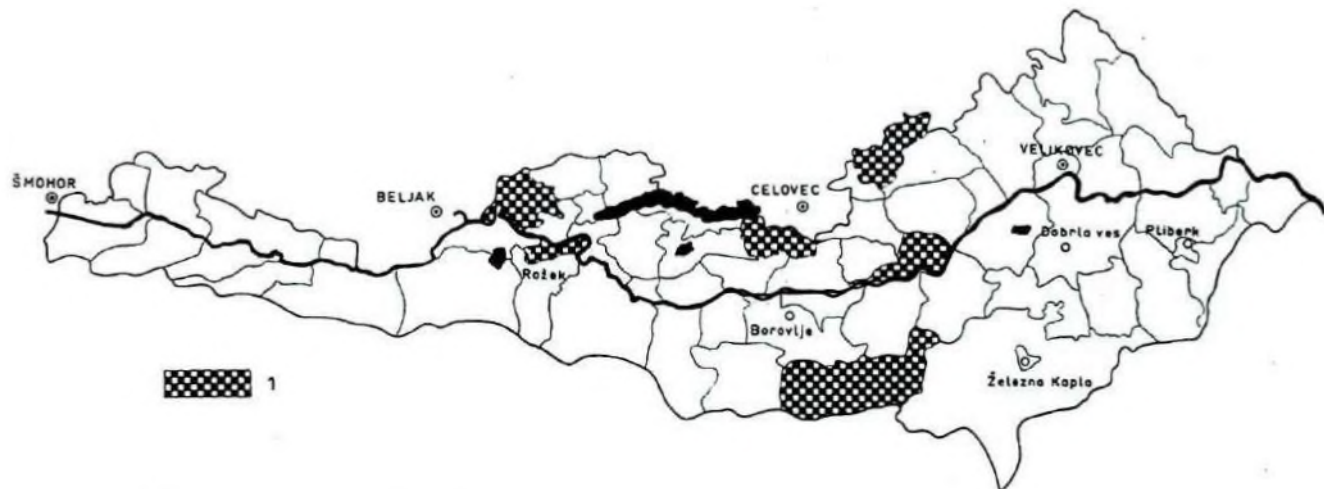
Zaključki

Obseg ozemlja na Koroškem, kjer prebivajo Slovenci, so avstrijske oblasti uradno omejile že leta 1945 z določitvijo in omejitvijo ozemlja dvojezičnega šolstva.⁴⁵ V to ozemlje so vključili s Slovenci kompaktno naseljena področja in pa področja, ki so v večji ali manjši meri jezikovno mešana.

Upoštevat moramo, da se je jezikovna struktura nekaterih področij na Koroškem med leti 1934 do 1951 do neke mere spremenila. Nedvomno je k tem prispeval svoj delež konstantni politični ponemčevalni pritisk, katerega označuje že štetje leta 1934, prav posebno pa še genocidni teror nacističnega režima, ki je materinskemu jeziku odtujil celo generacijo šolske mladine in pred katerim se je slovenski etnični element zatekal v varstvo anonimnosti nemškega občevalnega jezika. Te plati problema tukaj ne moremo obravnavati, čeprav je za povojni položaj slovenskega jezika na Koroškem, ko je ta v privatnem življenju in deloma v javnem spet bil dovoljen kot občevalni jezik, izredno pomembna. Omenimo naj samo splošne gospodarske, zlasti migracijske pojave, ki so tudi vplivali na jezikovno strukturo.

V letih 1934 do 1951 je število prebivalstva na Koroškem naraslo pretežno na račun doseljenih Nemcev. Ker so imeli v vseh povojnih letih ti tujci prednost pri zaposlitvi v neagrarnih poklicih, si je moral višek delovne sile avtohtonega prebivalstva poiskati delo izven Koroške. Zaradi tega, ker so se Nemci doseljevali bolj na južno kot na severno Koroško, so bili seveda najbolj prizadeti Slovenci. Odseljevali so se na severno

⁴⁵ Verordnung der Prov. Kärntner Landesregierung vom 3. Oktober 1945 zur Neugestaltung der zweisprachigen Volksschulen im südlichen Gebiete Kärntens (in der Fassung des Beschlusses vom 31. Oktober 1945).

Občine na slovenskem in mešanem ozemlju Koroške, kjer pri popisu prebivalstva leta 1951 »vindišarskih« kategorij niso upoštevali.
 The counties on Slovene and linguistically mixed territories in Carinthia, where »windisch« categories were not used in the 1951 census. (A map).

1. pri popisu niso upoštevali »vindišarskih« kategorij.
1. »Windisch« categories not taken into account.

Koroško, v druge dežele Avstrije in tudi v tujino (Švica, Kanada)⁴⁶ Gospodarskega napredka južne Koroške niso torej spremljale naravne migracije prebivalstva iz agrarnih področij v območje urbanskih centrov. Število avtohtonega slovenskega prebivalstva se je v agrarnih področjih zaradi izseljevanja zmanjšalo, v urbaniziranih območjih pa se je število nemškega prebivalstva povečalo na račun doseljenih tujcev. Posledica tega je povečanje relativnega in absolutnega števila Nemcev in stagniranje števila domačega, na Koroškem rojenega prebivalstva.

Modernizacija prometnih poti in prometnih sredstev je približala gospodarske in upravne centre krajem iz širše okolice. Zaradi tega so si tujci, ki so zaposleni v gospodarskih središčih, zgradili svoje domove v širokem zaledju Celovca, ki sega na območje ozemlja dvojezičnega šolstva po občinah Vetrinj, Trdnja ves, St. Tomaž, Žrelec in Pokrče ter v širokem zaledju Beljaka na območju občin dvojezičnega šolstva, po krajih občin Marija na Zilji, Bekštanj in Vernberk. Omenjene občine so pod vplivom hitrega gospodarskega razvoja bližnjega mesta postale že ožje populacijsko, gospodarsko in naselbinsko urbanizirano, mestno zaledje. V vseh naštetih občinah se je v letih 1934 do 1951 zaradi živahne gradbene dejavnosti in doseljevanja prebivalstva povečalo število hiš in prebivalstva od 15 do 30 %.⁴⁷ Tujci pa so naseljevali tudi manjša lokalno-gospodarska središča Koroške kakor Podkloster, Velikovec, Sinčo ves in Borovlje z urbaniziranimi zaledji ožje okolice. Po rezultatih popisa za celotno ozemlje južne Koroške in še prav posebno za ožja gravitacijska območja gospodarskih centrov vidimo, da je ta proces izpodrivanja slovenskega prebivalstva nekaterim krogom, ki so se nepoklicano vmešavali v popis prebivalstva, še prepočasen. Po vsej sili so skušali s prikrivanjem števila slovenskega prebivalstva ustvariti videz, da je slovensko in mešano ozemlje na južnem Koroškem reducirano na otoke, ki jih med seboj ločijo pasovi naseljeni z nemškim prebivalstvom.

Analiza popisnega gradiva iz leta 1951 nam je pokazala glavne črte in precej podrobnosti tega poizkusa prekrojiti z neznanstvenimi, nestrokovnimi in politično pogojenimi metodami resnično jezikovno podobo Južne Koroške.

Že publiciranje jezikovnih podatkov štetja iz leta 1951 za Koroško je neadekvatno in strokovno nevzdržno. Števila pod isto jezikovno označbo nihajo v raznih publikacijah brez pojasnila in taki meri, da ti podatki brez poprejšnjega temeljitega kritičnega pretresa niso uporabni niti tedaj, če bi jezikovnemu popisu iz l. 1951 globalno priznali strokovno vrednost.

⁴⁶ t. j., »Priseljevanje in odseljevanje od leta 1922—1958«. Naš tednik — Kronika, Celovec, 8. oktobra 1959, str. 3.

H. Schön, »Die Bevölkerung Kärntens im Spiegel zweier Volkszählung. Amt der Kärntner Landesregierung. Statistik und Wirtschaftsdienst, Klagenfurt 1953.

Vladimir Klemenčič, Migracije prebivalstva na Koroškem med leti 1934—1951, Zbornik Koroške, Ljubljana 1959, str. 92—112.

⁴⁷ Vladimir Klemenčič, Rast prebivalstva na Slovenskem Koroškem v obdobju 1934—1951, Geografski Vestnik 1952, str. 115—134.

Glavno zmedo v popisnih podatkih je povzročila osnovna znanstveno nevdružna postavka popisa, t. j. uvedba novih, vsem dosedanjim avstrijskim popisom neznanih jezikovnih kategorij, ki so povezane z oznako »windisch«. Uvajanje, še posebno pa računsko izrabljanje te dejansko neeksistentne jezikovne kategorije za zmanjševanje relativnega in absolutnega deleža slovenskega občevalnega jezika, je koncesija nemškemu nacionalizmu, ki skuša slej ko prej naravno slovensko etnično skupnost statistično razbiti in kolikor mogoče zanikati. Posebno značilno je, da za uvajanje jezikovne kategorije »windisch« najdemo paralelo samo v nacističnem štetju na Koroškem leta 1939.

Na področju Južne Koroške, kjer dejansko obstajata samo dve jezikovni skupnosti, slovenska in nemška, od katerih je slovenska še pri zadnjem relativno strokovnem avstrijskem popisu leta 1910 zajemala 70 % prebivalstva, so leta 1951 popisovalci uvrščali prebivalstvo v kar deset jezikovnih kategorij, ne da bi jih popisne oblasti kakor koli opredelile in pojasnile. Neizogibna je bila zato zmeda in nejasnost pri prebivalstvu in pri popisovalcih, kar je omogočalo na vsej črti prodor nestrokovnih in nacionalističnih faktorjev ter teženj na škodo jezika manjšinskega prebivalstva.

Težnjo za kar najkorenitejšem zmanjšanjem deleža slovenskega občevalnega jezika so izpričale že vodilne statistične oblasti, kar se kaže ne samo v zasnovi, marveč tudi v načinu publiciranja popisnih podatkov. V uradnih publikacijah se število prebivalstva po občevalnem jeziku od ene do druge radikalno spreminja, nobena izmed njih pa direktno ne pove osnovnega podatka popisa, da je namreč zabeležil na Koroškem 42 095 ljudi s slovenskim občevalnim jezikom. Najreprezentativnejša med njimi (Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951 nach Gemeinden), ki bi dejansko morala biti priročnik oblastem, pa je celo zamolčala obstoj ljudi slovenskega jezika in jih, kolikor jih enostavno ni prištela k nemškim, uvrstila med »drugi in neznani«. S tem postopkom je pripisala Slovincem na Koroškem značaj etično neopredeljenega ljudstva, kakršnega lahko tvori kvečjemu neavtohtono prebivalstvo izvirajoče iz recentne imigracije in različne provenience.

Analiza podatkov po sodnih okrajih pokaže, da so popisne komisije imele proste roke pri izbiri kriterijev za razvrščanje prebivalstva v posamezne jezikovne skupine, tako da o skupnih potezah še bolj pa o skladnosti z dejanskimi razmerami o geografskih regijah ni mogoče govoriti. Edina skupna poteza je težnja kar najbolj zmanjšati število prebivalstva s slovenskim jezikom. Razen preprostega prištevanja h kategoriji »deutsch«, sta prišli v ta namen do izraza zlasti dve metodi. Očitno je, da so avtorji popisa že pri sestavi navodil računali, da bodo v objavi rezultatov jezikovni skupini »deutsch-slowenisch« in »deutsch-windisch« uvrstili v jezikovno skupino »deutsch«, zato so popisovalci skoraj povsod težili k uvrstitvi čim večjega števila prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom v ti dve jezikovni skupini. Druga metoda je bila priprava za najekstremnejše reduciranje Slovincem na osnovi trditve po »vindišarjih«

kot posebni narodnostni skupini in so zato težili uvrstiti kar največ prebivalcev slovenskega jezika v kategorije kombinirane z »windisch«. Po prvi metodi je bil delež slovenskega občevalnega jezika v publikacijah popisa zmanjšan za 70 do 50 % v sodnih okrajih Velikovec, Dobrla ves, Beljak, Celovce-okolica in Šmohor; v sodnih okrajih Borovlje, Pliberk in Železna Kapla pa za 33 do 20 % (v sodnem okraju Velikovec od 4650 na 1468, Dobrla ves od 7229 na 3240, Celovec od 4759 na 2479, Šmohor od 1419 na 452, Železna Kapla od 2106 na 1689, Borovlje od 5183 na 3506 in Rožek od 5566 na 2770). Druga metoda pa je organiziranim nemškim nacionalistom omogočila zmanjšati število ljudi slovenskega jezika v statistiki na 13 712, kar je končno tudi prišlo v osnovo avstrijskega zakona z dne 19. marca 1959 o uporabi slovenskega jezika na koroških sodiščih (omejitev veljavnosti zakona na samo 3 sodne okraje).

Podrobna analiza jezikovnih podatkov popisa iz leta 1951 po občinah, šolskih okoliših in naseljih, primerjava v posameznih primerih s podatki štetja iz leta 1934, s podatki privatne kontrolne ankete, z ugotovitvami lastnega opazovanja avtorja in s podatki šolskih oblasti o materinščini osnovnošolskih otrok v letu 1954-55 pokaže predvsem naslednja dejstva:

a) Splošna značilnost popisa je, da je zelo velik del ljudi s slovenskim občevalnim jezikom bil prištet enostavno v kategorijo »deutsch«, s čemer sploh izginejo iz jezikovne statistike kot posebna skupina; število 42 095 za ljudi s slovenskim občevalnim jezikom je zato bistveno prenizko. (Primeri občin St. Stefan v Ziljski dolini, Žihpolje, Radiše, Rožek, Globasnica, Bela, Djekše, Vašinje, Skofiče, šolskih okolišev St. Primož, St. Lipš, Lepena, Remšenik, Obirsko in Melviče, krajev Holbiče in Dob) so pokazali, da so v kategorijo »deutsch« vpisovali člane družin, ki uporabljajo doma in na vasi izključno samo slovenski jezik, prav tako pa tudi vse člane nacionalno mešanih družin.

b) Posameznim popisovalcem so bile dane vse možnosti, da jezikovno rubriko popisnih pol poljubno razlagajo in v skladu s tem izpolnjujejo. Registracija kategorij z »windisch« je še prav posebno izraz subjektivnega faktorja pri popisovalcih, kar je zlasti evidentno iz analize šolskih okolišev v Spodnji Zilji, kjer se struktura posameznih šolskih okolišev, ki leže v okviru ene občine ali pa enega šolskega okoliša na področju več občin, med seboj do absurdnosti razlikujejo (Šolski okoliš Brnca, St. Lenart, Diča ves, Loče, Ledince, Marija na Zilji, Na Dravi). V 25 naseljih občine Bekštanj so uporabili 8 jezikovnih skupin v 16 različnih kombinacijah. Do podobnih ugotovitev vodi analiza šolskih okolišev tudi drugih okrajev (Vrba, Rožek, vas Dob, Osojske Ture, Golšova, Šmarjeta v Rožu, Bajtiše, Blato, Bela, Djekše, Brdo itd.). Iz dolge vrste primerov izstopa primer občine Blato, kjer so v 13 krajih občine uporabili pri razvrščanju prebivalstva v kategorije občevalnega jezika 12 različnih kriterijev. Primer te občine je samo en člen v vrsti dokazov, da so popisovalci težili z uvrščanjem prebivalstva v kategorijo »deutsch« in v kategorije z »win-

disch« zmanjšati število prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom in prikriti teritorialno sklenjenost slovenskega in dvojezičnega ozemlja na Koroškem.

Pretres popisnih podatkov pokaže sam po sebi nevzdržnost trditve o obstoju tretjega, »vindišarskega« etničnega elementa, ki naj bi bil posledica svojevrstne simbioze ljudi slovenskega jezika z Nemci. Analiza razmerja med jezikovnimi skupinami v kombinaciji z »windisch« in v kombinaciji s »slovenisch« je pokazala, da je v sodnih okrajih z večjim deležem nemškega prebivalstva odstotek »vindišarjev« manjši. Posebno značilno je, da je na severnem robu dvojezičnega ozemlja in izven njega v kategorije z »windisch« uvrščeno le 4 % nenemškega prebivalstva, 96 % pa v kategorije v kombinaciji s »slovenisch«. Ti podatki, ki kažejo, da je odstotek kategorij z »windisch« tem manjši čim večji je delež nemškega prebivalstva, zanikajo osnovno trditev zagovornikov teorije o »vindišarjih«. To ugotovitev potrjujejo tudi zaključki, dobljeni iz analize jezikovnih podatkov po naravnih geografskih predelih. Pogled na karto šolskih okolišev s simbolnimi znaki za tisto nemško kategorijo, v katero so našteali relativno največ ljudi, in na karto, kjer so označene občine, v katerih »vindišarjev« niso upoštevali, pokaže nevzdržnost trditve o posebnem vindišarskem jeziku.

Celoten pretres avstrijskega popisa prebivalstva iz l. 1951 z ozirom na jezikovno strukturo prebivalstva na Koroškem se zgošča v naslednje osnovne ugotovitve:

1. Rezultati popisa ne dajejo osnove za trditev o obstoju tretjega, »vindišarskega« etničnega elementa poleg tradicionalno in faktično obstoječega slovenskega in nemškega elementa na Koroškem; v podatkih popisa pomeni »windisch« prav isto kot »slovenisch«.

2. Vrstni red navajanja jezikov pri dvojezičnih kategorijah je rezultat nestrokovnih faktorjev in ne daje nobenega opravičila za delitev prebivalstva s slovenskim občevalnim jezikom na različne kategorije; vse nenemške kategorije skupaj tvorijo enotno slovensko jezikovno kategorijo, kakor so v prvem obdobju po popisu to v internih preračunavanjih upoštevale tudi avstrijske oblasti same (Tabela »Sprachliche Gliederung«).

3. Takšna enotna slovenska kategorija obsega po podatkih popisa 42 095 ljudi. To število je bistveno prenizko in ne zajema vseh ljudi slovenskega jezika, ker so popisovalci velik del takih ljudi vpisali v kategorijo »deutsch« in na ta način zbrisali njihov obstoj.

4. Popis zato ni dal zadovoljivega odgovora na vprašanje, koliko je Slovencev na Koroškem in so zaradi tega za znanstveno in politično uporabo še vedno bolj zanesljivi podatki štetja l. 1910 oziroma novejša sumarične cenitve posameznih poznavalcev (britanske okupacijske oblasti — 60 000,⁴⁸ avstrijski koroški socialistični senator Populorum — 70 000,⁴⁹

⁴⁸ Report from the Select Committee on Estimates, Session 1945—46, London, His Majesty's Stationary Office, str. 674.

⁴⁹ Arbeiter Zeitung, 22. maj 1947, št. 118.

ameriški zgodovinar in specialist za nacionalna vprašanja prof. H. Kohn — nad 75 000,⁵⁰ slovenske organizacije na Koroškem — nad 80 000).

5. Edina znanstveno utemeljena in še posebej v koroških pogojih smotrna metoda za ugotovitev resnične jezikovne pripadnosti prebivalstva je tista, ki jo je l. 1959 ponovno priporočila Populacijska komisija Ekonomskega socialnega sveta OZN, namreč ugotavljanja materinskega jezika prebivalstva.

Od vseh naštetih osnovnih pridrzkov pa hočemo pogledati, kakšno teritorialno osnovo za upoštevanje manjšine bi lahko avstrijske oblasti kljub vsem slabostim dobile iz štetja l. 1951, če bi ga hotele upoštevati in ali jim je bilo potrebno uvajati v manjšinsko zakonodajo klavzulo o ugotavljanju manjšine.

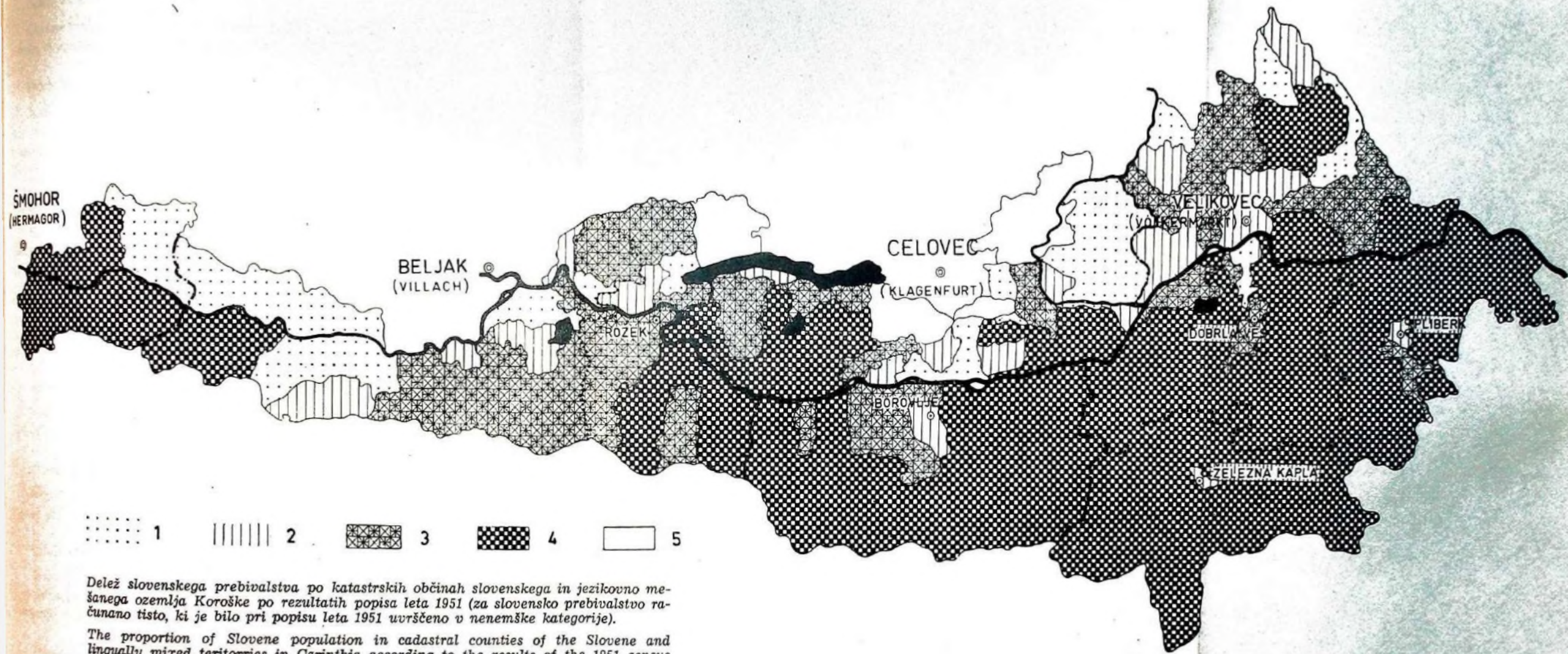
Za predstavo teritorialne razporeditve Slovencev na Koroškem in razmerja Slovencev do Nemcev na slovenskem in mešanem ozemlju Koroške, bi avstrijske oblasti lahko uporabile podatke o skupnem številu prebivalstva, ki je bilo pri popisu leta 1951 uvrščeno v nenemške kategorije.

Ker ostaneta prostorna razporeditev in delež slovenskega prebivalstva z relativnimi števili po občinah ali večjih upravnih enotah prikrita, zato smo se odločili za preračunavanje podatkov in kartografsko upodobitev po relativnem številu slovenskega prebivalstva po katastrskih občinah slovenskega in dvojezičnega ozemlja. Z grafično metodo prikazovanja relativnega števila in razporeditve Slovencev na Koroškem po najmanjših teritorialnih enotah, po katastrskih občinah, so se na karti prav lepo izoblikovali pasovi in področja, ki se med seboj po deležu slovenskega prebivalstva razlikujejo (Podoba št. 15.).

Kljub uvrstitvi dela slovenskega prebivalstva ob popisu leta 1951 v kategorijo »deutsch« prevladuje slovensko prebivalstvo od vzhodnega dela Podjune do vzhodne meje Spodnje Zilje. Na ta pas je navezano obsežno področje zahodnih in vzhodnih Gur in pa področje katastrskih občin na območju občine Ruda in Sv. Peter na Vašinjah, severno od Drave. V tem sklenjenem pasu predstavljajo območja z manjšim deležem slovenskega prebivalstva: katastrske občine Pliberk, Železna Kapla, Dobrla ves, Sinča ves, Škocijan ter Borovlje. V ožjem, populacijsko, nasebinsko in gospodarsko močno urbaniziranem območju Celovca in Beljaka, ki še spada v teritorij dvojezičnega šolstva, pa je po popisnih rezultatih delež slovenskega prebivalstva nazadoval pod 20 %. Od Beljaka se proži krak z manj kot 20 % slovenskega prebivalstva na zahod proti Podkloštru, na jug proti Baškemu jezeru, na vzhod pa ob železnici proti Vrbi. Krak v smeri proti Podkloštru loči obširno ozemlje sodnega okraja Šmohor s slovensko večino, krak, ki sega proti Vrbi, pa območje Kostanj in Domačal na Osojskih Turah. Krak katastrskih občin med Celovcem, Velikvcem in Grebinjem pa loči področje s slovensko večino na vznožju Svinj-

⁵⁰ Hans Kohn, The future of Austria, Headline series No. 112, Foreign policy association, 1955, str. 37.

ške planine od območja občin Sv. Peter na Vašinjah in Ruda. Če izločimo prebivalstvo centrov, t. j. Pliberka, Železne Kaple, Velikovca, Sinče vesi, Borovelj in Vrbe in upoštevamo le podeželsko prebivalstvo, znaša delež slovenskega prebivalstva po sodnih okrajih takole: Pliberk 77 %, Dobrla ves 73 %, Železna Kapla 75 %, Borovlje 57 %, Rožek 46 % in Velikovec 35 %. Prezreti ne smemo, da vključuje sodni okraj Celovec obsežno območje Gur, kjer prevladujejo Slovenci s 60 % (občina Žihpolje pri tem ni upoštevana), sodni okraj Šmohor pa ima v srednji Ziljiski dolini 58 % slovenskega prebivalstva, sodni okraj Beljak pa pasove pod Karavankami na Spodnji Zilji, na Osojskih Turah in na območju Bistrice na Zilji s približno tretjino, ponekod pa še z več kot polovico slovenskega prebivalstva. To je torej tisti minimum razširjenosti slovenskega prebivalstva na Koroškem, ki rezultira celo iz golih podatkov avstrijskega uradnega popisa prebivalstva leta 1951, če jih otrebimo neznanstvenih prijemov in frivolne igre s številkami. Ta minimum, ki ga skuša avstrijska politika ignorirati, je obenem tudi merilo za sedanjo in bodočo avstrijsko jezikovno statistiko na Koroškem, za njeno strokovnost in objektivnost, za odgovor na vprašanje, koliko se je ta statistika približala k maksimumu, to je k ugotovitvi tistega dejanskega etničnega stanja, ki korenini v materinščini koroškega človeka.

Delež slovenskega prebivalstva po katastrskih občinah slovenskega in jezikovno mešanega ozemlja Koroške po rezultatih popisa leta 1951 (za slovensko prebivalstvo računano tisto, ki je bilo pri popisu leta 1951 uvrščeno v nenemške kategorije).

The proportion of Slovene population in cadastral counties of the Slovene and lingually mixed territories in Carinthia according to the results of the 1951 census (The people, placed into non-German categories are counted as Slovenes). (A map)

1. do 10 % Slovencev — 10 % and less Slovenes
2. od 10.1 % do 20 % Slovencev — 10.1 % to 20 % Slovenes
3. od 20.1 % do 50 % Slovencev — 20.1 % to 50 % Slovenes
4. več kot 50 % Slovencev — over 50 % of Slovenes
5. ni podatkov za naselja in katastrske občine —
No data available for villages and cadastral districts

(Karta je sestavljena na osnovi gradiva iz tabel »Sprachliche Gliederung«.)

(The map is drawn on the basis of material in the tables of »Sprachliche Gliederung«.)

SEZNAM PRILOŽENIH TABEL

Tabela št. 1

Koroško prebivalstvo po občevalnem jeziku ob ljudskem štetju leta 1951 v doslej objavljenih avstrijskih publikacijah — str. 107.

Tabela št. 2

Razmerje med številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo občevalnega jezika »deutsch« in številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije občevalnega jezika pri popisu leta 1951 (v absolutnem številu) — str. 112.

Tabela št. 3

Razmerje med številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v kategorijo »deutsch« in številom prebivalstva, ki je bilo uvrščeno v nenemške kategorije pri popisu leta 1951 (v odstotkih) — str. 113.

Tabela št. 4

Število prebivalstva po nenemških kategorijah občevalnega jezika po področjih v absolutnih številkah in v odstotkih — str. 114.

Tabela št. 5

Podrobna razčlenitev v nenemške jezikovne kategorije uvrščenega prebivalstva pri popisu leta 1951 v odstotkih — str. 116.

Tabela št. 6

Podrobna razčlenitev v nenemške jezikovne kategorije uvrščenega prebivalstva pri popisu leta 1951 v absolutnih številkah — str. 117.

Tabela št. 7

Razmerje med prebivalstvom, ki je bilo uvrščeno v jezikovne kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in prebivalstvom, ki je bilo vpisano v jezikovne kategorije v kombinaciji z »windisch« (v absolutnih številkah) — str. 119.

Tabela št. 8

Razmerje med prebivalstvom, ki je bilo uvrščeno v jezikovne kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in prebivalstvom, ki je bilo vpisano v jezikovne kategorije v kombinaciji z »windisch« v odstotkih — str. 120.

Tabela št. 9

Razvrstitev prebivalstva po kategoriji občevalnega jezika po vrstnem redu glede na odstotek od celotnega števila v nenemške kategorije uvrščenega prebivalstva po sodnih okrajih — str. 121.

Tabela št. 10

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku v občinah vzhodnih Gur — str. 142.

Tabela št. 11

Odstotek prebivalstva v kategoriji »deutsch« po pripadnosti h kulturnemu krogu pri popisu prebivalstva leta 1934, po občevalnem jeziku pri popisu leta 1951 v naseljih občin Radiše — str. 146.

Tabela št. 12

Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za občine sodnega okraja Borovlje v absolutnih številkah — str. 148.

Tabela št. 13

Pregled kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku po šolskih okoliših občine Bela — str. 150.

SEZNAM PODOB (kart in fotografij dokumentov)

Št. 1. Upravna razdelitev slovenskega in mešanega ozemlja Koroške.

- 1 sedeži občin
- 2 sedeži sodnih okrajev
- 3 sedeži političnih okrajev
- 4 meje občin
- 5 meje sodnih okrajev
- 6 meje političnih okrajev (Str. 102—103)

Št. 2. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku v okviru šolskih okolišev občine Bekštanj po popisu leta 1951 — str. 130—131.

(Kartogram izdelan na osnovi tabel »Sprachliche Gliederung«.)

Št. 3. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku popisa prebivalstva 1951 za del šolskih okolišev in naselij občine Bekštanj — str. 132—133.

(Fotokopija tabele »Sprachliche Gliederung«.)

Št. 4. Principi kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku po naseljih v občini Bekštanj pri popisu leta 1951 — str. 134—135.

Znaki: I uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«;

II uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«;

III uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«;

IV uvrščali prebivalstvo v vse kategorije kot pod III in v kategorijo »slowenisch-windisch«.

1. upoštevali kategorijo »deutsch«
2. upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«
3. upoštevali kategorijo »slowenisch«

4. upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«
5. upoštevali kategorijo »deutsch-windisch«
6. upoštevali kategorijo »windisch«
7. upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«
8. upoštevali kategorijo »slowenisch-windisch«

St. 5. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku po občinah sodnega okraja Rožek ob popisu leta 1951 (občina Vrba ni upoštevana) — str. 136—137.

St. 6. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za šolske okoliše Podgorje in Področica v občini Št. Jakob in šolski okoliš Vrba (pri šolskem okolišu Vrba so navedeni podatki za strukturo prebivalstva po občevalnem jeziku obeh delov vasi Dob) — str. 137—138.

(Fotokopija originalne tabele iz »Sprachliche Gliederung«.)

St. 7. Principi kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku po naseljih na Osojskih Turah ob popisu leta 1951 — str. 140—141.

Znaki: I uvrščali prebivalstvo v kategorije »deutsch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«;

II uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«;

III uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« ter v kombinaciji z »windisch«;

- 1 upoštevali kategorijo »deutsch«;
- 2 upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«;
- 3 upoštevali kategorijo »slowenisch«;
- 4 upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«;
- 5 upoštevali kategorijo »deutsch-windisch«;
- 6 upoštevali kategorijo »windisch«;
- 7 upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«;

St. 8. Principi kategorizacije prebivalstva po občevalnem jeziku v naseljih občine Radiše pri popisu leta 1951 — str. 144—145.

I uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«;

II uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«;

III uvrščali prebivalstvo v kategorije v kombinaciji s »slowenisch«;

IV uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slowenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«;

- 1 upoštevali kategorijo »deutsch«;
- 2 upoštevali kategorijo »deutsch-slowenisch«;
- 3 upoštevali kategorijo »slowenisch«;
- 4 upoštevali kategorijo »slowenisch-deutsch«;
- 7 upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«.

St. 9. Število prebivalstva, ki je bilo po naseljih občine Radiše pri popisu leta 1934 in 1951 uvrščeno v kategorijo »deutsch« — str. 146—147.

St. 10. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku v okviru šolskih okolišev na Karavankah, v Rožu in na vzhodnih Gurah, po rezultatih popisa iz leta 1951 — str. 148—149.

Št. 11. Struktura prebivalstva po občevalnem jeziku za šolski okoliš Bajtiše in Grabštanj. (Fotokopija originalne tabele iz »Sprachliche Gliederung«.) — str. 150—151.

Št. 12. Principi kategorizacije prebivalstva po kategorijah občevalnega jezika v občini Blato pri popisu leta 1951 — str. 154—155.

I. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«;

II. uvrščali prebivalstvo v kategorije v kombinaciji s »slovenisch«;

III. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch« in v kategorije v kombinaciji s »slovenisch«;

IV. uvrščali prebivalstvo v kategorijo »deutsch«, v kategorije v kombinaciji s »slovenisch« in v kategorije v kombinaciji z »windisch«;

1. upoštevali kategorijo »deutsch«;

2. upoštevali kategorijo »deutsch-slovenisch«;

3. upoštevali kategorijo »slovenisch«;

4. upoštevali kategorijo »slovenisch-deutsch«;

5. upoštevali kategorijo »deutsch-windisch«;

6. upoštevali kategorijo »windisch«;

7. upoštevali kategorijo »windisch-deutsch«.

Št. 13. Šolski okoliši slovenskega in jezikovno mešanega ozemlja Koroške, glede na tisto nenemško kategorijo, v kateri so našteji pri popisu leta 1951 relativno največje število prebivalstva — str. 158—159.

1. »deutsch-slovenisch«

2. »windisch«

3. »slovenisch«

4. »deutsch-windisch«

5. »slovenisch-deutsch«

6. »windisch-deutsch«

Št. 14. Občine na slovenskem in mešanem ozemlju Koroške, kjer pri popisu prebivalstva leta 1951 »vindišarskih« kategorij niso upoštevali — str. 160 do 161.

1. pri popisu niso upoštevali »vindišarskih« kategorij.

Št. 15. Delež slovenskega prebivalstva po katastrskih občinah slovenskega in jezikovno mešanega ozemlja Koroške po rezultatih popisa leta 1951 (za slovensko prebivalstvo računamo tisto, ki je bilo pri popisu leta 1951 uvrščeno v nenemške kategorije) — str. 166—167.

1. do 10 % Slovencev;

2. od 10.1 % do 20 % Slovencev;

3. od 20.1 % do 50 % Slovencev;

4. več kot 50 % Slovencev.

5. ni podatkov za naselja in katastrske občine.

(Karta je sestavljena na osnovi gradiva iz tabel »Sprachliche Gliederung«.)

Karte izdelal Marko Žirovnik

Summary: A Critical Analysis of the Austrian Census of 1951 in View of the Lingual structure of Carinthia

Conclusions

The area with Slovene population in Carinthia has been limited by the Austrian authorities already in 1945 by fixing and limiting the territory with bilingual schools. In this territory were included the areas compactly settled by Slovenes and areas lingually mixed in a greater or lesser degree.

It is necessary to consider that the language structure of some areas in Carinthia has somewhat changed between 1934 and 1951. A contributory factor to this has undoubtedly been the constant political pressure of germanization, marked already by the census of 1934, and especially the genocidal terror of the Nazi regime, when a whole generation of school children has been deprived of their mother-tongue and when the whole Slovene population has been forced to seek safety in the anonymousness of the German language. It is not possible to discuss this aspect of the problem here, even though it is extremely important for the after-war status of the Slovene language, when it has been again recognized as a language of private and partially of public intercourse. We shall deal here only with general economic, especially migrational phenomena, which have also had an influence on the lingual structure.

Between 1934 in 1951 the population of Carinthia grew mostly on account of immigration of Germans. Since these newcomers had in all after-war years a priority in getting employment in nonagricultural fields, the surplus labour force of the autochthonous population had to seek work out of Carinthia. As the Germans were settling more in southern Carinthia than in the North, the Slovenes were the ones that were affected in the largest degree. They were emigrating to northern Carinthia, to other Austrian provinces, as well as abroad (Switzerland, Canada). The economic growth of Carinthia was therefore not accompanied by a natural migration of rural population to urban centers. The number of autochthonous population in rural regions has declined due to emigration, while in the urban areas the size of the German population increased on account of settled immigrants. As a consequence the absolute and relative number of Germans has increased, while the size of native, Carinthia-born population has stagnated.

The modernization of communication arteries and means has brought the economic and administrative centers closer to their wider hinterland. Because of this the newcomers, employed in economic centers, built their homes in wide hinterland of Celovec (Klagenfurt), extending into the territory of bilingual schooling in the counties of Vetrinj (Viktring), Trdnja ves (Hörtendorf),

St. Tomaž (St. Thomas), Zrelec (Ebental), and Pokrče (Poggersdorf), as well as into bilingual areas in the counties of Marija na Zilji (Maria Gail), Bekštanj (Finkenstein) and Vernberk (Wernberg). Under the influence of fast economic growth of the neighbouring city these counties became already a closer population, economic and urbanized city hinterland. During the period from 1934 to 1951 the number of houses and inhabitants grew by 15 to 30 % because of a vivacious building activity and immigration. Foreign elements were also settling in smaller local economic centers such as Podklošter (Arnoldstein), Velikovec (Völkermarkt), Sinča ves (Kühnsdorf) and Borovlje (Ferlach) as well as in urbanized districts in their hinterland. From the results of the census for the whole Southern Carinthia and especially in closer gravitational districts of economic centers we can see that this process of supplantation of Slovene population has not been quick enough for various circles who wantonly interfered in the census. By suppressing the true number of Slovene inhabitants they tried to make it appear as if the Slovene and the mixed areas in Southern Carinthia were only islands, divided by solid belts of German population.

The analysis of the census material of 1951 showed the main lines as well as many details of the attempts to change the true lingual picture of Southern Carinthia by unscientific, lay and politically coloured methods.

The lingual data of the 1951 census for Carinthia are inadequate and technically unsupportable. The numbers under the same lingual headings oscillate in various publications to such a degree that they are not usable without a thorough critical analysis even if one were to admit the over-all technical worth of the 1951 census.

The main confusion in the census data was caused by a basical scientifically unbearable item in the census, i. e. by an introduction of new, to previous Austrian censuses unknown lingual categories, connected by the label »windisch«. The introduction and especially the mathematical exploitation of this actually nonexistent lingual category in order to lower the relative and absolute proportion of the Slovene language of intercourse is a concession to German nationalism, which has always been trying and is trying now to break up statistically the Slovene ethnical group and negate its existence as much as possible. It is especially significant that we find a precedent for the lingual category »windisch« only in the nazi census in Carinthia of 1939.

Actually, only two lingual groups exist in Southern Carinthia, the Slovene and the German, the Slovene one comprising in the last technically relatively correct Austrian census of 1910 70 % of the population. In the 1951 census, however, the census-takers subdivided the population in no less than ten lingual categories, which were in no way defined or explained by the census authorities. It was inevitable that the census-takers and the inhabitants were confused, which made possible a break-through of lay and nationalist elements, as well as of the tendencies against the language of the minority population.

The tendency to lower as much as possible the proportion of the Slovene language of discourse was shown already by the census authorities. This can be seen not only in the design, but also in the way the census data were published. In official publications the number of inhabitants of different languages

radically changes from one to the other, while none of them tell directly the basical fact of the census, namely, that there were 42 095 people with the Slovene language of intercourse counted in Carinthia. The most representative of these publications (*Ergebnisse der Volkszählung vom 1. Juni 1951 nach Gemeinden*), which should be a handbook for the authorities, did not even mention the existence of the Slovene language; when it did not add the number of Slovene speaking people to the Germans it mentioned them under the heading «others and unknown». By this method it gave to Carinthian Slovenes the character of ethnically undetermined people, which can be true at most for nonautochthonous population, recently immigrated or similar.

The analysis of data by court districts shows that census commissions had a free hand choosing criteria for dividing the population into various lingual groups, so that it is impossible to speak even of common traits, and much less about the consistency of data with actual conditions in various geographical areas. The only common trait is the tendency to lower as much as possible the number of Slovene-speaking people. Beside simply including these people into the category »deutsch«, there were two other methods to obtain this end. It is evident that the authors of the census counted on including categories »deutsch-slowenisch« and »deutsch-windisch« into the lingual group »deutsch« already when drafting the instructions. The census-takers strived to include as many Slovene-speaking people as possible into these two groups. The second method was an instrument for an extreme reduction of the number of Slovenes; this was done by claiming that the »windischers« are a separate national group. Therefore, the census-takers tended to include as many Slovene-speaking people as possible into categories combined with the word »windisch«. By the first method the census publications lowered the proportion of the Slovene language of intercourse for 70—50 % in court districts Velikovec (Völkermarkt), Dobrla ves (Eberndorf), Beljak (Villach), Celovec (Klagenfurt) and surroundings and Šmohor (Hermagor); in court districts Borovlje (Ferlach), Pliberk (Bleiburg) and Železna Kapla (Eisenkappel) for 33 to 20 % (in court district Velikovec (Völkermarkt) from 4759 to 1468, Dobrla ves (Eberndorf) from 7229 to 3240, Celovec (Klagenfurt) from 4759 to 2280, Šmohor (Hermagor) from 1419 to 452, Zelezna Kapla (Eisenkappel) from 2106 to 1689, Borovlje (Ferlach) from 5183 to 3506 and Rožek (Rosegg) from 5566 to 2770). The second method enabled the German nationalists to lower in statistics the number of people with Slovene language of intercourse to 13 712, which was the basis for the Austrian Law on the use of the Slovene Language in Courts of March 19, 1959 (the validity of the law was limited to three court districts only).

A detailed analysis of the data, given by the census of 1951 in counties, school districts and settlements, a comparison in some cases of the data of the 1934 census with the data of private control polls and with author's personal observations, as well as with the data, given by school authorities regarding the mother-tongue of school children in 1954-55, shows above all the following facts:

a) The general characteristics of the census is that a great many of Slovene-speaking people were simply included into the category »deutsch« and

thus disappeared from the statistics on languages as a separate group; the number 42 095 for people with the Slovene language of intercourse is therefore much too small. The examples of counties Št. Stefan in the valley of Zila (St. Stefan a. d. Gail), Žihpolje (Maria Rain), Radiše (Radsberg), Rožek (Rosegg), Globasnica (Globasnitz), Bela (Vellach), Djekše (Diex), Vašinje (Wallersberg), Skofiče (Schiefling), the school districts Št. Primož (St. Primus), Št. Lipš (St. Philippen), Lepena (Leppen), Remšnik (Remschenig), Melviče (Mellweg), Obirsko (Ebriach), the villages of Holbiče (Techelweg) and Dob (Aich) showed that members of families, who use at home and in their villages strictly the Slovene language, were included into the category »deutsch«, as were all the members of nationally mixed families.

b) Individual census-takers were free to interpret at will the language column of the census forms as also to fill them out. The registration of categories with »windisch« is especially a matter of subjective thinking on the part of census-takers. This is very evident from the analysis of school districts in Spodnja Zilja (the lower Zilja valley), where the differences between the structures of various school districts in a single county or one school district in the area of several counties border on absurdity (School districts Brnca-Fürnitz, Št. Lenart-St. Leonhard, Diča ves-Gödersdorf, Loče-Latschach, Ledince-Ledenitzen, Marija na Zilji-Maria Gail, Na Dravi-Drau). In 25 villages of the county of Bekštajn (Finkenstein) they used 8 language groups in 16 various combinations. A similar conclusion can be deduced from the analysis of school districts in other regions (Vrba-Velden, Rožek-Rosegg, the settlement Dob-Aich, Osojske Ture-Ossiacher Tauern, Golšova-Gölschach, Šmarjeta v Rožu-St. Margarethen im Rosenthal, Bajdiše-Waidisch, Blato-Moos, Bela-Vellach, Djekše-Diex, Brdo-Egg, etc.). From the long row of these examples the case of the Blato (Moos) community is the most outstanding. In 13 villages of the community the census-takers used 12 different criteria in the classification of inhabitants into the categories of language spoken at home. The case of this community is only one link in the chain of evidences, that the census-takers tended to include the population in the categories »deutsch« and combinations of »windisch« and thus lower the number of Slovene-speaking people, as well as to hide the territorial compactness of the Slovene and bilingual territories in Carinthia.

A study of the census data shows by itself that the assertion that a third, »windisch« ethnical element exists is unbearable. This ethnical element is allegedly the result of a special symbiosis of people with the Slovene language of intercourse with Germans. An analysis of the ratio between the language groups in the combination with »windisch« and in combination with »slovenisch« showed that there is a smaller proportion of »windisch« in those court districts where there is a larger German population. It is especially significant that there are only 4% of non-German population included into categories with »windisch« and 96% into the categories with »slovenisch« in the northern bordering belt of bilingual territories and across it. The data,

which show that the percentage of the categories with »windisch« is the smaller, the larger is the percentage of the German population, negate the basic assertions of supporters of the »windisch« theory. This is also proved by the conclusions of the analysis of lingual data according to natural geographical regions. A comparison of the map with symbols for the relatively most numerous non-German group and the map, where those counties are marked where »windischers« were not taken into account shows that the assertion of a special windisch language is unfounded.

A complete break-down of the Austrian population census of 1951 regarding the lingual structure of the population of Carinthia makes possible the following basic conclusions:

1. The results of the census do not give ground to assertions that a third, »windisch« ethnical element exists beside traditionally and actually existing Slovene and German elements in Carinthia; in the results of the census »windisch« means exactly the same as »slovenisch«;

2. The order of mentioned languages in bilingual categories is a result of ineptness and does not in any way excuse dividing the people with the Slovene language of intercourse into various categories; all non-German groups together form the single Slovene lingual category. In the first period after the census the Austrian authorities took this into account in internal calculations (Table »Sprachliche Gliederung«);

3. This Slovene category numbers, according to the census, 42 095 people. This number is much too low and does not include all people with Slovene mother-tongue, because the census-takers included many of them into the category »deutsch« and thus literally erased them from existence;

4. The census therefore gave no satisfactory answer to the question as to how many Slovenes there are in Carinthia. Because of this the data of 1910 census are still more reliable for political and scientific needs, as are also various newer expert evaluations (British occupation authorities — 60 000, the Austrian socialist senator from Carinthia Populorum — 70 000, American historian and specialist for national problems prof. H. Kohn — over 75 000, Slovene organizations in Carinthia — over 80 000);

5. The only scientifically sound method, especially suited for the conditions in Carinthia for determining the language of the population is the one recommended in 1959 by the Population Commission of the U. N. O. ECOSOC, namely, by determining the mother-tongue of the population.

Beside all these basic reservations we would wish to see which territorial basis for minorities could be taken by Austrian authorities in spite of all the weaknesses of the 1951 census, were they prepared to take it into account, as well as to see whether it was necessary to introduce into minority legislation the clause on determination of minorities.

To show the territorial disposition of Carinthian Slovenes and the relation between the Slovenes and Germans in Carinthia the Austrian authorities could

use the data on over-all number of people, placed by the 1951 census into non-German categories.

Since the territorial disposition and share of the Slovene population in relative numbers remain hidden in counties and larger administrative units, we have decided to recalculate the data and map it according to the relative number of Slovenes in cadastral districts of Slovene and bilingual territory. The map, made by the method of showing graphically the relative number and disposition of Slovenes in Carinthia corresponding to cadastral districts, very nicely shows the belts and regions, which differ among them according to the proportion of the Slovene population (Map Nr. 15).

In spite of the fact that part of the Slovene population was included by the census of 1951 into the category »deutsch«, the Slovene population is predominant from the eastern part of Podjuna (Jauntal) to the eastern border of the Lower Zilja valley (Gailtal). Connected with this belt is the extensive region of Western and Eastern Gure (Sattnitz), as well as the cadastral districts in the area of the counties of Ruda (Ruden) and Sv. Peter na Vašinjah (St. Peter am Wallersberg), north of the Drava river. In this closed belt the areas with the smaller portion of Slovenes are represented by cadastral counties of Pliberk (Bleiburg), Železna Kapla (Eisenkappel), Dobrla ves (Ebendorf), Sinča ves (Kühnsdorf), Škocjan (St. Kanzian) and Borovlje (Ferlach). In the central areas of Celovec (Klagenfurt) and Beljak (Villach), which are strongly urbanized, the proportion of the Slovene population fell according to the census data to less than 20%. A belt with less than 20% of Slovenes extends itself from Beljak (Villach) to the west towards Podklošter (Arnoldstein), to the south towards the Baško lake (Faaker See), and to the east, following the railway, towards Vrba (Velden). The belt towards Podklošter (Arnoldstein) is separating the extensive territory of the court district of Šmohor (Hermagor) with a Slovene majority from the compact Slovene and linguistically mixed territory; the belt going towards Vrba (Velden) isolates the territory of Kostanje (Köstenberg) and Domačale (Damschach) on the Osojske Ture (Ossiacher Tauern). The belt of cadastral counties between Celovec (Klagenfurt), Velikovec (Völkermarkt) and Grebinj (Griffen) is separating the territory with a Slovene majority under the Svinjška planina (Sausalpe) from the territory of the counties of Sv. Peter na Vašinjah (St. Peter am Wallersberg) and Ruda (Ruden). If we exclude the population of the centers, namely, of Pliberk (Bleiburg), Železna Kapla (Eisenkappel), Velikovec (Völkermarkt), Sinča ves (Kühnsdorf), Borovlje (Ferlach) and Vrba (Velden), and take into account only the rural population, then the proportion of the Slovene population in court districts is as follows: Pliberk (Bleiburg) 77%, Dobrla ves (Ebendorf) 73%, Železna Kapla (Eisenkappel) 75%, Borovlje (Ferlach) 57%, Rožek (Rosegg) 46% and Velikovec (Völkermarkt) 35%. One should also not overlook the fact that the court district of Celovec (Klagenfurt) contains also the extensive region of Gure (Sattnitz), where the Slovenes have 60% majority (not taking into account the county of Žihpolje—Maria Rain), while the court district of Šmohor (Her-

magor) has in the middle Zilja valley (Gailtal) 58 % of Slovenes and that the court district of Beljak (Villach) contains beits with approximately one third, and somewhere with more than one half of Slovene population under the Karavanke mountains (Karawanken) in Lower Zilja valley (Gailtal), on Osojske Ture (Ossiacher Tauern) and in the area of Bistrica na Zilji (Feistritz im Gailtal).

This, then, is the minimum proportion of Slovene population in Carinthia, arrived at even from the bare facts of the official Austrian census of 1951, once it is cleared of ineptness and frivolous play with numbers. This minimum, which the Austrian policy tries to ignore, is at the same time a measuring stick for all present and future Austrian lingual statistics in Carinthia, its expertness and objectivity and for the answer to the question how much this statistics has approached the maximum, namely, the determination of the actual ethnical situation, based on the mother-tongue of the Carinthian people.

LIST OF TABLES

Table Nr. 1 (page 107)

Carinthian population according to the language of intercourse as in the 1951 census in Austrian publications printed up till now.

Table Nr. 2 (page 112)

The relation between the number of people placed into the »deutsch« category of the language of intercourse and the number of people placed into non-German categories of the language of intercourse in the 1951 census (in-absolute numbers).

Table Nr. 3 (page 113)

The relation between the number of people placed into the category »deutsch« and the number of people placed into non-German categories by the 1951 census (In percents).

Table Nr. 4 (page 114)

The number of people in non-German categories of the language of intercourse by districts:

- a) in absolute numbers,
- b) in percents.

Table Nr. 5 (page 116)

A detailed breakdown of the non-German language groups of the population, as in the census of 1951 (in percents).

Table Nr. 6 (page 117)

A detailed breakdown of the non-German language groups of the population as in the census of 1951 (in absolute numbers).

Table Nr. 7 (page 119)

The relation between the number of people placed into language categories in combination with »slowenisch« and people placed into language categories in combination with »windisch« (in absolute numbers).

Table Nr. 8 (page 120)

The relation between the number of people placed into language groups in combination with »slowenisch« and people placed into language categories in combination with »windisch« (in percents).

Table Nr. 9 (page 121)

The population classification by the categories of the language of intercourse according to the percentage of the total number of the population in non-German categories in court districts.

Table Nr. 10 (page 142)

The structure of the population according to the language of intercourse in the counties of the Vzhodne Gure mountains (Sattnitz).

Table Nr. 11 (page 146)

The percent of the population in the category »deutsch« according to their adherence to their cultural circle in the census of 1934 and according to their language of intercourse in the census of 1951 in the village of the county of Radiše (Radsberg).

Table Nr. 12 (page 148)

The structure of the population according to the language of intercourse in the counties of the court district of Borovlje (Ferlach) in absolute numbers.

Table Nr. 13 (page 150)

A view of the population categorization according to the language of intercourse in the school districts of the county of Bela (Vellach).

LIST OF MAPS AND PHOTOGRAPHIES OF OFFICIAL DOCUMENTS

Nr. 1 The administrative map of Slovene and linguistically mixed territories in Carinthia. (p. 102—103)

1. County seats
2. Seats of district courts
3. Centers of political districts
4. County borders
5. Borders of court districts
6. Borders of political districts

Nr. 2 A map of population structure according to the language of intercourse in school districts of the county of Bekštanj (Finkenstein) on the basis of the 1951 census. (p. 130—131)

(Made on the basis of the table »Sprachliche Gliederung«.)

Nr. 3 The structure of the population according to the language of intercourse, as given by the census of 1951, for some of the school districts in the county of Bekštanj (Finkenstein). (p. 132—133)

(A facsimile of the table from »Sprachliche Gliederung«.)

Nr. 4 The principles of population categorization according to the language of intercourse in villages of the county of Bekštanj (Finkenstein) in the 1951 census. (A map.) (p. 134—135)

Symbols: I The census-takers placed the population into the category »deutsch«.

II The census-takers placed the population into the categories »deutsch« and combinations with »slowenisch«.

III The census-takers placed the population into the category »deutsch«, categories in combination with »slowenisch« and categories in combination with »windisch«.

IV The census-takers placed the population into categories as in III, and into the category »slowenisch-windisch«.

1. Category »deutsch« taken into account;
2. Category »deutsch-slowenisch« taken into account;
3. Category »slowenisch« taken into account;
4. Category »slowenisch-deutsch« taken into account;
5. Category »deutsch-windisch« taken into account;
6. Category »windisch« taken into account;
7. Category »windisch-deutsch« taken into account;
8. Category »slowenisch-windisch« taken into account.

Nr. 5 The population structure according to the language of intercourse in the counties of the court district of Rožek (Rosegg) as in the census of 1951 (the county of Vrba — Velden is not taken into consideration). (p. 136—137)

Nr. 6 The population structure according to the language of intercourse in school districts of Podgorje (Maria Elend) and Področica (Rosenbach) in the county of Št. Jakob (St. Jakob i. R.) and the school district of Vrba (Velden). In the school district of Vrba the data of the structure according to the language of intercourse for both parts of the village Dob (Aich) are given.

(A facsimile of the original table from »Sprachliche Gliederung«.) (p. 137 to 138)

Nr. 7 The principles of population categorization according to the language of intercourse in the villages of the Osojske Ture mountains (Ossiacher Tauern) in the 1951 census. (A map.) (p. 140—141)

Symbols: I Population placed into category »deutsch« into categories in combination with »windisch«;

II Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch«;

III Population placed into the category »deutsch«, into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«;

1. Category »deutsch« taken into account;
2. Category »deutsch-slowenisch« taken into account;
3. Category »slowenisch« taken into account;
4. Category »slowenisch-deutsch« taken into account;
5. Category »deutsch-windisch« taken into account;
6. Category »windisch« taken into account;
7. Category »windisch-deutsch« taken into account;
8. Category »slowenisch-windisch« taken into account.

Nr. 8 The principle of population categorization according to the language of intercourse in the villages of the county of Radiše (Radsberg) in the 1951 census. (A map.) (p. 144—145)

I Population placed into category »deutsch«.

II Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch«.

III Population placed into categories in combination with »slowenisch«.

IV Population placed into category »deutsch«, into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«.

1. Category »deutsch« taken into account;
2. Category »deutsch-slowenisch« taken into account;
3. Category »slowenisch« taken into account;
4. Category »slowenisch-deutsch« taken into account;
7. Category »windisch-deutsch« taken into account.

Nr. 9. The number of people categorized as »deutsch« by the censuses of 1934 and 1951 in the villages of the county of Radiše (Radsberg). (A map.) (p. 146—147)

Nr. 10 The population structure according to the language of intercourse in the school districts on the Karavanke mountains, in Rož (Rosental) and on Vzhodne Gure mountains (Sattnitz), as given by the 1951 census. (A map.) (p. 148—149)

Nr. 11 The population structure according to the language of intercourse in the school districts of Bajdiše (Waidisch) and Grabštajn (Grafenstein).

(A facsimile of the original table from »Sprachliche Gliederung.«) — (p. 150—151)

Nr. 12 The principle of population categorization according to the language of intercourse in the county of Blato (Moos) in the census of 1951. (A map.) (p. 154—155)

I Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«.

II Population placed into categories in combination with »slowenisch«.

III Population placed into category »deutsch« and into categories in combination with »slowenisch«.

IV Population placed into category »deutsch«, into categories in combination with »slowenisch« and in combination with »windisch«.

1. Category »deutsch« taken into account;
2. Category »deutsch-slowenisch« taken into account;
3. Category »slowenisch« taken into account;
4. Category »slowenisch-deutsch« taken into account;
5. Category »deutsch-windisch« taken into account;
6. Category »windisch« taken into account;
7. Category »windisch-deutsch« taken into account.

Nr. 13 The school districts in Slovene and lingually mixed territories in Carinthia in view of that non-German group, which had in the 1951 census the largest number of people. (A map.) (p. 158—159)

1. »deutsch-slowenisch«,
2. »windisch«,
3. »slowenisch«,
4. »deutsch-windisch«,
5. »slowenisch-deutsch«,
6. »windisch-deutsch«.

Nr. 14 The counties of the Slovene and lingually mixed territories in Carinthia, where »windisch« categories were not used in the 1951 census. (A map.) (p. 160—161)

1. »Windisch« categories not taken into account.

Nr. 15 The proportion of Slovene population in cadastral counties of the Slovene and lingually mixed territories in Carinthia according to the results of the 1951 census (the people, placed into non-German categories, are counted as Slovenes). (A map.) (p. 166—167)

1. 10% and less of Slovenes;

2. 10,1 to 20 % of Slovenes;

3. 20,1 % to 50 % of Slovenes;

4. over 50 % of Slovenes.

5. No data available for villages and cadastral districts.

(The map is drawn on the basis of material in the tables of »Sprachliche Gliederung«.)